

VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ V PRAZE
FAKULTA MEZINÁRODNÍCH VZTAHŮ

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2017

Bc. Martina Švehláková

VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ V PRAZE

Fakulta mezinárodních vztahů

Hlavní specializace: Mezinárodní obchod

Rozvojová pomoc v Indii na příkladu působení organizace BREADS

Diplomová práce

Vypracovala: Bc. Martina Švehláková

Vedoucí diplomové práce: doc. Ing. Stanislav Šároch, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Rozvojová pomoc v Indii na příkladu působení organizace BREADS“ vypracovala samostatně. Veškerou použitou literaturu a podkladové materiály uvádím v přiloženém seznamu literatury.

V Praze dne 6. 12. 2017

.....
Martina Švehláková

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala doc. Ing. Stanislavu Šárochovi, Ph.D. za cenné připomínky, komentáře a odborné rady, které mi pomohly při zpracování této diplomové práce.

Současně patří mé poděkování otci Lawrencovi, otci Sijuovi a otci Sebastiánovi za informace, které mi poskytli pro psaní diplomové práce a za jejich obětavou práci s chudou mládeží v Indii.

V neposlední řadě děkuji také mé rodině za podporu během celého studia.

Obsah

Seznam tabulek, grafů a boxů	vii
Seznam zkratk.....	viii
Úvod	1
1 Rozvojová pomoc a její formy	3
1.1 Definice zahraniční rozvojové spolupráce	3
1.2 Vývoj rozvojové spolupráce.....	5
1.3 Motivy a cíle rozvojové spolupráce	8
1.4 Formy rozvojové spolupráce	9
1.5 Rozvojová spolupráce jakožto nástroj k rozvoji a boji s chudobou?.....	14
1.5.1 Různé pohledy na význam rozvojové spolupráce	14
1.5.2 Hodnocení účinnosti rozvojové spolupráce.....	16
1.5.3 Chudoba a její řešení v kontextu rozvojové spolupráce	18
2 Ekonomicko-sociální situace v Indii	21
2.1 Zařazení Indie v rámci klasifikace rozvojových zemí	21
2.1.1 Klasifikace Světové banky	21
2.1.2 Klasifikace Mezinárodního měnového fondu.....	23
2.1.3 Klasifikace Rozvojového programu OSN	23
2.1.4 Specifické skupiny rozvojových zemí	24
2.2 Analýza indické ekonomiky na základně vybraných ukazatelů	25
2.2.1 Hrubý domácí produkt.....	25
2.2.2 Zahraniční obchod	26
2.2.3 Inflace	27
2.2.4 Nezaměstnanost.....	27
2.2.5 Konkurenceschopnost.....	28
2.3 Hlavní problémy a překážky rozvoje	29
2.3.1 Vzdělání.....	30
2.3.2 Zdravotní péče, zdraví a hygiena.....	32
2.3.3 Nerovné postavení žen	35
2.3.4 Růst populace	36
2.3.5 Chudoba.....	37
3 Rozvojová pomoc v Indii	40
3.1 Analýza rozvojové spolupráce v Indii	40
3.1.1 Oficiální rozvojová pomoc	40
3.1.2 Rozvojová pomoc neziskových organizací	44

3.2	Kritika rozvojové spolupráce v Indii	46
3.2.1	Paradox rozvoje v Indii	47
3.2.2	Indie jakožto poskytovatel rozvojové spolupráce	48
3.2.3	Další kritiky výdajů indické vlády.....	50
3.2.4	Korupce	51
3.2.5	Kritika z pohledu Indie.....	51
3.3	Důvody pro poskytování rozvojové spolupráce	53
4	Působení organizace BREADS na jihu Indie – případová studie.....	56
4.1	Organizace BREADS	56
4.1.1	Územní působení BREADS – analýza indických států Kerala a Karnataka	57
4.1.2	Projekty BREADS.....	59
4.1.3	Podpora ze zahraničí, dobrovolnictví	61
4.2	Don Bosco Hospet.....	64
4.2.1	Problémy Hospetu a okolí	64
4.2.2	Projekty a aktivity Don Bosco Hospet	66
4.2.3	Rehabilitační středisko Snehalaya	71
4.2.4	Financování projektů DB Hospet a problémy s vládní podporou	73
4.2.5	Význam dobrovolnictví v DB Hospet na základě vlastní zkušenosti působení ve středisku Snehalaya	75
4.3	Zhodnocení působení organizace BREADS v jižní Indii.....	78
4.3.1	Dopady působení organizace BREADS	78
4.3.2	Srovnání činnosti BREADS a oficiální rozvojové spolupráce Spojeného království v Indii na vybraném projektu	82
4.3.3	Výhody rozvojových projektů BREADS	84
	Závěr.....	87
	Seznam použité literatury	92
	Seznam příloh.....	i
	Přílohy	ii

Seznam tabulek, grafů a boxů

Seznam tabulek

Tabulka 2.1: Klasifikace zemí dle HND za fiskální rok 2016/2017.....	22
Tabulka 2.2: Index lidského rozvoje a jeho složky v roce 2015	24
Tabulka 4.1: Počet aktuálních projektů BREADS	59

Seznam grafů

Graf 1.1: Vývoj celosvětové oficiální rozvojové pomoci (mld. USD).....	6
Graf 2.1: Vývoj HDP na obyvatele v Indii od roku 1960 (USD).....	26
Graf 2.2: Rozdělení bohatství v Indii v roce 2017	38
Graf 3.1: Vývoj oficiální rozvojové pomoci v Indii od roku 1960 (mld. USD).....	41
Graf 3.2: Bilaterální ODA dle sektorů (2014–2015).....	42
Graf 3.3: ODA poskytovaná Spojeným královstvím Indii v letech 2006–2015 (mil. USD).....	47
Graf 4.1: Počet zahraničních dobrovolníků BREADS	63

Seznam boxů

Box 4.1: Konkrétní příklady působení BREADS.....	80
--	----

Seznam zkratek

AIDS	Syndrom získaného selhání imunity Acquired Immunodeficiency Syndrome
AMO	Asociace pro mezinárodní otázky,
BMZ	Ministerstvo pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (Německo) Bundesministerium für wirtschaftliche Zusammenarbeit und Entwicklung
BREAS	Bengalúrská společnost pro vzdělání a rozvoj Bangalore Rural Educational And Development Society
CGD	Centrum pro globální rozvoj Center for Global Development
CIFF	Dětský nadační investiční fond Children's Investment Fund Foundation
CREAM	Hnutí pro dětská práva Child Rights Education and Action Movement
ČR	Česká republika
DFID	Ministerstvo pro mezinárodní rozvoj (Spojeného království) Department for International Development
DAC	Výbor rozvojové pomoci Development Assistance Committee
DB Hospet	Don Bosco Hospet
DBPA	Profesionální akademie Dona Boska Don Bosco Professional Academy
EU	Evropská unie
FAO	Organizace pro výživu a zemědělství Food and Agriculture Organization
GAVI	Globální aliance pro vakcíny a očkování Global Alliance for Vaccines and Immunizations
HDI	Index lidského rozvoje Human Development Index
HDP	Hrubý domácí produkt
HIV	Virus lidské imunitní nedostatečnosti Human immunodeficiency virus
HIPC	Těžce zadlužené chudé země Heavily indebted poor countries
HND	Hrubý národní důchod
IBRD	Mezinárodní banka pro obnovu a rozvoj International Bank for Reconstruction and Development
ICAI	Institute kvalifikovaných účetních v Indii The Institute of Chartered Accountants of India
IDA	Mezinárodní asociace pro rozvoj International Development Association
IMD	Mezinárodní institut pro rozvoj managementu International Institute for Management Development
IMF	Mezinárodní měnový fond International Monetary Fund
IT	Informační technologie
ITEC	Program indické technické a ekonomické spolupráce Indian Technical and Economic Cooperation Programme
Kč	Koruna česká

LDC	Nejméně rozvinuté země Least Developed Countries
MDG	Rozvojové cíle tisíciletí Millennium Development Goals
Mld.	Miliarda
NIZ	Nově industrializované země
ODA	Oficiální rozvojová pomoc Official development assistance
OECD	Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj Organisation for Economic Co-operation and Development
OSN	Organizace spojených národů
RTE	Právo dětí na vzdělání Right to Education
SADBA	Salesiánská asociace Dona Boska
SDGs	Cíle udržitelného rozvoje Sustainable Development Goals
TSC	Kampaň za úplnou hygienu Total Sanitation Campaign
UK	Spojené království Velké Británie a Severního Irska The United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland
UNDP	Rozvojový program Organizace spojených národů United Nations Development Programme
UNICEF	Dětský fond Organizace spojených národů The United Nations Children's Fund
USA	Spojené státy americké United States of America
USD	Americký dolar United States dollar
WEF	Světové ekonomické fórum World Economic Forum
WHO	Světová zdravotnická organizace World Health Organization

Úvod

Indie je již řadu let jedním z největších příjemců rozvojové pomoci na světě, a také proto je její význam v posledních letech hojně diskutovaným tématem. Názory na to, zda by Indie měla přijímat i nadále rozvojovou pomoc či nikoliv se však značně liší. Problematiku navíc komplikuje skutečnost, že se Indie postupně stává jednou z nejrychleji rostoucích ekonomik na světě (zejména z hlediska objemu HDP), což však nijak nekoresponduje s vysokým počtem chudých lidí, jejichž extrémně nízká životní úroveň zůstává neměnná.

Akademický rok 2015/16 (srpen – červen) jsem měla možnost strávit jako dobrovolnice v Indii ve středisku pro děti z ulice v rámci organizace BREADS. Během svého pobytu jsem se setkala s množstvím chudých lidí žijících v chatrčích bez přístupu k pitné vodě a dětí, které musely místo školy pracovat. Přesto jsem se po svém návratu nevyhnula občasným kritickým komentářům, proč jsem si vybrala pomáhat zrovna v této zemi. Problémem je, že jak kritiky, tak obhajoby rozvojové spolupráce v Indii, jsou obvykle založeny na pravdivých údajích. Ve skutečnosti se však jedná o mnohem komplexnější problém, který vyžaduje zohlednění množství faktorů. Většina publikací se navíc zaměřuje pouze na otázku, zda by měly země pokračovat v poskytování rozvojové pomoci Indii, ale již neřeší, jak by měla tato pomoc vypadat.

Hlavním cílem diplomové práce je zodpovězení otázky, zda by Indie měla přijímat rozvojovou pomoc či nikoliv a navržení vhodné formy této pomoci. Dílčím cílem práce je posouzení výhod zahraniční rozvojové spolupráce v podobě podpory existujících rozvojových projektů místních neziskových organizací.

Pro naplnění hlavních cílů práce je nezbytná analýza indické ekonomiky a především jejích největších problémů, což může pomoci rozhodnout, kam by měla rozvojová pomoc směřovat. Dále je nutné nalézt kořeny častých kritik rozvojové spolupráce v Indii a na jejich základě určit možnosti zlepšení. K navržení vhodné formy rozvojové spolupráce je využita případová studie, která se věnuje indické neziskové organizaci BREADS. Případová studie se snaží poukázat také na výhody poskytování rozvojové pomoci touto organizací, na základě čehož je možné rozhodnout, zda by u některých poskytovatelů rozvojové spolupráce nemělo větší význam podporovat lokální organizace tohoto typu namísto realizace vlastních rozvojových projektů.

Práce je členěná do čtyř kapitol. První kapitola se zabývá teoretickým vymezením rozvojové pomoci a vysvětlením základních pojmů a principů. Kapitola uvádí definici rozvojové spolupráce, dále popisuje její vývoj, motivy, cíle a formy, přičemž jsou konkrétněji vymezeny dvě formy využívané organizací BREADS – mezinárodní dobrovolnictví a mikrofinance. Poslední část kapitoly poukazuje na problematiku posouzení významu rozvojové pomoci pro rozvoj země a boj s chudobou. Současně navrhuje alespoň základní doporučení, kterých by se měli poskytovatelé držet, aby rozvojová pomoc mohla být účinná.

Druhá kapitola analyzuje socio-ekonomickou situaci v Indii a to především na základě sady různých ekonomických ukazatelů vyspělosti a podrobným zkoumáním konkrétních problémů, které brání jejímu rozvoji. Nalezení těchto problémů může být základním vodítkem toho, do jakých oblastí by měla rozvojová pomoc směřovat. Kapitola je doplněná také o zařazení Indie v rámci klasifikace rozvojových zemí, což umožňuje posouzení jejího umístění v rámci ostatních rozvojových ekonomik.

Třetí kapitola analyzuje celkovou rozvojovou pomoc v Indii a zjišťuje, do jakých oblastí směřuje ve skutečnosti. Dále shrnuje nejčastější kritiky rozvojové pomoci v Indii a současně uvádí také důvody, proč by měly státy v jejím poskytování pokračovat. Na základě zjištěných údajů je přidáno doporučení, co by mělo být v této oblasti zlepšeno.

Cílem čtvrté kapitoly je navrhnout konkrétní způsob, jak by měla vypadat účinná rozvojová spolupráce. K tomuto účelu je využito případové studie zabývající se BREADS, neziskovou organizací působící na jihu Indie, která realizuje řadu projektů zaměřených na pomoc chudým, především chudé mládeži. Pro přesnější objasnění celkového vlivu působení organizace BREADS jsou navíc jednotlivé projekty podrobněji představeny na příkladu organizace Don Bosco Hospet, jedné z lokálních organizací BREADS. Pozornost je věnovaná také zahraniční podpoře, která může být vhodnou alternativou k realizaci vlastních zahraničních rozvojových projektů. Kromě finanční podpory kapitola uvádí také poněkud specifickou podporu formou mezinárodního dobrovolnictví. Na příkladu působení organizace BREADS kapitola poukazuje na možný přínos místních indických neziskových organizací tohoto typu.

V diplomové práci jsou použity logické metody vědecké práce. Práce postupuje od teoretického vymezení, přes analýzu dat ke konkrétnímu příkladu v praxi. Ke zpracování práce jsou použity především zahraniční publikace, odborné články a statické údaje mezinárodních organizací, zejména organizace OECD a Světové banky. V případové studii jsou navíc využity také vlastní zkušenosti nabyté během dobrovolné služby.

1 Rozvojová pomoc a její formy

Rozvojová spolupráce je poměrně komplikované téma, kolem kterého se již řadu let vede nesčetné množství diskuzí. Cílem následující kapitoly je definovat rozvojovou pomoc a shrnout její vývoj, motivy, cíle a formy. Zvláštní pozornost je věnovaná specifické formě – mezinárodnímu dobrovolnictví, neboť tuto formu využívá také organizace BREADS. V závěru se první kapitola pokouší zodpovědět otázku, jakým způsobem by se dal řešit problém chudoby a do jaké míry je pro jeho řešení nezbytná rozvojová pomoc.

1.1 Definice zahraniční rozvojové spolupráce

Termín zahraniční rozvojová pomoc se poprvé objevuje po druhé světové válce v souvislosti s Marshallovým plánem, jehož cílem bylo pomoci zemím západní Evropy s obnovou jejich válkou zbídačených ekonomik. V dnešní době se místo tohoto termínu často uvádí termín „rozvojová spolupráce“, který lépe vystihuje skutečnost, že pro realizaci rozvojových projektů je naprosto nezbytné zapojení obou stran.¹

Definice rozvojové spolupráce prošla v průběhu let určitým vývojem. Postupem času se totiž objevovaly jisté problémy v souvislosti s rozvojovou spoluprací, a bylo proto nutné ji jednoznačně vymezit od jakýchkoliv jiných aktivit, které rozvojovou spolupráci připomínají pouze zdánlivě. Pro srovnání jsou zde uvedené dvě aktuální definice – definice vlády České republiky a definice Organizace spojených národů.

Vláda České republiky definuje zahraniční rozvojovou spolupráci v širším slova smyslu jako: „*ucelenou vládní politikou vůči partnerským rozvojovým a transformujícím se zemím*“. V užším slova smyslu se jedná o „*pomoc českého státu vyjádřenou transferem financí, materiálu, expertní či technické pomoci za účelem dlouhodobého udržitelného rozvoje partnerských zemí*“. Současně definuje také hlavní cíle zahraniční spolupráce, kterými jsou: „*snížení chudoby, ekonomicko-průmyslový rozvoj, postupná integrace partnerských zemí do světové ekonomiky, rozvoj zemědělství, rozvoj a upevnění demokracie, lidských práv a řádné správy věcí veřejných, zavedení právních principů, řízení migrace, udržitelný rozvoj s důrazem na jeho environmentální složku a post-konfliktní obnova*.“²

¹ BENDOVÁ, Hana. Měkké aspekty rozvojové spolupráce. *Rozvojovka* [online]. 2013 [cit. 2017-09-24]. Dostupné z: <http://www.rozvojovka.cz/analyzy/175-mekke-aspekty-rozvojove-spoluprace.htm>.

² Vláda České republiky: *Usnesení vlády České republiky ze dne 31. března 2004 č. 302* [online]. [cit. 2017-09-24]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/1632/uv_302_2004.pdf.

Podle Organizace spojených národů je rozvojovou spoluprací jakákoliv aktivita, která splňuje čtyři základní kritéria:

- jejich primárním cílem je podpora národního nebo mezinárodního rozvoje;
- nejsou řízeny ziskem;
- zvýhodňují rozvojové země;
- jsou založené na vzájemné spolupráci, která usiluje o prospěch rozvojové země.³

Určení toho, které aktivity lze označit za rozvojové, je občas poněkud problematické. Obvykle jsou za ně považovány takové aktivity, které zemím pomáhají plnit mezinárodně uznávané rozvojové cíle stanovené v různých mezinárodních dohodách, jako například Cíle udržitelného rozvoje (SDGs)⁴. Druhý bod se může zdát samozřejmý, dodnes se však objevují případy rozvojové spolupráce, jejichž cílem není pouze prospěch přijímajících zemí, nýbrž určitá forma vlastního prospěchu, ať již finančního, nebo v poslední době nejčastěji mocenského. Tyto aktivity však nelze považovat za rozvojovou spolupráci. Třetí bod uvádí, že zahraniční rozvojová spolupráce musí zvýhodňovat rozvojové země. Tímto kritériem je možné zahraniční rozvojovou spolupráci odlišit od mezinárodních aktivit pro udržitelný rozvoj, jejichž prioritou nemusí být zvýhodnění rozvojových zemí, nýbrž vytváření podmínek pro rozvoj, který bude celosvětově trvale udržitelný. Čtvrtý bod zdůrazňuje, že rozvojová spolupráce musí být založena na rovnocenném vztahu mezi zahraničními partnery. Současně se nejedná o jednostrannou aktivitu nýbrž vzájemnou spolupráci obou zemí.⁵

Vláda České republiky definuje rozvojovou spolupráci jako „*vládní politiku*“, ve skutečnosti se tedy jedná pouze o definici bilaterální oficiální rozvojové pomoci, zatímco definice OSN zahrnuje veškeré aktivity, to znamená také aktivity mezinárodních organizací a soukromého sektoru. Další rozdíl v obou definicích spočívá v tom, že definice vlády ČR jednoznačně vymezuje cíle rozvojové spolupráce, zatímco definice OSN pouze odkazuje na mezinárodní úmluvy. Definice české vlády je tedy poměrně úzce vymezená a napasovaná na požadavky České republiky, definice OSN je naproti tomu velmi všeobecná, na druhou stranu svými jasně stanovenými kritérii vymezuje rozvojovou pomoc poměrně jednoznačně.

³ Ekonomická a sociální rada OSN: *2016 Development Cooperation Forum Policy Briefs* [online]. 2015 [cit. 2017-09-24]. Dostupné z: http://www.un.org/en/ecosoc/newfunc/pdf15/2016_dcf_policy_brief_no.1.pdf.

⁴ Podrobněji viz kapitola 1.2.

⁵ Ekonomická a sociální rada OSN: *2016 Development Cooperation Forum Policy Briefs*.

1.2 Vývoj rozvojové spolupráce

Je těžké vysledovat, kam sahají skutečně počátky mezinárodní rozvojové spolupráce. Vzájemná pomoc utvářela vztahy mezi lidmi již od dávnověku. Pomoc potřebným je jedním ze základních požadavků většiny kultur, povinnost almužny je navíc přímo nařízena základními pravidly mnohých náboženství.⁶ První oficiální zmínka o zahraniční rozvojové pomoci v dnešním slova smyslu však byla použita až v proslovu amerického prezidenta H. S. Trumana v roce 1949. Již dříve se však objevovala v souvislosti s kolonialismem, především ze strany Anglie, která poskytovala rozvojovou pomoc svým chudým koloniím.⁷

Skutečně významnou roli začala rozvojová pomoc hrát až v 60. letech 20. století po procesu dekolonizace. V tomto období vzniká zcela nový vztah mezi nově vzniklými nezávislými státy a bývalými koloniálními velmocemi. Rozvojová spolupráce se stala základem těchto vztahů, neboť měla pomoci koloniím dosáhnout rozvoje a přiblížit se tak vyspělým státům. Jednalo se převážně o finanční nebo technickou podporu.⁸ V průběhu let se k poskytování rozvojové pomoci přidávalo čím dál více vyspělých států.

Po druhé světové válce se rozvojová pomoc rozvíjí také u některých multinacionálních organizací. Důležitou roli hrála odjakživa především v Organizaci spojených národů (OSN), v jejímž rámci vzniká v roce 1945 Organizace pro výživu a zemědělství (FAO), o rok později Dětský fond Organizace spojených národů (UNICEF) a v roce 1948 Světová zdravotnická organizace (WHO). V roce 1966 vzniká dále Rozvojový program OSN (UNDP), který přímo odpovídá za řízení a koordinaci rozvojových projektů OSN. Nemalý význam v historii rozvojové spolupráce hrají také dvě instituce Světové banky - Mezinárodní banka pro obnovu a rozvoj (IBRD) založená v roce 1944 a Mezinárodní asociace pro rozvoj (IDA) založená v roce 1960, které se snaží, obvykle formou grantů, bezúročných či nízkouročených půjček, zabezpečit dostupnost finančních prostředků pro chudé země. Další důležitou organizací v této oblasti je Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD), založená v roce 1961 s cílem

⁶ Například v judaismu: „Prokazuj milosrdenství podle toho, jak hodně máš; máš-li málo, neboj se prokazovat milosrdenství i z mála.“ (Tob 4,7-11.16-17), v křesťanství „Amen, pravím vám, cokoli jste učinili jednomu z těchto mých nepatrných bratří, mně jste učinili.“ (Mt 25,34-36.40), v islámu „Dodržujte modlitbu, rozdávejte almužnu a sklánějte se s těmi, kdož se sklánějí“ (2:43), za velmi podstatnou je považována také například v hinduismu, buddhismu aj.

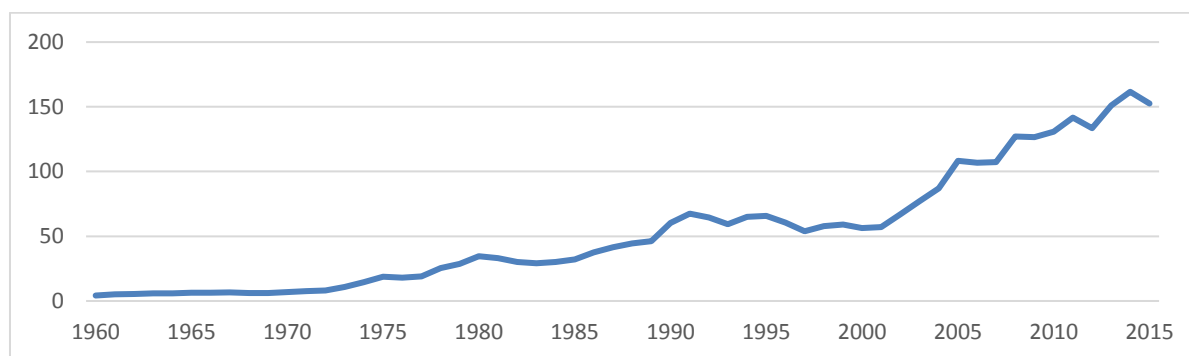
⁷ HODGE, Joseph Morgan, Gerald HÖDL a Martina KOPF. *Developing Africa: concepts and practices in twentieth-century colonialism*. Manchester, UK: Manchester University Press, 2014. Studies in imperialism. ISBN 978-0-7190-9180-3.

⁸ GROTENHUIS, René. *Development Cooperation: From post-colonialism to interconnected globalization*. *Development* [online]. 2015 [cit. 2017-09-24]. Dostupné z: <https://search-proquest-com.zdroje.vse.cz/docview/1758957716?pq-origsite=summon>.

umožnění ekonomické kooperace členských zemí. Již během vzniku OECD byl založen také Výbor pro rozvojovou spolupráci (DAC), jehož cílem je koordinace a zefektivnění rozvojového úsilí zemí OECD. V neposlední řadě je třeba jmenovat také Evropskou unii, která se stala největším poskytovatelem rozvojové spolupráce. K její realizaci vyhrazuje podstatnou část svého rozpočtu, přičemž primárním cílem je snížení chudoby.⁹

Celkový objem rozvojové spolupráce, ať již poskytované jednotlivými zeměmi, nebo multinacionálními organizacemi po roce 1960 radikálně rostl a to až do 90. let, kdy se objevují určité kritiky jejího skutečného významu pro ekonomický rozvoj. K dalšímu růstu dochází opět po roce 2000, který trvá až do současnosti (viz graf 1.1). Stejně tak roste také význam neziskového sektoru a dalších neoficiálních forem rozvojové spolupráce.

Graf 1.1: Vývoj celosvětové oficiální rozvojové pomoci (mld. USD)

Zdroj: The World Bank.¹⁰

Od osmdesátých let se objevují snahy o vytvoření určitých rámcových pravidel, a proto bylo vydáno několik klíčových dokumentů týkajících se poskytování rozvojové spolupráce. Jedním z nich byla například *Agenda 21* přijatá v roce 1992 na Konferenci OSN o životním prostředí a rozvoji, která řešila základní otázky udržitelného rozvoje. Dalším dokumentem byla mimo jiné *Pařížská deklarace o účinnosti pomoci* přijatá v roce 2005, která měla přispět k vyšší efektivnosti rozvojové spolupráce (podrobněji viz kap. 1.5.2).

⁹ EU: *International Development Aid* [online]. [cit. 2017-11-22]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/economic-and-fiscal-policy-coordination/international-economic-relations/international-development-aid_en.

¹⁰ The World Bank: *Net official development assistance and official aid received (current US\$)* [online]. [cit. 2017-09-24]. Dostupné z: <https://data.worldbank.org/indicator/DT.ODA.ALLD.CD>.

V roce 2000 byly vydány tzv. *Rozvojové cíle tisíciletí*, které zavazovaly tehdejších 191 členských států Organizace spojených národů splnit do roku 2015 osm základních cílů rozvoje. Těmito cíli bylo:¹¹

- vymýcení extrémní chudoby a hladu,
- zpřístupnění alespoň základního vzdělání pro všechny,
- prosazování rovnosti pohlaví a posílení postavení žen,
- snížení dětské úmrtnosti,
- zlepšení zdraví matek,
- boj proti HIV/AIDS, malárii a dalším nemocem,
- zajištění trvalé udržitelnosti životního prostředí,
- vytvoření globálního partnerství pro rozvoj.

Na rozvojové cíle tisíciletí navázalo *17 cílů udržitelného rozvoje* (SDGs), které by měly být splněny do roku 2030. Cíle udržitelného rozvoje jsou podobné jako rozvojové cíle tisíciletí, avšak jsou více rozvedeny a konkrétněji vymezují také některé nové, které v Rozvojových cílech tisíciletí nebyly přímo vytyčené. Konkrétně mezi těchto 17 cílů patří: konec chudoby a hladu, zajištění zdravého a kvalitního života, zvyšování kvality vzdělání, prosazování rovnosti mužů a žen, zajištění pitné vody a kanalizace, využívání dostupné a čisté energie, zvyšování zaměstnanosti a ekonomického růstu, podpora průmyslu a inovací a zlepšení infrastruktury, snížení nerovností uvnitř zemí i mezi nimi, udržitelnost měst a obcí, zajištění udržitelné spotřeby a výroby, boj proti změnám klimatu, ochrana života ve vodě i na souši, posilování míru, spravedlnosti a silných institucí a podpora globálního partnerství ke splnění těchto cílů.¹²

¹¹ OSN: *Rozvojové cíle tisíciletí (MDGs)* [online]. [cit. 2017-10-05]. Dostupné z: <http://www.osn.cz/osn/hlavni-temata/rozvojove-cile-tisicileti-mdgs/>.

¹² OSN: *Cíle udržitelného rozvoje (SDGs)* [online]. [cit. 2017-09-23]. Dostupné z: <http://www.osn.cz/osn/hlavni-temata/sdgs/>.

1.3 Motivy a cíle rozvojové spolupráce

Počáteční **motivy** pro poskytování rozvojové pomoci lze rozdělit do dvou kategorií – na *strategické* a *historické*. Z historického hlediska se poskytovateli rozvojové pomoci stávali obvykle bývalí kolonizátoři daných rozvojových zemí. Ze strategického hlediska bývalo přijímání rozvojové pomoci téměř výhradně spojené se ztrátou určité míry suverenity rozvojových zemí a prosazováním vlastních zájmů poskytovatelů pomoci.¹³

Velmi často byla rozvojová pomoc podmíněná především určitými obchodními kritérii. Například rozvojová spolupráce Spojeného království obvykle vyžadovala souhlas zemí s nákupem britských zbraní a zapojení určitého procenta britských firem na závažnějších projektech. Tyto praktiky byly postupně čím dál více kritizovány. V roce 1994 proto zakázal nejvyšší soud britské vládě poskytnutí rozvojové spolupráce Malajsii ve výši 351 milionů USD na stavbu přehrady Pergau, neboť byla tato spolupráce velmi pravděpodobně spojena s nákupem britských zbraní a využitím britských firem na tento projekt. Následně bylo rozhodnuto, že primárním motivem rozvojové spolupráce musí být ekonomický prospěch přijímající země a jejich obyvatel. Tím došlo k jasnému oddělení rozvojové spolupráce od jakýchkoliv pokusů prosazení komerčních zájmů.¹⁴

Přestože je v dnešní době strategická motivace rozvojové pomoci nepřípustná, v některých lidech zůstalo dodnes zakořeněno, že příjemci rozvojové spolupráce by měli na oplátku alespoň upřednostňovat produkty dárcovské země apod.¹⁵ Kromě komerčních zájmů se objevují také mocenské motivy rozvojové pomoci, například v Indii a v Číně, které jsou podezřívány z toho, že svou rozvojovou spoluprací usilují o posilování své pozice (například v jižní Asii).

Cíle rozvojové spolupráce prošly během let určitým vývojem. V 50. letech bylo úlohou rozvojové spolupráce především překonávání nedostatku zdrojů v domácí ekonomice. V 80. letech sloužila rozvojová pomoc k makroekonomické stabilizaci zemí postižených hospodářskou krizí. V 90. letech hrála rozvojová spolupráce důležitou roli mimo jiné při ekonomické transformaci zemí. V současné době je nejdůležitějším cílem rozvojové spolupráce boj proti chudobě a podpora ekonomického rozvoje zemí, s čímž souvisí především

¹³ ADAMCOVÁ, Lenka a Tereza NĚMEČKOVÁ. *Rozvojová ekonomika*. V Praze: Oeconomica, 2009. ISBN 978-80-245-1515-1, s. 308.

¹⁴ BAKER, Barry. World Development book case study: Does India need aid? *New Internationalist* [online]. 2013 [cit. 2017-03-07]. Dostupné z <https://newint.org/books/reference/world-development/case-studies/india-need-foreign-development-aid/>.

¹⁵ Příkladem může být případ z roku 2012, kdy Spojené království silně kritizovalo, že se Indie nerozhodla pro nákup britských stíhaček (podrobně viz kap. 3.2.5).

pomoc v oblasti vzdělání a zajištění základních životních potřeb, jako například zdravotní péči, přístup k pitné vodě apod.¹⁶

1.4 Formy rozvojové spolupráce

Při zkoumání rozvojové spolupráce bývá často zohledněna pouze *oficiální rozvojová pomoc* (ODA – Official Development Assistance), tedy ta, která je poskytovaná oficiálními agenturami včetně státních a místních vlád. Ve skutečnosti tvoří nezanedbatelnou část rozvojové spolupráce také pomoc *soukromého sektoru* především neziskových organizací, náboženských skupin, soukromých firem aj.¹⁷ Tato pomoc je však hůře kvantifikovatelná, protože nebývá uváděna v oficiálních statistikách, jako například ve statistikách OECD. Do statistik OECD o oficiální rozvojové pomoci se navíc započítává pouze pomoc těch zemí, které jsou na seznamu poskytovatelů ODA Výboru pro rozvojovou pomoc (DAC) a současně plynoucí do zemí uvedených na listě příjemců. Další podmínkou je, že hlavním cílem pomoci musí být podpora ekonomického rozvoje a blahobytu. Kromě toho musí ODA zvýhodňovat přijímající země, což znamená, že minimálně 25 % tvoří grantová složka.¹⁸

V rámci oficiální rozvojové pomoci je dále nutné rozlišit bilaterální a multilaterální oficiální rozvojovou pomoc. *Bilaterální ODA* je taková, kterou poskytuje vláda určité země přímo rozvojové zemi. *Multilaterální ODA* je realizovaná prostřednictvím oficiálních mezinárodních organizací, které uskutečňují své vlastní rozvojové programy.¹⁹

Rozvojovou spolupráci můžeme rozdělit také na grantovou a nigrantovou. *Nigrantová pomoc* zahrnuje především půjčky, přičemž podle OECD může být za rozvojovou spolupráci považována pouze taková půjčka, která má splatnost delší než jeden rok.²⁰ Současně by měly být půjčky poskytované za zvýhodněných podmínek, tzn. za nižší úrokové míry než běžné půjčky a s výhodnější dobou splatnosti. Do *grantové* rozvojové pomoci lze podle organizace OECD zařadit technickou spolupráci, potravinovou pomoc, finanční pomoc, odpouštění dluhů a podporu nevládních organizací.²¹

¹⁶ ADAMCOVÁ, L., NĚMEČKOVÁ, T. *Rozvojová ekonomika*, s. 309-312.

¹⁷ PERKINS, D H. *Economics of Development*. 7th, 7th ed. xxx: W. W. Norton & Company, 2012. ISBN 9780393123524.

¹⁸ OECD: *Official development assistance – definition and coverage* [online]. [cit. 2017-09-24]. Dostupné z: <http://www.oecd.org/dac/stats/officialdevelopmentassistancedefinitionandcoverage.htm#Definition>.

¹⁹ OECD: *Frequently Asked Questions* [online]. [cit. 2017-09-24]. Dostupné z: <http://www.oecd.org/dac/stats/faq.htm>.

²⁰ OECD: *DAC Glossary of Key Terms and Concepts* [online]. [cit. 2017-09-25]. Dostupné z: <http://www.oecd.org/dac/stats/dac-glossary.htm#Loans>.

²¹ AMO: *Oficiální rozvojová pomoc (ODA)*.

Formy rozvojové spolupráce můžeme dělit také podle toho, do jaké oblasti pomoc směřuje. V této práci je využito dělení dle Centra pro globální rozvoj (CGD) – americké neziskové organizace. Ta definuje několik oblastí pomoci, které mohou přispět k celkovému rozvoji.²²

1. *Technická a technologická spolupráce* má podobu sdílení znalostí a zkušeností především při budování infrastruktury, institucí apod. Nejedná se pouze o transfer technologií jako takových, ale také o školení pracovníků, spolupráci ve výzkumu a vývoji aj.²³
2. *Finanční pomoc* je rozvojové zemi poskytovaná obvykle za účelem upevnění ekonomické stability, povzbuzení ekonomického růstu nebo krytí schodku platební bilance. Specifickou formou může být také odpouštění dluhu, které bývá často uskutečněno vůči nejchudším zemím světa, jejichž zadluženost dosáhla takové míry, že již nejsou schopny dluh splácet. Z hlediska statistik dochází u této formy rozvojové spolupráce k určitému zkreslení, neboť jsou údaje započítané dvakrát - poprvé při poskytnutí půjčky a podruhé při odpouštění dluhu. Smyslem odpouštění dluhu má být uvolnění kapitálu, který může být dále investován.²⁴ Ve skutečnosti jsou však v dnešní době některé země natolik zadlužené, že jediným výsledkem je zpomalení dalšího zadlužování.
3. *Podpora obchodu* může být rovněž jednou z cest k rozvoji chudých zemí, neboť zahraniční obchod je podstatným zdrojem příjmů a důležitým předpokladem růstu. Významnou roli v této oblasti hraje program Aid for Trade, který zahrnuje nejrůznější formy podpory obchodu a jeho rozvoje. Cílem je pomoci zemím při odstraňování překážek obchodu, postupné liberalizaci obchodních aktivit a při celkovém zapojení zemí do mezinárodního obchodního systému. Program zahrnuje také podporu rozvoje podnikatelského prostředí malých a středních podniků, rozvoj finančního sektoru apod.²⁵

Výše uvedené kategorie jsou nejtypičtějsími formami rozvojové spolupráce. Centrum pro globální rozvoj uvádí ještě další tři, které nemusí mít vždy formu rozvojové spolupráce.

²² CGD: *The Commitment to Development Index 2017* [online]. [cit. 2017-09-25]. Dostupné z: https://www.cgdev.org/commitment-development-index-2017#CDI_MIG.

²³ AMO: *Oficiální rozvojová pomoc (ODA)*.

²⁴ ADAMCOVÁ, L., NĚMEČKOVÁ, T. *Rozvojová ekonomika*, s. 318.

²⁵ Ministerstvo průmyslu a obchodu: *Aid for Trade shrnutí* [online]. 2016 [cit. 2017-09-25]. Dostupné z: <https://www.mpo.cz/cz/zahranicni-obchod/podpora-exportu/projekty-rozvojove-spoluprace-aid-for-trade/aid-for-trade-shrnuti--169027/>.

4. *Pomoc v oblasti životního prostředí* je poněkud komplikovanou kategorií, neboť rozvojové země se obvykle domnívají, že jakékoliv vnější snahy o zajištění, aby země dodržovala požadavky ochrany životního prostředí, jsou ve skutečnosti bariérou jejího rozvoje. Rozvojové země se navíc necítí dostatečně motivované k ochraně životního prostředí a argumentují tím, že největší podíl na znečištění životního prostředí nesou vyspělé země. Na druhou stranu je ochrana životního prostředí rozhodně i v zájmu rozvojových zemí. Ve skutečnosti jsou totiž rozvojové země znečištěním životního prostředí ohroženy více než vyspělé země, neboť se s ním dokážou mnohem hůře vypořádat. Nejvíce na ně doplácí nejchudší obyvatelé země, kteří pak nemají přístup k pitné vodě a trpí nejrůznějšími zdravotními komplikacemi. Znečištění životního prostředí má negativní dopady také na zemědělství, které je mnohdy zásadním zdrojem obživy chudých zemí.²⁶ Otázkou je, jak by měla rozvojová spolupráce v této oblasti vypadat, aby se jednalo skutečně o pomoc a ne jen řadu nařízení, která budou pro rozvojové země pouze přítěží.
5. *Bezpečnost* je základním předpokladem pro rozvoj. Do této oblasti mohou být zahrnuta veškerá mírová jednání, snahy o řešení konfliktů či pomoc s vytvářením bezpečného prostředí v zemi.²⁷
6. *Migrace* je, zejména v posledních letech, poněkud problematickou oblastí, na kterou se pohlíží spíše kriticky. Ve skutečnosti se však touto kategorií myslí v první řadě stipendijní programy, které umožní studentům studium na zahraničních univerzitách, což má velmi pozitivní vliv na jejich osobní rozvoj a po návratu také na rozvoj v celé zemi. Dále je do této oblasti možné zahrnout migraci pracovních sil do vyspělejších zemí. Ta může být pro rozvojovou zemi výhodná ze dvou důvodů. Prvním je, že pracovník posílá své rodině peníze domů, díky čemuž roste bohatství země. Druhým důvodem je, že pracovník v zahraničí získává velmi cenné znalosti a zkušenosti, které může po návratu uplatnit také ve své zemi a přispět tak k jejímu rozvoji.²⁸ Ve skutečnosti se však v mnoha případech stává, že se studenti ani pracující už do své rodné země nevrátí. Tím dochází k odlivu inteligence a zároveň k nejrůznějším kulturním a dalším problémům v přijímající zemi. Ve většině případů se proto nedá tato

²⁶ CGD: *The Commitment to Development Index 2017*.

²⁷ AMO: *Oficiální rozvojová pomoc (ODA)*.

²⁸ CGD: *The Commitment to Development Index 2017*.

forma považovat za rozvojovou spolupráci. Lepší variantou je snaha o zlepšení kvality školství a pracovních příležitostí přímo v dané rozvojové zemi.

Zahraniční rozvojovou pomoc je potřeba odlišit od *humanitární pomoci*. Ta bývá poskytována především v krizových situacích, jako jsou například přírodní katastrofy, válečné konflikty nebo jiné situace, kdy je ohroženo velké množství lidí.²⁹ Rozdíl spočívá v účelu pomoci. Zatímco účelem rozvojové spolupráce je podle definice české vlády „dosažení dlouhodobého udržitelného rozvoje“³⁰, primárním cílem humanitární pomoci je „zamezení ztrátám na životech a zmírnění lidského utrpení“³¹, tedy rozvoj zde není na prvním místě. Obě formy pomoci jsou si obvykle velmi blízké, přičemž formou rozvojové spolupráce jsou realizovány dlouhodobé projekty s ohledem na dlouhodobý rozvoj, zatímco humanitární pomoc bývá obvykle krátkodobá s cílem co nejrychlejší pomoci v krizové situaci.

Existuje řada dalších dělení forem rozvojové spolupráce, například na *materiální* a *nemateriální* apod. Někdy je těžké rozlišit, které formy skutečně spadají ještě do rozvojové pomoci, a které by se již měly řadit spíše do humanitární aj. Některé instituce například zahrnují do forem rozvojové pomoci potravinovou či válečnou pomoc, které jsou však v jiných případech poměrně klasickým příkladem humanitární pomoci. Vždy je proto potřeba zohlednit jednotlivé případy individuálně s ohledem na to, zda mohou mít pozitivní dopady na rozvoj.

Na závěr kapitoly je vhodné podrobněji zmínit ještě dvě konkrétní formy rozvojové spolupráce, které jsou využívány také organizací BREADS. Tou první je moderní způsob poskytování rozvojové pomoci – mikrofinance. Druhou je poněkud specifický způsob – mezinárodní dobrovolnictví.

Podstata **mikrofinancí** spočívá v zpřístupnění finančních služeb pro chudé obyvatele rozvojových zemích. Mikrofinance zahrnují především poskytování úvěrů a pojistných služeb drobným podnikatelům, kteří by nemohli využít finančních služeb standardního typu – nedostatečná možnost ručení za poskytnutý úvěr, popřípadě požadavek úvěru ve velmi malé

²⁹ BAŠTECKÁ, Bohumila a kol. *Terénní krizová práce: Psychosociální intervenční týmy*. Grada Publishing, 2005, 300 s. ISBN 8024767155, s. 188.

³⁰ V tomto bodě se do jisté míry liší pojetí OSN a České vlády.

³¹ Ministerstvo zahraničních věcí ČR: *Humanitární pomoc* [online]. [cit. 2017-09-24]. Dostupné z: http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/rozvojova_spoluprace/humanitarni_pomoc/index.html.

výši, který by byl z hlediska administrativních nákladů pro běžnou finanční instituci nevýhodný.³²

Základním principem je vytvoření úvěrové skupiny, jejíž členové ručí za přijatý úvěr kolektivně. To umožňuje lepší vyjednávací pozici vůči finančním institucím, neboť se zvyšuje objem požadovaného úvěru a podstatně snižuje riziko jeho nezaplacení. Přijatý úvěr je přesto zpočátku obvykle velmi malý. Postupně však může být navyšován, pokud se úvěrová skupina osvědčí a prokáže, že je schopna pravidelně splácet.³³

Mikrofinance se jeví jako velmi úspěšná forma boje proti chudobě a podpory růstu podnikatelské a ekonomické aktivity vedoucí k dlouhodobému rozvoji. Proto se staly jednou z priorit organizace OSN a jsou součástí Rozvojových cílů tisíciletí. Rok 2005 byl vyhlášen Mezinárodním rokem mikrokreditů a v roce 2006 byla Mohammedu Yunusovi, zakladateli konceptu mikrofinancí, udělena Nobelova cena za mír.³⁴ Přínos mikrofinancí může být pozorován mimo jiné také v indickém městě Hospet, kde organizace BREADS formou mikrofinancí podporuje velké množství nejchudších žen v Hospetu a okolních vesnicích (porobněji viz kapitola 4.2).

Specifickým způsobem rozvojové spolupráce je **mezinárodní dobrovolnictví**. Na rozdíl od většiny ostatních forem se nejedná o transfer materiálních prostředků, neboť formou pomoci je zde činnost dobrovolníka, který nabízí především svůj čas, schopnosti a zkušenosti. Pojem dobrovolnictví je velmi široký, přístup k němu se v různých zemích liší, a proto neexistuje žádná univerzální definice. Obecně by se však dalo shrnout, že dobrovolnictví je dobrovolná práce ve prospěch druhých, kterou dobrovolník poskytuje bez jakéhokoliv nároku na odměnu. Někteří také uvádí, že se dobrovolnictví odehrává v kontextu organizace, ale toto tvrzení nemusí být vždy podmínkou.³⁵ V České republice je činnost dobrovolníka upravená Zákonem o dobrovolnické službě č. 198/2002 Sb.

Přínos mezinárodního dobrovolnictví je opravdu značný, neboť obohacuje na několika úrovních. V první řadě se jedná samozřejmě o přínos lidí, jimž byla poskytnuta pomoc. Podle

³² Ministerstvo financí ČR: *Koncepce zahraniční rozvojové spolupráce České republiky na období 2010-2017* [online]. [cit. 2017-09-26]. Dostupné z: http://www.mfcr.cz/assets/cs/media/ODA_Pr-001_2010_Koncepce-zahranicni-rozvojove-spoluprace-Ceske-republiky-na-obdobi-2010-az-2017.pdf.

³³ HES, Tomáš. *Mikrofinance – nástroj řešení chudoby* [online]. 2012 [cit. 2017-09-27]. Dostupné z: http://www.rozvojovka.cz/download/docs/74_hes-mikrofinance.pdf.

³⁴ Tamtéž.

³⁵ DEKKER, Paul a Loek HALMAN. *The Values of Volunteering: Cross-Cultural Perspectives*. New York: Plenum Publishers, 2003. ISBN 0-306-47737-8.

většiny dobrovolníků jsou ovšem ještě vyšší mírou obohaceni oni sami, především dobrým pocitem z vykonání něčeho smysluplného a získáním cenných zkušeností pro profesní i osobní život. Dobrovolník může mít dále pozitivní vliv na okolí místa svého působení, kde má možnost například minimalizovat určité utkvělé představy o vyspělém světě nebo může svým příkladem motivovat místní obyvatele k většímu zapojení do pomoci chudým. Stejně tak má dobrovolník po svém návratu pozitivní vliv na své okolí sdílením svých zkušeností, například formou přednášek. V neposlední řadě není možné ignorovat poměrně značný ekonomický přínos dobrovolnictví, který je však obtížně statisticky zachytitelný.³⁶

1.5 Rozvojová spolupráce jakožto nástroj k rozvoji a boji s chudobou?

Existuje mnoho publikací, které se zkoumají, zda je rozvojová pomoc nezbytná pro rozvoj a boj s chudobou či nikoliv. Závěry v těchto publikacích jsou značně odlišné a pohled na přínos rozvojové pomoci se tak neustále mění. Názory obecně přijímané v určitém období mají vliv na objem poskytované pomoci. Například v 90. letech převládaly kritiky rozvojové spolupráce, a proto docházelo k jejímu snižování. Naopak po roce 2000 dochází opět k růstu objemu rozvojové spolupráce mimo jiné v souvislosti s některými studiemi, které rozvojovou pomoc obhajují. Čím dál více se řeší také otázka, jak by měla vypadat efektivní rozvojová pomoc.

1.5.1 Různé pohledy na význam rozvojové spolupráce

Názory na význam rozvojové spolupráce lze obecně rozdělit do tří skupin. Do první spadají názory těch, kteří se domnívají, že rozvojová spolupráce má i přes občasné neúspěchy v průměru pozitivní dopady na ekonomický růst a rozvoj. Druhá skupina říká, že rozvojová spolupráce má minimální vliv na ekonomický růst a ve skutečnosti ho může dokonce zablokovat. Dle třetí skupiny může rozvojová spolupráce stimulovat růst pouze při splnění určitých podmínek, například má-li přijímající země kvalitní instituce.³⁷

Představitelem prvního pohledu je například J. Sachs. Ten říká, že chudé země mohou uvíznout v tzv. „*pasti chudoby*“, z které není možné se dostat bez rozvojové spolupráce. Past chudoby lze vysvětlit jako řadu sebenaplňujících se mechanismů, které způsobují, že země setrvávají v chudobě. Dnešní chudoba rozvojových zemí je tak přímou příčinou jejich chudoby

³⁶ HLADKÁ, Marie. Význam dobrovolnictví jako specifického lidského zdroje. *Centrum pro výzkum neziskového sektoru*. 2008. Dostupné z:

https://dspace.upce.cz/bitstream/10195/38561/1/HladkaM_VyznamDobrovolnictvi_2008.pdf.

³⁷ PERKINS, D H. *Economics of Development*, s. 520-535.

v budoucnosti. Jedná se například o situaci, kdy jsou příjmy obyvatel v zemi příliš nízké na to, aby mohly generovat dostatečné úspory, které jsou nezbytné pro růst. Hlavními faktory, které mohou přispět k pastí chudoby, jsou tedy především nízké úspory domácností a s tím spojené nízké investice. Avšak nepřímou to mohou být také konflikty v zemi, znečištění životního prostředí, infekční onemocnění aj.³⁸ Past chudoby je důležitým argumentem pro neustále rostoucí objem rozvojové pomoci. Jeffrey Sachs dokonce uvádí, že kdyby bohaté země poskytl chudým zemím každý rok rozvojovou pomoc ve výši 195 miliard USD, mohlo by do dvaceti let dojít k úplnému odstranění chudoby.³⁹

Mezi argumenty, které naopak popírají význam rozvojové spolupráce, patří nejčastěji to, že se velká část ztratí v byrokracii, v nákladech na drahé odborníky z dárcovských zemí a především v korupci. Dalším problémem je, že dárci obvykle financují pouze nové projekty, avšak už ne údržbu. Občas potom dochází například k tomu, že nově postavená silnice je za pár let ve stejném stavu jako na počátku. Kritici také uvádí, že pokud objem rozvojové pomoci překročí určitou kapacitu, kterou je země schopna pojmout, může dojít k jejímu nevyužití. Příkladem může být situace, kdy není možné využít celé množství darovaných léků, protože země nemá podmínky pro jejich skladování ani pracovníky pro jejich distribuci. Největší odpůrci prohlašují, že rozvojová spolupráce může dokonce bránit růstu, neboť podkopává vlastní iniciativu soukromého sektoru.⁴⁰ Představitelem druhé skupiny je například William Easterly, který ve svém díle popírá existenci pastí chudoby a odmítá rozvojovou spolupráci, neboť podle jeho názoru vede pouze ke korupci a neumožňuje zemi hledat vlastní řešení chudoby.⁴¹

Třetí skupina připouští, že vliv rozvojové spolupráce na ekonomický růst se může v různých zemích lišit, neboť je podmíněný nesčitelným množstvím dalších faktorů. Účinnost rozvojové spolupráce totiž záleží především na charakteristice přijímající země, jejím politickém systému a kvalitě institucí. Důležitou roli hraje také forma poskytované pomoci a způsob jejího poskytování.⁴²

³⁸ SACHS, Jeffrey D., Pejman ROHANI, Donald C. KEENAN a Matthew H. BONDS. Poverty trap formed by the ecology of infectious diseases. *The Royal Society* [online]. 2009 [cit. 2017-10-04]. Dostupné z: <http://rspb.royalsocietypublishing.org/content/277/1685/1185#sec-5>.

³⁹ SACHS, J. D. *The end of poverty: economic possibilities for our time*. 2005 Softcover ed. New York, NY [u.a.]: Penguin Books, 2006. ISBN 9780143036586.

⁴⁰ PERKINS, D. H. *Economics of Development*, s. 522-524.

⁴¹ EASTERLY, William. *The white man's burden: why the west's efforts to aid the rest have done so much ill and so little good*. Pbk. ed. Oxford: Oxford University Press, 2007. ISBN 9780199226115.

⁴² PERKINS, D. H. *Economics of Development*, s. 533-535.

Problémem je, že každý z názorů může být podložen skutečnými příklady, rozpor navíc spočívá také v odlišném posuzování výsledků. Například Rwanda se stala po genocidě velkým příjemcem rozvojové pomoci a v dnešní době relativně prosperuje. Na druhou stranu mnoho statistik dokazuje, že v zemích, které jsou velkými příjemci rozvojové pomoci, nedochází k vyššímu ekonomickému růstu než v ostatních zemích. To může znamenat, že rozvojová spolupráce nemá žádný efekt, stejně tak to může znamenat opak, tedy že bez rozvojové spolupráce by byl ekonomický růst v těchto zemích mnohonásobně nižší. Tento příklad jen dokládá, jak velmi problematické je skutečné posouzení významu rozvojové spolupráce.⁴³

1.5.2 Hodnocení účinnosti rozvojové spolupráce

Nejednotný pohled na to, jaký je skutečný význam rozvojové spolupráce, spočívá především v nemožnosti jednoznačného měření její efektivnosti. V první řadě je velmi těžké stanovit souvislost mezi rozvojovou spoluprací a ekonomickým růstem, neboť ten je ovlivněn vysokou škálou dalších faktorů. Další otázkou je, jak měřit ekonomický růst, jestli růstem HDP nebo například životní úrovní obyvatel země. Rozvojová pomoc navíc nemusí mít nutně pouze formu finanční podpory a v tomto případě pak přibývá ještě problematika, jak poskytnutou rozvojovou spolupráci ocenit.

V dřívějších letech se účinnost rozvojové spolupráce měřila na základě celkového objemu investovaných prostředků. V dalších letech se objevují nejrůznější žebříčky a indexy, které obvykle porovnávají objem poskytnuté rozvojové pomoci s hrubým domácím nebo národním produktem země.⁴⁴ Určení celkové efektivnosti rozvojové spolupráce je ovšem velmi problematické. Rozvojové organizace uvádějí ve svých statistikách vysokou úspěšnost jednotlivých projektů, na druhou stranu není možné jednoznačně určit dlouhodobé dopady rozvojové pomoci na hospodářský rozvoj. Stále je také příliš velký důraz kladen na měřitelné výsledky, ačkoliv by bylo vhodnější se zaměřit spíše na kvalitu a relevantnost.⁴⁵

Problematiku měření efektivnosti rozvojové pomoci je možné rozvést na příkladu projektů zaměřených na zlepšení zdraví a životního prostředí. Na prostředky jako léky, očkování nebo čistou vodu je pohlíženo spíše jako na spotřební zboží než na investici, přičemž ekonomický

⁴³ BANERJEE, Abhijit V. a Esther DUFLO. *Poor economics: a radical rethinking of the way to fight global poverty*. New York: PublicAffairs, c2011. ISBN 978-1-58648-798-0, s. 4.

⁴⁴ AMO: *Oficiální rozvojová pomoc (ODA)*. [online]. 2011 [cit. 2017-11-10]. Dostupné z: <https://www.amo.cz/wp-content/uploads/2016/01/PSS-Ofici%C3%A1ln%C3%AD-rozvojov%C3%A1-pomoc-GA.pdf>.

⁴⁵ DUŠKOVÁ, Lenka. *Encyklopedie rozvojových studií*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2011. 421 s. ISBN 978-80-244-2948-9, s. 59–60.

růst je obvykle až druhořadým dlouhodobým cílem pomoci. Ve skutečnosti jsou zdraví lidé produktivnější a mohou tak přispět k ekonomickému růstu země. Také čisté životní prostředí může zlepšit životní podmínky lidí, jejich zdraví a zprostředkovaně v delším časovém horizontu i prosperitu. Některé dopady rozvojové spolupráce je tedy možné zachytit až v mnoholetém horizontu. Problémem je, že se však většina studií snaží pouze o zachycení okamžitých výsledků.⁴⁶

Ačkoliv však není možné přesně zachytit dopady rozvojové spolupráce na ekonomický růst, její pozitivní dopady například na zdraví obyvatel statisticky zachytitelné jsou. Příkladem může být masivní kampaň Světové zdravotnické organizace (WHO), díky které se v roce 1977 podařilo celosvětově vymýtit neštovice. Také úspěchy v oblasti vzdělání jsou zachytitelné například rostoucím počtem škol a počtem dětí chodících do školy.⁴⁷

Existuje několik organizací, které se přímo zabývají problematikou hodnocení rozvojové spolupráce. Jednou z nich je například *DAC Network on Development Evaluation*, která podporuje nezávislé hodnotící skupiny rozvojových projektů a poskytuje zpětnou vazbu jak pro dárcovské, tak pro přijímající země. Další organizací je *Centrum pro globální rozvoj*, který se zaměřuje na efektivnost rozvojové spolupráce multilaterálních i bilaterálních dárců. Jeho výzkumní pracovníci analyzují existující programy a snaží se o navržení nových efektivnějších způsobů rozvojové pomoci.⁴⁸

Důležitým dokumentem v této oblasti je *Pařížská deklarace o efektivnosti rozvojové pomoci* vydaná v roce 2005, jejímž cílem bylo zefektivnit rozvojovou spolupráci. Mezi hlavní body patřila například snaha o vyšší přizpůsobení rozvojové spolupráce potřebám rozvojových zemí, dále vyšší spolupráce mezi dárci a harmonizace procesů, s čímž souvisí například odstranění duplicitních aktivit v oblasti poskytování rozvojové spolupráce a minimalizace nákladů spojených s jejím poskytováním. Dalším bodem bylo posilování vzájemné odpovědnosti, což znamená, že za výsledky rozvojové spolupráce jsou zodpovědné jak dárcovské, tak přijímající země. Důležitou roli má také pravidelné sledování a hodnocení výsledků rozvojových projektů.⁴⁹

⁴⁶ PERKINS, D H. *Economics of Development*, s. 522-524.

⁴⁷ Tamtéž, s 522-524.

⁴⁸ CGD: *Aid Effectiveness* [online]. [cit. 2017-10-04]. Dostupné z: https://www.cgdev.org/topics/aid_effectiveness.

⁴⁹ Ministerstvo zahraničních věcí: *Pařížská deklarace o efektivnosti rozvojové pomoci*. [online]. 2014 [cit. 2017-10-04]. Dostupné z: <https://www.evaltep.cz/soubor/dok-2014-pdf/>.

1.5.3 Chudoba a její řešení v kontextu rozvojové spolupráce

„Neptejte se mě, co je chudoba, ale podívejte se můj dům a spočítejte na něm díry. Podívejte se na mé nástroje a na oblečení, které nosím. Podívejte se na to všechno a napište, co vidíte. To je chudoba.“ (chudý muž, Keňa 1997)⁵⁰

Chudoba je multidimenzionální problém. Podle Světové banky se definice chudoby liší podle pohlaví, věku, kultury a dalších ekonomických a sociálních identifikátorů. Například v Ghaně spojují muži chudobu s „*nedostatkem materiálního vlastnictví*“, zatímco ženami je zde chudoba definovaná jako „*potravinová nejistota*“. Pojetí chudoby se zde navíc liší také mezi generacemi a ve městech či na venkově. Z toho vyplývá, že není možné chudobu zobecnit jedinou univerzální definicí platnou pro celý svět. Určitou definici vymezuje Světová banka pro extrémní chudobu, za kterou je možné považovat případy lidí žijících pod hranicí extrémní chudoby v současné době stanovené na 1,9 USD na den. Světová banka také zdůrazňuje, že chudoba nikdy nevzniká z nedostatku jedné věci, ale na základě mnoha propletených faktorů.⁵¹

V dnešní době bývá boj s chudobou považován za jeden z hlavních cílů rozvojové spolupráce. Hlavní motivací je solidarita s lidmi žijícími ve velmi bídých podmínkách. Současně existují také pragmatické důvody, především minimalizace některých negativních jevů, které s chudobou souvisí (příliv migrantů a uprchlíků, nelegální obchod s lidmi, zbraněmi a drogami a mezinárodní terorismus).⁵² Někteří odborníci také zdůrazňují, že chudoba představuje příliš velkou ztrátu talentů (například vlivem dětské úmrtnosti, nízkého vzdělání aj.), kterou není možné tolerovat.⁵³

Otázkou je, zda je rozvojová pomoc skutečně tím nejzásadnějším způsobem řešení chudoby. A. V. Banerjee a E. Duflo ve svém díle zdůrazňují, že rozvojová pomoc může přispět k boji s chudobou, jen pokud na chudobu přestane být pohlíženo v celosvětovém kontextu, který vede k přílišnému zobecňování. Autoři dále kritizují současný trend, kdy se odborníci zaměřují především na „velké otázky“, jako například na to, *jaká je hlavní příčina chudoby, zda je demokracie vhodná pro rozvojové země aj.* Hledání odpovědí na tyto otázky je sice čtenářsky

⁵⁰ NARAYAN, Deepa, et al. Can Anyone Hear Us ? Voices From 47 Countries. *World Bank* [online]. 1999 [cit. 2017-11-12]. Dostupné z: http://siteresources.worldbank.org/BRAZILINPOREXTN/Resources/3817166-1185895645304/4044168-1186324101142/17voices_of_the_poor_1.pdf, s. 26.

⁵¹ Tamtéž.

⁵² EXNEROVÁ, Věra a Andrea VOLFOVÁ. Chudoba. *Rozvojovka* [online]. 2008 [cit. 2017-11-10]. Dostupné z: <http://www.rozvojovka.cz/chudoba>.

⁵³ BANERJEE, Abhijit V. a Esther DUFLO. *Poor economics: a radical rethinking of the way to fight global poverty*.

atraktivní, ve skutečnosti by však k řešení chudoby přispělo spíše zodpovězení otázky, *jaký je nejlepší způsob boje proti průjmům*. Ze stejného důvodu zpochybňují Barenjee a Duflo teorii o pasti chudoby, která je rovněž příliš zobecněná. Autoři také dodávají, že namísto skutečnosti, že jsou miliony způsobů, jakými jsou lidé chyceni do pasti, by se měli odborníci zaměřit spíše na pár základních faktorů, které mohou tuto past vytvořit.⁵⁴

Podle Barenjee a Duflo je k řešení chudoby nejprve nutné důkladné zkoumání chudých lidí v konkrétních oblastech a snaha o pochopení, proč jednají, tak jak jednají (např. spočívá-li chudoba v úsporách lidí, je nutné v první řadě pochopit způsob, jakým chudí spoří aj.). Teprve poté je možné skutečně poznat, co by mohlo chudým pomoci a jak by tedy měla vypadat rozvojová pomoc. Ve své knize vytyčili autoři několik základních poznatků týkající se chudých.⁵⁵

- Chudým lidem chybí základní informace, a proto mohou často věřit nepravdivým údajům. Výsledkem může být, že nevěří ve význam očkování, nepovažují vzdělání za důležité, nebo neví, jakým způsobem se přenáší HIV. Důsledky této nevědomosti pak mohou být katastrofické.
- Čím jsou lidé bohatší, tím více mohou čerpat určité výhody. Pokud například vláda zabezpečí, že ve vodovodech poteče pitná voda, čerpají výhody pouze ti, kteří mají v domácnostech vodovody.
- Chudí lidé nemají přístup na některé trhy, popřípadě jsou jim dané trhy k dispozici za znevýhodněné ceny. Jedná se například o možnosti půjček, pojištění apod.
- Země nejsou předurčené k tomu být chudé jen proto, že jsou chudé. Právě tato tvrzení však mohou mít sebenaplňující se účinky, neboť zemi demotivují v její snaze svou situaci změnit.

Pokud poskytovatelé rozvojové spolupráce mají tyto informace, jsou schopni zabezpečit mnohem přínosnější a účinnější rozvojovou spolupráci. Takovýto průzkum by měl proto předcházet každému poskytnutí rozvojové spolupráce. Jednodušším a méně nákladným řešením by pak mohla být například spolupráce přímo s místní neziskovou organizací, která rozumí problémům místních lidí mnohem lépe a může být proto schopna hledat účinnější řešení.

⁵⁴ BANERJEE, Abhijit V. a Esther DUFLO. *Poor economics: a radical rethinking of the way to fight global poverty*, s. 13.

⁵⁵ Tamtéž, s. 267-273.

Jaká je tedy úloha rozvojové spolupráce v rozvoji a v boji proti chudobě? Z předchozích tvrzení by se dal vyvodit závěr, že rozvojová spolupráce může být nástrojem k řešení chudoby pouze, pokud jí předchází důkladné zkoumání, pochopení a nalezení řešení jednotlivých problémů majících vliv na chudobu v zemi. Pokud se poskytovatel dokáže dívat skutečně do hloubky dané problematiky a současně se neomezí při hodnocení účinnosti rozvojové spolupráce pouze na měřitelné a ihned viditelné výsledky, pak je schopen zvolit vhodnou formu rozvojové spolupráce, která bude účinná a může přispět k boji s chudobou a dlouhodobému rozvoji.

2 Ekonomicko-sociální situace v Indii

Pro posouzení významu rozvojové spolupráce v Indii je nutné se nejprve podívat na ekonomicko-sociální situaci v zemi. Té se věnuje následující kapitola, která analyzuje indickou ekonomiku a uvádí základní problémy, jejichž vyřešení by mohlo přispět k jejímu rozvoji. Vzhledem k silnému růstu indické ekonomiky se občas dokonce objevuje otázka, zda je Indii ještě vůbec možné považovat za rozvojovou zemi. Zodpovězení této otázky je přirozeně podstatné pro poskytovatele rozvojové spolupráce, která by měla směřovat v první řadě do nejméně vyspělých zemí světa. První část práce je proto doplněna o zařazení Indie v rámci klasifikace rozvojových zemí.

2.1 Zařazení Indie v rámci klasifikace rozvojových zemí

Vzhledem k tomu, že v současné době dochází k celosvětovému růstu objemu poskytnuté rozvojové pomoci a že je i přes veškeré kritiky širokou veřejností stále vnímána spíše jako potřebná, není možná natolik zásadní otázkou poskytovatelů to, zda má být rozvojová pomoc poskytována, ale do jakých zemí má směřovat. Jinými slovy, pokud některé státy chtějí snížit objem poskytnuté pomoci Indii, tak obvykle ne z důvodu, že by nechtěli poskytovat rozvojovou pomoc vůbec, ale spíše protože usoudili, že v Indii již není rozvojová pomoc natolik potřebná, a dali přednost jiným zemím. Cílem kapitoly je proto zjistit, jaké umístění má Indie v rámci rozvojových zemí z hlediska úrovně vyspělosti.

Existuje řada kritérií vyspělosti, podle nichž je možné země klasifikovat do různých skupin. V této kapitole jsou využité tři základní klasifikace – klasifikaci Světové banky, Mezinárodního měnového fondu a organizace OSN.

2.1.1 Klasifikace Světové banky

Světová banka využívá ke klasifikaci zemí ukazatel *hrubého národního důchodu (HND) na osobu*. Na jeho základě stanovuje čtyři důchodové kategorie zemí - země s nízkým důchodem, země nižším středním důchodem, země s vyšším středním důchodem a země s vysokým důchodem. Světová banka tedy nevymezuje přímo kategorii rozvojové země, ale obvykle jsou za ně považovány všechny země, které nespádají do čtvrté kategorie (zemí

s vysokým důchodem).⁵⁶ Hranice HND pro jednotlivé kategorie se každý rok mění, hranice pro rok 2016-2017 jsou uvedeny v následující tabulce.⁵⁷

Tabulka 2.1: Klasifikace zemí dle HND za fiskální rok 2016/2017

Kategorie zemí	HND/os (USD)	Příklady zemí
Země s nízkým důchodem	méně než 1 026	Rwanda, Haiti, Somálsko
Země s nižším středním důchodem	1 026–4 035	Indie , Ukrajina, Zambie, Vietnam
Země s vyšším středním důchodem	4 036–12 475	Rusko, Brazílie, Bulharsko
Země s vysokým důchodem	více než 12 475	Česká republika, USA, země EU

Zdroj: The World Bank.⁵⁸

Klasifikace podle HND je poněkud zjednodušená a nemůže proto odrážet dokonale úroveň vyspělosti zemí ani jejich blahobytu. V praxi se obvykle využívá v kombinaci s dalšími ukazateli jako úroveň vzdělání, očekávaná délka života, dětská úmrtnost aj. Občas může docházet k nepřesnostem u zemí s vyšším počtem neformálních aktivit. Dalším nedostatkem ukazatele je, že není vyjádřen v paritě kupní síly a tudíž nezohledňuje změny v domácí cenové hladině.⁵⁹

Indie se od roku 2007 posunula z kategorie zemí s nejnižším důchodem do kategorie zemí s nižším středním důchodem.⁶⁰ Tato skutečnost rozbouřila velké diskuze o tom, jestli jako taková potřebuje i nadále rozvojovou spolupráci. Ve skutečnosti výše hrubého národního důchodu nevypovídá příliš o skutečných problémech v Indii a stále velmi vysokém počtu chudých lidí. Obecně se odhaduje, že v zemích s nižším středním důchodem dnes žije větší počet chudých lidí než v zemích s nízkým důchodem.⁶¹ Tato problematika dokládá, že ukazatel HND zdaleka nestačí pro skutečné posouzení chudoby v zemi.

⁵⁶ SYROVÁTKA, M a J HARMÁČEK. Klasifikace rozvojových zemí. In: Nováček, P. (ed.) *Rozvojová studia – vybrané kapitoly*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014. ISBN 9788024439587, s. 46.

⁵⁷ Pro klasifikaci jednotlivých zemí jsou využívány data z roku 2015.

⁵⁸ The World Bank: *World Bank Country and Lending Groups* [online]. [cit. 2017-03-06]. Dostupné z: <https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/906519-world-bank-country-and-lending-groups>.

⁵⁹ The World Bank: *Why use GNI per capita to classify economies into income groupings?* [online]. [cit. 2017-03-06]. Dostupné z: <https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/378831-why-use-gni-per-capita-to-classify-economies-into>.

⁶⁰ The World Bank: *Historical Classification* [online]. [cit. 2017-03-06]. Dostupné z: <https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/906519-world-bank-country-and-lending-groups>.

⁶¹ Which bottom billion? *The Guardian* [online]. 2010 [cit. 2017-10-06]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/global-development/datablog/2010/sep/14/bottom-billion-poverty>.

2.1.2 Klasifikace Mezinárodního měnového fondu

Mezinárodní měnový fond rozděluje země do dvou hlavních skupin na *rozvinuté ekonomiky* (advanced economies) a *rozvíjející se trhy a rozvojové ekonomiky* (emerging markets and developing economies). Klasifikace je založena na různých ekonomických a dalších kritériích, přičemž během let dochází k jejímu vývoji. Jako hlavní kritérium je stejně jako u klasifikace Světové banky využita výše *hrubého národního důchodu na osobu*. Kromě něj jsou však zohledněna ještě další dvě hlavní kritéria – *kritérium diverzifikace vývozu*, přičemž vysoká míra diverzifikace je příznačná pro vyspělé ekonomiky, a *kritérium míry integrace do globálního finančního systému*. Kritérium diverzifikace je podstatné zejména pro země s vysokým příjmem z těžby nerostných surovin, které tak nejsou klasifikovány jako rozvinuté země, ačkoliv vykazují vysoký hrubý národní důchod na obyvatele.⁶²

V roce 2015 patřilo mezi rozvinuté ekonomiky 39 zemí (USA, Japonsko, Kanada, země EU aj.). Mezi rozvíjející se trhy a rozvojové ekonomiky se řadilo 152 zemí. Indie je podle klasifikace Mezinárodního měnového fondu klasifikována jako **rozvojová ekonomika**.⁶³

2.1.3 Klasifikace Rozvojového programu OSN

Podle Rozvojového programu OSN jsou země klasifikovány na základě hodnoty jejich *indexu lidského rozvoje (HDI)*⁶⁴. Ten vznikl v roce 1990 v souvislosti s rostoucím požadavkem na posuzování vyspělosti zemí také s ohledem na kvalitu lidského života a nejen pouze z hlediska ekonomických ukazatelů. HDI zahrnuje tři oblasti lidského rozvoje – zdraví, vzdělání a životní úroveň, přičemž každá z těchto oblastí je hodnocena na základě jednoho či dvou ukazatelů. Země jsou řazeny do čtyř kategorií: země s velmi vysokým lidským rozvojem, země s vysokým lidským rozvojem, země se středním lidským rozvojem a země s nízkým lidským rozvojem.⁶⁵

Indie se v roce 2015 umístila na 130. místě ze 188 zkoumaných zemí a řadí se tak mezi země se **středně vysokou životní úrovní**.⁶⁶ Konkrétní hodnoty daných ukazatelů pro jednotlivé kategorie a pro Indii jsou uvedeny v tabulce 2.2.

⁶² SYROVÁTKA, M a J HARMÁČEK. *Klasifikace rozvojových zemí*, s. 47.

⁶³ IMF: *World Economic Outlook* [online]. 2016 [cit. 2017-03-06]. Dostupné z: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2016/02/pdf/text.pdf>.

⁶⁴ Human Development Index.

⁶⁵ SYROVÁTKA, M a J HARMÁČEK. *Klasifikace rozvojových zemí*, s. 50–51.

⁶⁶ UNDP: *Human Development Report 2015* [online]. [cit. 2017-03-06]. Dostupné z: http://hdr.undp.org/sites/default/files/2015_human_development_report_1.pdf, s. 273, 255.

Tabulka 2.2: Index lidského rozvoje a jeho složky v roce 2015

Životní úroveň	HDI	Očekávaná délka dožití	Očekávaný počet let vzdělání	Průměrný počet let vzdělání	HND/obyv. (tis. USD)
Velmi vysoká	0,896	80, 5	16,4	11,8	41,6
Vysoká	0,744	75,1	13,6	8,2	14
Středně vysoká	0,630	68,6	11,8	6,2	6,4
Nízká	0,505	60,6	9	4,5	3,1
Indie	0,609	68	11,7	5,4	5,5

Zdroj: UNDP: *Human Development Report 2015*.

2.1.4 Specifické skupiny rozvojových zemí

Některé prameny uvádí také další skupiny rozvojových zemí. Z těch nejvíce problematických jsou to například *nejméně rozvinuté země (LDC)*, popřípadě, *vysoce zadlužené chudé země (HIPC)*. Indie však do žádné z těchto skupin nikdy nepatřila.

Mnohem příznivější skupinou jsou *nově industrializované země (NIZ/NIC)*, do kterých se řadí také Indie. Jedná se o původně zemědělské země, které prošly úspěšně procesem industrializace, zavedly rozsáhlé strukturální reformy a nyní se z nich staly země průmyslové.⁶⁷

Jako NIZ jsou definovány rozvojové země, které splňují následující kritéria:⁶⁸

- podíl průmyslu na HDP je minimálně 25 %,
- podíl průmyslových výrobků na celkovém vývozu činí alespoň 50 %,
- země vykazuje vysoký ekonomický růst a přibližuje se tak rozvinutým zemím.

Klasifikace není jednoznačná a země zařazené mezi NIZ se v různých pramenech liší. Především se však jedná o některé země Asie a Latinské Ameriky – např. Brazílii, Čínu, **Indii**, Indonésii, Mexiko a Turecko.⁶⁹

Z této podkapitoly vyplývá, že ačkoliv se Indie jednoznačně řadí stále mezi rozvojové země, v mnoha oblastech dochází k pokroku. Současně Indii rozhodně není možné zařadit k těm

⁶⁷ DUŠKOVÁ, Lenka. *Encyklopedie rozvojových studií*, s. 182.

⁶⁸ LEONARD, Thomas M. *Encyclopedia of the developing world*. New York: Routledge, 2006. ISBN 1579583881, s. 1130-1131.

⁶⁹ BODDIN, Dominik. *IMF Working Paper: The Role of Newly Industrialized Economies in Global Value Chains* [online]. 2016 [cit. 2017-08-10]. Dostupné z: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2016/wp16207.pdf>.

nejchudším a nejproblematictější zemím. Z tohoto hlediska tedy není divu, že je často diskutováno, jak je možné, že je Indie stále jedním z největších příjemců rozvojové spolupráce na světě. Je potřeba si však uvědomit, že všechny klasifikace jsou dosti zobecněné a založené pouze na několika kritériích. Pro posouzení nezbytnosti rozvojové spolupráce je nutné zkoumat skutečnou situaci v zemi a všechny její problémy mnohem důkladněji.

2.2 Analýza indické ekonomiky na základně vybraných ukazatelů

V indické ekonomice došlo v posledních desetiletích k velkému rozmachu a v současné době roste HDP takovým tempem, že se dnes Indie řadí mezi nejrychleji rostoucí země světa a podle některých předpovědí se dokonce očekává, že do roku 2050 předběhne Spojené státy americké a stane se tak druhou největší světovou ekonomikou (po Číně).⁷⁰

Následující kapitola analyzuje indickou ekonomiku na základě hlavních makroekonomických ukazatelů. V závěru kapitoly je uvedena také konkurenceschopnost, která určuje, do jaké míry je Indie schopna obstát v celosvětovém konkurenčním prostředí.

2.2.1 Hrubý domácí produkt

Růst indické ekonomiky započal zejména po roce 1991. V této době došlo totiž k postupné liberalizaci a odstraňování překážek podnikání, zatímco předtím zde převažovala ochránářská politika s nejrůznějšími regulačními opatřeními a silně omezeným obchodem. V souvislosti se vstupem konkurence došlo přirozeně k růstu produktivity a tím pádem také objemu HDP.⁷¹

V roce 2016 činil hrubý domácí produkt Indie 2 264 miliard dolarů, díky čemuž byla Indie zemí se sedmým největším HDP na světě. Celkově tvoří Indie téměř 3 % světového produktu. Roční přírůstek HDP byl v posledních 50 letech (s výjimkou roku 1979) vždy kladný. Oproti roku 2015 vzrostlo HDP v roce 2016 o 7,1 %, společně s Bangladéšem tak byla Indie sedmou nejrychleji rostoucí zemí na světě. Rychlý růst HDP je typický pro rozvojové země. Například celosvětový růst HDP byl v témže roce pouze 2,4 %.⁷²

Ve skutečnosti jsou však údaje o růstu indické ekonomiky poněkud nadnesené. Vysoké HDP zde totiž souvisí především s vysokým počtem obyvatel, a proto je mnohem více vypovídající

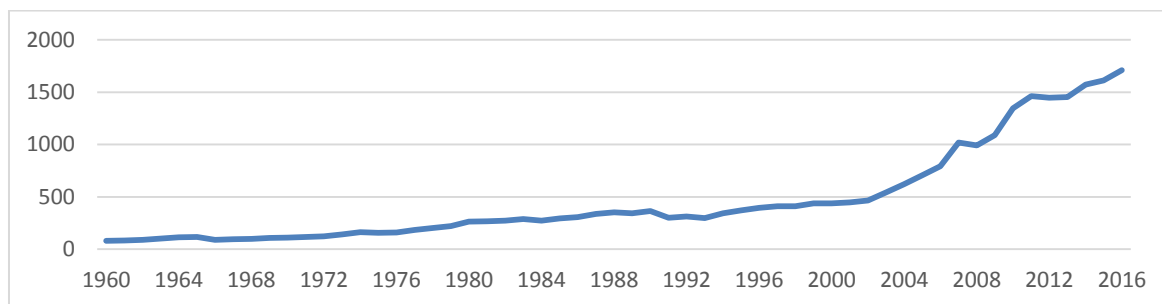
⁷⁰ PODDAR, Tushar a Eva YI. India's Rising Growth Potential. *Goldman Sachs* [online]. 2007 [cit. 2017-09-10]. Dostupné z: <http://www.goldmansachs.com/our-thinking/archive/archive-pdfs/brics-book/brics-chap-1.pdf>.

⁷¹ Tamtéž.

⁷² The World Bank: *GDP growth (annual %)* [online]. [cit. 2017-11-10]. Dostupné z: https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?end=2016&locations=IN&start=1960&view=chart&year_high_desc=true.

se podívat spíše na ukazatel HDP na obyvatele. Ten činil v roce 2016 pouze 1 709 dolarů. Z tohoto hlediska tedy byla Indie až na 113. místě ze 175 zemí sledovaných Světovou bankou.⁷³ I tento ukazatel však vykazuje značný růst, zejména po roce 2000 (viz graf 2.1).

Graf 2.1: Vývoj HDP na obyvatele v Indii od roku 1960 (USD)

Zdroj: World Bank.⁷⁴

Ze sektorového hlediska bylo 16,5 % HDP vyprodukováno v zemědělství, 29,8 % v průmyslu a 45,4 % ve službách.⁷⁵ Také vysoký podíl zemědělství a relativně nízký podíl služeb vypovídá o tom, že se Indie stále ještě řadí mezi rozvojové země. Na druhou stranu objem poskytovaných služeb každoročně silně roste. V roce 2016 byl roční přírůstek objemu služeb 8 % a v předchozích dvou letech dokonce 10 %.⁷⁶ Výrazně navíc roste také objem exportu služeb.

2.2.2 Zahraniční obchod

Zahraniční obchod Indie silně roste a stává se tak důležitým faktorem indického ekonomického růstu. V roce 2015 činil celkový export 260 miliard USD a import 390 miliard USD, Indie tedy vykazovala negativní obchodní bilanci.⁷⁷ Podle článku T. Worstalla ve Forbes však v tomto případě není negativní obchodní bilance ekonomický problém, nýbrž je známkou rostoucí úrovně indické ekonomiky a růstu bohatství jejich obyvatel, kteří si mohou dovolit vyšší spotřebu.⁷⁸

⁷³ The World Bank: *GDP per capita (current US\$)* [online]. [cit. 2017-09-12]. Dostupné z: https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?year_high_desc=true.

⁷⁴ The World Bank: *World Development Indicators* [online]. [cit. 2017-11-01]. Dostupné z: <http://api.worldbank.org/v2/en/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?downloadformat=excel>.

⁷⁵ CIA: *India* [online]. 2017 [cit. 2017-09-12]. Dostupné z: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/in.html>.

⁷⁶ The World Bank: *Services, etc., value added (annual % growth)* [online]. [cit. 2017-09-12]. Dostupné z: <https://data.worldbank.org/indicator/NV.SRV.TETC.KD.ZG>.

⁷⁷ WITS: *India Trade at a Glance: Most Recent Values* [online]. [cit. 2017-10-07]. Dostupné z: <http://wits.worldbank.org/countrysnapshot/en/IND>.

⁷⁸ WORSTALL, Tim. India's Trade Deficit Rises - Don't Worry, India Should Have A Trade Deficit. *Forbes* [online]. 2017 [cit. 2017-10-09]. Dostupné z: <https://www.forbes.com/sites/timworstall/2017/07/15/indias-trade-deficit-rises-dont-worry-india-should-have-a-trade-deficit/#12fc31249e49>.

Největší část vývozu mířila v roce 2015 do Spojených států amerických (15 %), Spojených arabských emirátů (11 %), Hong Kongu (5 %), Číny (4 %) a do Spojeného království (3 %). Nejvíce dovozů pocházelo z Číny (16 %), dále ze Saudské Arábie, Švýcarska, USA a ze Spojených arabských emirátů (okolo 5 % z každého z uvedených čtyř států). Export byl tvořen především spotřebním zbožím (44 %) a meziprodukty (33 %), import tvořily zejména meziprodukty (34 %) a suroviny (32 %).⁷⁹

Důležitý podíl vývozu tvoří služby, jejichž objem v roce 2015 činil 156 miliard USD. Objem importu služeb byl 83 miliard USD, Indie tedy vykazuje kladnou bilanci služeb.⁸⁰ V posledních letech se Indie stala významným exportérem především technologických a informačních služeb a služeb v oblasti externího zajišťování obchodních procesů, což je umožněno zejména díky levné a přitom relativně dobře vzdělané a anglicky mluvící pracovní síle.⁸¹

2.2.3 Inlace

Přestože se v Indii v předchozích letech často objevovala vysoká meziroční míra inflace občas překračující i hranici 10 % (například v letech 2012 a 2009), byla míra inflace v roce 2016 poměrně nízká – 2,23 %.⁸² Problémem jsou však časté výkyvy její výše, které vypovídají o menší stabilitě indické ekonomiky a mohou mít negativní dopady na indické podnikatele a investory vzhledem k nejistotě budoucího vývoje cen.

2.2.4 Nezaměstnanost

V roce 2016 činila nezaměstnanost v Indii podle oficiálních údajů indické vlády pouze 3,5 %.⁸³ Tento údaj je však založen na standardních principech měření nezaměstnanosti, podle nichž jsou za zaměstnané považováni všichni, kteří pracují alespoň 30 dní v roce. To způsobuje značné zkreslení, neboť někteří z pracovníků, kteří jsou započítáváni jako „zaměstnaní“, ve skutečnosti pracují jen sezonně. Podle zprávy ministerstva práce Indie je v Indii skutečně zaměstnaná pouze polovina obyvatel v produktivním věku, přičemž počet pracujících žen byl v minulém roce 24 %. V polovině domácností je jen jeden zaměstnaný člen a 77 % domácností

⁷⁹ WITS: *India Trade at a Glance*.

⁸⁰ Tamtéž.

⁸¹ MEEHAN, Michael J. Outsourcing Information Technology to India: Explaining Patterns of Foreign Direct Investment and Contracting in the Software Industry. SSRN [online]. 2006 [cit. 2017-10-11]. Dostupné z: https://papers.ssrn.com/sol3/Delivery.cfm/SSRN_ID908928_code562558.pdf?abstractid=908928&mirid=1.

⁸² Historic inflation India - CPI inflation. *Inflation.eu* [online]. [cit. 2017-09-12]. Dostupné z: <http://www.inflation.eu/inflation-rates/india/historic-inflation/cpi-inflation-india.aspx>.

⁸³ The World Bank: *Unemployment, total (% of total labor force)* [online]. [cit. 2017-10-11]. Dostupné z: <https://data.worldbank.org/indicator/SL.UEM.TOTL.ZS?locations=IN>. Data jsou založena na oficiálních údajích indické vlády.

nemá pravidelný příjem. Pouze 30 % domácností má vyšší měsíční příjem než 150 USD, přičemž měsíční příjem 36 % domácností je nižší než 75 USD.⁸⁴

Takto vysoká skutečná míra nezaměstnanosti zvyšuje chudobu rodin a může být velkou překážkou dalšího rozvoje, neboť dochází k nevyužití potenciálu celkové kapacity pracovní síly Indie a způsobuje mnoho dalších, zejména sociálních, problémů.

2.2.5 Konkurenceschopnost

Pro posouzení konkurenceschopnosti Indie je v této práci využita *Zpráva o globální konkurenceschopnosti* Světového ekonomického fóra (WEF), které porovnává konkurenceschopnost zemí na základě mnoha kritérií uspořádaných do 12 pilířů. Hodnocení je založeno na dotazníkovém výzkumu, proto jeho výsledek odráží také přímo názory lidí (především vysokých manažérů) žijících na daném území.

Konkurenceschopnost Indie podle zprávy WEF značně roste. V období 2016/2017 se Indie umístila na 39. místě ze 138 zkoumaných zemí, čímž se posunula o 16 míst dopředu oproti předchozímu roku a předstihla tak dokonce některé vyspělé země včetně několika členských států Evropské unie (například Itálii, Portugalsko, Maďarsko, Slovensko aj.). Konkurenceschopnost Indie je však prozatím založena především na levné pracovní síle. Přes veškerá zlepšení se Indie spolu s dalšími 35 nejméně rozvinutými zeměmi doposud řadí do skupiny ekonomik, jejíž konkurenceschopnost je založená na maximálním využívání výrobních faktorů.⁸⁵

K růstu konkurenceschopnosti přispěl zejména vysoký růst HDP. Současně došlo za poslední desetiletí ke zlepšení v několika problematických oblastech - podařilo snížit podíl dětské úmrtnosti téměř na polovinu (z 62 úmrtí na 1000 dětí v roce 2008 na 38 úmrtí na 1000 dětí v roce 2016) a došlo ke zvýšení průměrné délky života (z 62 let v roce 2008 na 68 let v roce 2016). Dále došlo k pokroku v oblasti efektivity trhu zboží a inovací. Ke zhoršení situace došlo naopak především u finančního trhu, který je velmi netransparentní, a také v mnoha dalších oblastech zůstává Indie i přes značný pokrok, nevyspělá. Klíčem k dalšímu rozvoji by mělo

⁸⁴ Ministry of Labour & Employment, India: *Report on Fifth Annual Employment - Unemployment Survey (2015–2016)* [online]. [cit. 2017-10-11]. Dostupné z: http://www.im4change.org/siteadmin/tiny_mce/uploaded/Report%20on%205th%20Annual%20Employment%20Unemployment%20Survey%202015-16_1.pdf.

⁸⁵ WEF: *The Global Competitiveness Report 2016–2017* [online]. [cit. 2017-10-09]. Dostupné z: <https://www.weforum.org/reports/the-global-competitiveness-report-2016-2017-1>.

podle WEF být zlepšení pilíře technologické připravenosti. Jako největší překážka podnikání je vnímaná vysoká korupce.⁸⁶

Ačkoliv se konkurenceschopnost Indie jeví jako velmi vysoká, je třeba zohlednit, že největší podíl na ní má síla indické ekonomiky. Zpráva přitom nezohledňuje například výši HDP na obyvatele, který je naopak poměrně nízký. Hodnocení je také do jisté míry zjednodušené a zobecněné, a nemůže proto zachytit konkrétní problémy například indického venkova. Vzhledem k tomu, že je hodnocení založeno také na dotazníkovém výzkumu, může navíc dojít k určitému zkreslení. Některé položky totiž není možné vyhodnotit konkrétními statistikami, ale jsou dány především subjektivním očekáváním obyvatelů země o tom, jak by měla určitá situace vypadat, a jejich vlastním názorem na to, zda země tato očekávání splňuje. Vzhledem k tomu, že je pro indické obyvatele charakteristická národní hrdost a poměrně pozitivní hodnocení vlastní země, může být uvedená konkurenceschopnost Indie poněkud nadnesená.

Světové ekonomické fórum pochopitelně není jedinou organizací, která se snaží o vyhodnocení konkurenceschopnosti zemí. Další organizací je například *Mezinárodní institut pro rozvoj managementu* - *IMD*, který porovnává konkurenceschopnost zemí na základě více než 300 kritérií. Podle žebříčku IMD se Indie umístila na 45. místě z 63 sledovaných zemí.⁸⁷

Světová banka se ve své *Zprávě o podnikání (Doing business)* zaměřuje na oblast regulace podnikání a ochrany vlastnických práv. Indie se umístila až na 130. místě ze 190 zkoumaných ekonomik. Za nejproblematictější faktory podnikání jsou považovány obtížnost založení podniku, platba daní aj. Také podle této zprávy je ovšem v Indii zaznamenán velký pokrok.⁸⁸

2.3 Hlavní problémy a překážky rozvoje

Z předchozí podkapitoly vyplývá, že z čistě ekonomického hlediska, může být Indie hodnocena velmi pozitivně. V posledních letech dochází k silnému ekonomickému růstu, současně roste také konkurenceschopnost Indie. Rozmach ekonomiky ovšem zdaleka nemusí znamenat celkové zlepšení životní úrovně obyvatel. Indie se potýká s velkým množstvím problémů,

⁸⁶ WEF: *The Global Competitiveness Report 2016–2017*.

⁸⁷ IMD: *World Competitiveness Ranking 1 Year Change* [online]. 2017 [cit. 2017-10-12]. Dostupné z: <https://www.imd.org/globalassets/wcc/docs/release-2017/wcy-2017-vs-2016---final.pdf>.

⁸⁸ The World Bank: *Doing Business 2016* [online]. [cit. 2017-11-13]. Dostupné z: <http://www.doingbusiness.org/~media/WBG/DoingBusiness/Documents/Annual-Reports/English/DB16-Full-Report.pdf>, s. 17.

zejména v sociální sféře, které mohou být také největšími překážkami jejího dalšího rozvoje a postupu směrem k vyspělým zemím.

První kapitola dochází k závěru, že pro nalezení řešení chudoby je potřeba nejprve důkladně zkoumat a pochopit konkrétní problémy v zemi. Teprve poté je možné zvolit vhodné nástroje boje proti chudobě a popřípadě určit, jak by měla vypadat rozvojová spolupráce. Následující kapitola se proto zaměřuje na nejvíce problematické oblasti v Indii.

2.3.1 Vzdělání

Nízká úroveň vzdělání a vysoká míra negramotnosti je patrně jednou z největších překážek rozvoje a boje proti chudobě v Indii. V roce 2011⁸⁹ zde činila gramotnost pouze 69 %, čímž se Indie řadila až na 116. místo ze 150 zemí zkoumaných UNICEF. Velmi patrný je navíc rozdíl mezi muži, jejichž míra gramotnosti byla 79 %, a ženami s mírou gramotnosti pouze 59 %. Problematika nízké gramotnosti se navíc zdaleka netýká pouze starších generací. I v roce 2013 bylo v Indii téměř 3 miliony dětí ve věku základní školní docházky, které nechodily do školy.⁹⁰ Nejčastějšími důvody je špatná finanční situace rodin, s čímž souvisí povinnost dítěte místo školy pracovat. V mnoha rodinách navíc stále není vzdělání přikládána patřičná důležitost. Svou roli však hraje také velmi nízká úroveň indického vzdělání, především ve státních školách.

Jedním z hlavních důvodů nízké úrovně vzdělání je nedostatek učitelů. Například na základních školách byl v roce 2015 průměrný počet dětí na jednoho učitele 32, což je sice značné zlepšení oproti předchozímu desetiletí, kdy na jednoho učitele připadalo v průměru přes 40 dětí, avšak je to stále vyšší počet než u mnoha ostatních rozvojových zemí.⁹¹ S vysokým počtem dětí v jedné třídě klesá kvalita výuky, a to především na státních školách, kde je počet žáků v jedné třídě obzvlášť vysoký. Ještě větším problémem jsou však časté absence učitelů. Odhaduje se, že ve venkovských oblastech je denně nepřítomno až 24 % učitelů, což je téměř největší procento na světě.⁹² Většina učitelů nedochází do školy z osobních důvodů, nejčastěji využívá vedlejších možností přivýdělnku. Občas však musí učitelé vyučování zanedbávat také kvůli

⁸⁹ Rok konání posledního sčítání lidu.

⁹⁰ UNICEF: *Education and Literacy* [online]. [cit. 2017-08-13]. Dostupné z: <https://data.unicef.org/topic/education/overview/>.

⁹¹ UNESCO: *Education* [online]. [cit. 2017-08-13]. Dostupné z: http://data.uis.unesco.org/Index.aspx?DataSetCode=EDULIT_DS&popupcustomise=true&lang=en.

⁹² MURALIDHARAN, Karthik. The fiscal cost of weak governance: Evidence from teacher absence in India. *Science Direct* [online]. [cit. 2017-11-13]. Dostupné z: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0047272716301621>.

vedlejší „školní“ povinností, především byrokratickým, ale někdy dokonce povinností jako přinesení rýže na oběd nebo počítání ovcí a dobytka.⁹³

Zlepšení oblasti vzdělání je základním předpokladem rozvoje, mimo jiné je navíc nezbytný pro přechod od zemědělství k průmyslu. Do země s nedostatečně kvalifikovanými zaměstnanci totiž pravděpodobně nebudou vstupovat nové firmy, na druhou stranu však nízký počet firem na trhu současně není dostatečnou motivací pro místní obyvatele, aby investovali do svého vzdělání. Pokud nikdo neudělá první krok, zůstane Indie nadále nevyspělá. Proto je potřeba zapojení vlády, která by měla podporovat zvyšování kvality vzdělání a zajistit docházku dětí do školy.⁹⁴

V posledních letech zavedla indická vláda několik opatření pro zvýšení míry gramotnosti v Indii. V roce 2009 vešel v platnost zákon o povinné školní docházce, který zaručuje všem dětem ve věku od 6 do 14 let právo na bezplatné vzdělání.⁹⁵ Problém však nadále zůstává s implementací tohoto zákona (podrobněji viz kapitola 4.2.4). Pro zlepšení situace by bylo navíc zapotřebí vynaložit mnohonásobně větší úsilí. Významnou roli ve snaze o zlepšení oblasti vzdělávání hrají mezinárodní organizace, například UNICEF, jehož projekty jsou v Indii zaměřeny na boj proti dětské práci, zajištění docházky dětí do školy a na zvyšování kvality školství, například prostřednictvím vzdělávacích programů pro učitele. Kromě toho se UNICEF snaží o zabezpečení lepších hygienických podmínek ve školách.⁹⁶ Z indických organizací pomáhá v jižní Indii v oblasti vzdělání například organizace BREADS (podrobněji viz kapitola 4).

Avšak i přes určité snahy o zlepšení zůstává úroveň indického vzdělávání velmi nízká. Ke zvýšení kvality škol by bylo nezbytné zajistit vyšší počet učitelů s uspokojivým vzděláním, k čemuž je potřeba dostatečná motivace ke studiu učitelského povolání, například prostřednictvím vyššího platu a dalších výhod pro učitele. Dále je potřeba zabezpečit, aby se učitelé během své pracovní doby nemuseli věnovat vedlejším aktivitám, a stejně tak je naprosto nezbytné vyřešit častou absenci učitelů, která je velmi neefektivní nejen z hlediska úrovně výuky, ale také z hlediska ekonomického. Nepřítomní učitelé totiž znamenají

⁹³ GRACER, Tara, Zahra LALANI a Chi NGUYEN. The Obstacles Facing India on Its Journey to Becoming a Developed Country. *The Park Place Economist*, Volume XXI [online]. 2013 [cit. 2017-11-13]. Dostupné z: <http://digitalcommons.iwu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1386&context=parkplace>.

⁹⁴ Tamtéž.

⁹⁵ *Right to Education* [online]. [cit. 2017-11-13]. Dostupné z: <http://righttoeducation.in/know-your-rte/about>.

⁹⁶ UNICEF India: *What We Do* [online]. [cit. 2017-11-29]. Dostupné z: <http://unicef.in/WhatWeDo>.

pro indickou vládu zbytečné náklady ve výši až 1.5 miliard USD ročně,⁹⁷ které by přitom mohly být využity mnohem efektivněji. V neposlední řadě by bylo pro zkvalitnění výuky vhodné investovat do lepšího vybavení škol a zajistit učebnice a další pomůcky pro děti. Všechny tyto opatření jsou značně finančně náročné, a proto se neobejdou bez silné iniciativy vlády, ale také zahraniční spolupráce.⁹⁸

2.3.2 Zdravotní péče, zdraví a hygiena

V souvislosti se zdravotní péčí hovoří Mark Britnell o Indii jako o zemi dvou světů. Na jednu stranu roste kvalita soukromých zdravotnických zařízení neuvěřitelným tempem s využitím inovací, které mohou konkurovat vyspělým státům. Na druhou stranu je kvalita státních zdravotnických zařízení velmi nízká, neboť výdaje vlády na zdravotnictví jsou naprosto nedostatečné. Proto je také Indie jedním ze států s největším podílem výdajů na zdravotnictví hrazených vlastními zdroji obyvatel. Velkým problémem v této souvislosti je, že jen přibližně 20 % obyvatel Indie má alespoň nějaké zdravotní pojištění. Ostatní obyvatelé pak musí v případě zdravotních potíží platit neúnosně vysoké poplatky, které jsou nejčastější příčinou toho, že rodina klesne zpět pod hranici extrémní chudoby.⁹⁹ V posledních letech se vedou diskuze o tom, zda by měla indická vláda zavést právo na alespoň na základní zdravotní péči. Toto právo mělo být zakotveno v Národní zdravotní politice 2015, avšak nakonec bylo jeho schválení odloženo na neurčito.¹⁰⁰

S nízkou kvalitou a nedostupností zdravotních zařízení souvisí mimo jiné skutečnost, že stále více než třetina dětí přichází na svět bez odborné zdravotní péče.¹⁰¹ Nedostupnost zdravotních zařízení je nejproblematictější na venkově, kde působí jen asi 2 % z celkového počtu indických doktorů, ačkoliv zde žije 68 % obyvatel země.¹⁰² Indie je přitom zemí s velkým množstvím zdravotních problémů a kvalitnější zdravotní péče by mohla přispět k jejich řešení.

⁹⁷ MURALIDHARAN, Karthik. *The fiscal cost of weak governance: Evidence from teacher absence in India*.

⁹⁸ GRACER, Tara, Zahra LALANI a Chi NGUYEN. *The Obstacles Facing India on Its Journey to Becoming a Developed Country*.

⁹⁹ BRITNELL, Mark. In Search of the Perfect Health System. *Palgrave*, 2015, 248 s. ISBN 9781137496614.

¹⁰⁰ Ministry of Health and Family Welfare, India: *National Health Policy 2017* [online]. [cit. 2017-11-29]. Dostupné z: <http://164.100.158.44/showfile.php?lid=4275>.

¹⁰¹ WHO: *India Statistical Profile* [online]. 2015 [cit. 2017-09-13]. Dostupné z: <http://www.who.int/gho/countries/ind.pdf?ua=1>.

¹⁰² BRITNELL, Mark. *In Search of the Perfect Health System*.

Množství zdravotních problémů v Indii ohrožuje v první řadě malé děti. Podle některých údajů je Indie zemí s nejvyšší úmrtností dětí mladších 5 let.¹⁰³ Mezi hlavní problémy patří podvýživa. Odhaduje se, že každé čtvrté dítě na světě mladší pěti let je nedorostlé vlivem podvýživy, v Indii to však bylo v období 2015-2016 téměř 40 % všech dětí, což je jedním z největších podílů na světě.¹⁰⁴ Takto vysoká podvýživa může být překvapivá vzhledem k vysokému ekonomickému růstu a dokazuje, že růst HDP není zdaleka řešením všech problémů v zemi. Podvýživa způsobuje řadu dalších zdravotních komplikací dětí - například špatnou imunitu systému a s tím související rizika závažných onemocnění a nedostatečný psychický a kognitivní vývoj.

Podle článku G. Harrise nemusí být ve skutečnosti příčinou podvýživy pouze nedostatečné stravování, ale také špatná hygiena. Článek popisuje příběh chlapce z relativně dobře situované rodiny, který má dostatečný příjem potravin, avšak přesto vykazuje známky podvýživy. Ukázalo se, že důvodem podvýživy byly v tomto případě špatné hygienické podmínky, které zatěžují organismus bojem proti infekci, a tělu již pak nezbývá dostatek energie pro růst. Děti tak zůstávají nedorostlé a jsou ohroženy trvalou ztrátou výšky i inteligence.¹⁰⁵ Obecně je špatná hygiena extrémně závažným problémem, který je nejčastější příčinou úmrtí dětí mladších pěti let, neboť je původcem mnoha infekčních chorob. Většině z nich by přitom bylo možné předcházet například umytím rukou mýdlem po vykonání potřeby a před jídlem. V mnoha rodinách však není k dispozici ani čistá voda pro jejich umytí.¹⁰⁶

Nedostatečný přístup k pitné vodě je vůbec nejzávažnějším problémem v této souvislosti. Závadná voda způsobuje nejrozličnější zdravotní problémy – průjmý, choleru, tyfus, dýchací a kožní infekce, přičemž nejohroženější skupinou jsou, jak již bylo uvedeno, děti do 5 let. Situace je nejhorší na venkově, kde nemá přístup k pitné 63 milionů obyvatel.¹⁰⁷

¹⁰³ DEY, Sushmi. India has highest number of deaths of children under five years of age. *The Times of India* [online]. 2015 [cit. 2017-11-13]. Dostupné z: <https://timesofindia.indiatimes.com/india/India-has-highest-number-of-deaths-of-children-under-five-years-of-age/articleshow/46722307.cms>.

¹⁰⁴ UNICEF: *Joint child malnutrition estimates* [online]. 2017 [cit. 2017-09-20]. Dostupné z: <http://data.unicef.org/topic/nutrition/malnutrition/>.

¹⁰⁵ HARRIS, Gardiner. Poor Sanitation in India May Afflict Well-Fed Children With Malnutrition. *The New York Times* [online]. 2014 [cit. 2017-11-13]. Dostupné z: https://www.nytimes.com/2014/07/15/world/asia/poor-sanitation-in-india-may-afflict-well-fed-children-with-malnutrition.html?_r=0.

¹⁰⁶ WORLEY, Heidi. Water, Sanitation, Hygiene, and Malnutrition in India. *Population Reference Bureau* [online]. 2014 [cit. 2017-11-13]. Dostupné z: <http://www.prb.org/Publications/Articles/2014/india-sanitation-malnutrition.aspx>.

¹⁰⁷ SALVE, Prachi. 63 million Indians do not have access to clean drinking water. *Hindustan Times* [online]. 2017 [cit. 2017-08-14]. Dostupné z: <http://www.hindustantimes.com/india-news/6-3-crore-indians-do-not-have-access-to-clean-drinking-water/story-dWIEyP962FnM8Mturbc52N.html>.

Dalším problémem je naprostý nedostatek toalet. 40 % obyvatel Indie nemá k dispozici toalety (594 milionů v roce 2008) a vykonává potřebu v otevřených prostranstvích. V některých indických státech je to více než 60 % (Uttar Pradesh – 64 %, Rajasthan - 65%, Madhya Pradesh - 71%, Bihar - 77%), což je jedno z nejvyšších procent na světě.¹⁰⁸ Hygienická zařízení nejsou navíc k dispozici ani ve většině státních školách. Výsledkem je mnohem vyšší pravděpodobnost znečištění vody a s tím související rizika průjmových a jiných onemocnění. Neexistence soukromých či veřejných toalet navíc postihuje především ženy a dívky, které často musí čekat až do večera, aby mohly vykonat potřebu, což značně snižuje úroveň jejich života a může způsobovat určité zdravotní komplikace.¹⁰⁹

Snaha o zlepšení hygienické situace se projevila v několika iniciativách, například v kampani indické vlády – TSC (Total Sanitation Campaign), která však měla jen malý účinek vzhledem k nízké prioritě a neefektivnímu využití zdrojů.¹¹⁰ V roce 2003 byl spuštěn program Nirmal Gram Puraskar (NGP), který měl motivovat jednotlivé kraje k vybudování hygienických zařízení na venkově. V rámci programu byly uděleny finanční odměny pro kraje s úplným pokrytím toalet v domácnostech i ve školách, přičemž odměny musely být využity výhradně na údržbu těchto zařízení. Podobný program byl spuštěn také pro města (National Urban Sanitation Policy).¹¹¹ Z mezinárodních organizací hraje důležitou roli například pomoc UNICEF, který již realizoval několik programů na zajištění toalet a pitné vody ve školách. Nemalou roli hraje také pomoc neziskových organizací. I přes výše zmíněné snahy se však oblast hygieny v Indii vyvíjí pomaleji než v jiných rozvojových státech. Zlepšení hygienické situace by se přitom mělo stát prioritou indické vlády, neboť by výrazně přispělo k snížení zdravotních rizik a dětské úmrtnosti a nepřímo také k zvýšení gramotnosti díky menší absenci žáků ze zdravotních důvodů, a tedy i k celkovému rozvoji.

Indie se potýká s mnoha dalšími zdravotními problémy. Často uváděným bývá počet obyvatel nakažených virem HIV, který je nejvyšší na světě (2,1 milionů v roce 2016). Ve skutečnosti je však procento nakažených přibližně 0,3 %, ¹¹² tedy mnohem nižší než například ve většině

¹⁰⁸ UNICEF: *Open Defecation* [online]. [cit. 2017-08-14]. Dostupné z: https://www.unicef.org/rosa/wes_9490.html.

¹⁰⁹ UNICEF: *Water, Environment and Sanitation* [online]. [cit. 2017-08-14]. Dostupné z: <http://unicef.in/Story/1125/Water--Environment-and-Sanitation>.

¹¹⁰ Centre for Public Impact: *India's Total Sanitation Campaign* [online]. 2017 [cit. 2017-08-14]. Dostupné z: <https://www.centreforpublicimpact.org/case-study/total-sanitation-campaign-india/>.

¹¹¹ GRACER, Tara, Zahra LALANI a Chi NGUYEN. *The Obstacles Facing India on Its Journey to Becoming a Developed Country*.

¹¹² AVERT: *HIV and AIDS in India* [online]. [cit. 2017-08-14]. Dostupné z: <https://www.avert.org/professionals/hiv-around-world/asia-pacific/india>.

afričských zemí a Indie se tak v roce 2014 řadila až na 92. místo dle podílu obyvatel nakažených HIV.¹¹³ To samozřejmě neznamená, že by zde onemocnění AIDS nebylo problém, patrně však momentálně nefiguruje mezi těmi úplně nejzávažnějšími.

2.3.3 Nerovné postavení žen

Nerovnost je v Indii možné pozorovat na mnoha rovinách – v rámci kastovního systému, mezi venkovským a městským obyvatelstvem, příslušníky různých kmenů, transsexuály, nakaženými infekčními onemocněními (leprou, HIV), migranty apod. Všechny tyto nerovnosti jsou velmi problematické a mohou být překážkou rozvoje. Podle Světové banky je však vůbec největší bariérou dalšího ekonomického růstu Indie nerovné postavení žen.¹¹⁴

Nižší postavení žen je v indické kultuře zakotvené již odedávna. Nejvíce patrné se zdá být právě u znevýhodněných sociálních skupin, na venkově apod. V domácnostech jsou ženy automaticky podřízené svým mužům, zaměstnanost žen je podstatně nižší než u mužů a také docházka do školy dívek je výrazně menší chlapců. Nízká rovnoprávnost žen se negativně odráží na mnoha ukazatelích – především v indexu feminity¹¹⁵, který je 943 a u dětí pouze 919,¹¹⁶ tedy značně nižší než u většiny ostatních států, což může souviset s vysokým počtem dívčích potratů.¹¹⁷ Nízké postavení žen se odráží také v indexu genderové nerovnosti UNDP, podle něhož se Indie řadí mezi země s nejvyšší genderovou nerovností na světě (127. místo ze 146 zkoumaných zemí).¹¹⁸

Za vůbec největší překážku rozvoje v rámci této problematiky považuje Světová banka zaměstnanost žen, která je jednou z nejnižších na světě (120. místo ze 131 zemí) a s růstem indické ekonomiky se dokonce ještě snižuje. V současné době hledá v Indii aktivně práci pouze přibližně 27 % žen starších 15 let, 60 % žen v produktivním věku (26–45 let) není ekonomicky aktivní. Dokonce ani snahy o zajištění vyššího vzdělání pro ženy nejsou v této situaci řešením,

¹¹³ IndexMundi: *HIV/AIDS - Adult Prevalence Rate* [online]. [cit. 2017-08-14]. Dostupné z: <https://www.avert.org/professionals/hiv-around-world/asia-pacific/india>.

¹¹⁴ The World Bank: *India Development Update* [online]. 2017 [cit. 2017-10-06]. Dostupné z: <http://documents.worldbank.org/curated/en/107761495798437741/pdf/115297-WP-P146674-PUBLIC.pdf>.

¹¹⁵ Poměr počtu žen na 1000 mužů.

¹¹⁶ Census 2011: *Sex Ratio in India* [online]. [cit. 2017-08-14]. Dostupné z: <http://www.census2011.co.in/sexratio.php>.

¹¹⁷ Obecně je v indické kultuře totiž dívka považovaná za určitou přítěž, neboť aby se provdala, musí její rodina podle tradice zaplatit vysoké věno. Po svatbě přitom dívka svou rodinu opouští a stává se plnou součástí rodiny manžela. Pokud rodiče nemají syna, nemá se pak o ně podle této tradice ve stáří, kdo postarat.

¹¹⁸ UNDP: *About India: Challenges* [online]. [cit. 2017-10-23]. Dostupné z: <http://www.in.undp.org/content/india/en/home/countryinfo/challenges.html>.

neboť 65 % indických žen s vysokoškolským vzděláním nepracuje. Hlavní příčinou jsou kulturní zvyklosti, podle nichž není u žen ekonomická aktivita obvyklá.¹¹⁹

Využití potenciálu žen by přitom mohlo vést až k dvojnásobnému ekonomickému růstu. Placené zaměstnání je navíc pro ženy cestou k vyššímu postavení v domácnostech i ve společnosti obecně. Indická vláda by proto měla usilovat o vytvoření vhodných bezpečných a dostatečně placených pracovních pozic pro ženy (tedy nejen o vzdělání) a podpořit ženy v ekonomické aktivitě, což by mohlo vést k jejich vyššímu postavení, ke snižování chudoby a současně k celkovému rozvoji Indie.¹²⁰

2.3.4 Růst populace

V roce 1998 přesáhl počet obyvatel Indie poprvé 1 miliardu. V dalších letech počet obyvatel nadále rostl a v roce 2017 již činil 1,3 miliard. Indie je tak druhou nejlidnatější zemí na světě. Ačkoliv je však růst populace v Indii celosvětově považován za velmi závažný problém, ve skutečnosti je míra růstu populace pod světovým průměrem (1,15 % v roce 2016, přičemž celosvětový roční přírůstek obyvatel byl 1,18 %). Růst populace je ovšem stále rychlejší než v Číně (0,54 %), a proto se občas odhaduje, že se Indie v budoucnu stane nejlidnatější zemí na světě.¹²¹ Problémem je také vysoká hustota zalidnění (445 obyvatel na km²).¹²²

Hlavními příčinami rostoucího počtu obyvatel jsou kulturní zvyklosti, podle nichž je téměř nepřipustné, aby se mladá žena neprovдалa a neusilovala o to mít co nejvíce potomků (respektive synů). K vysokému počtu dětí v rodině přispívají navíc dětské sňatky, které stále přetrvávají, ačkoliv oficiální legální věk pro uzavření manželství je 18 let. Dalšími příčinami jsou nízká gramotnost a chudoba. V neposlední řadě hraje důležitou roli také nelegální migrace ze sousedního Nepálu a Bangladéše.¹²³

Příliš vysoký počet obyvatel s sebou přináší celou řadu problémů od bezpečnostních po hygienické, znečištění životního prostředí, chudobu a nízkou úroveň života jednotlivců v přelidněných oblastech. Také indická vláda si je vědoma těchto negativních stránek růstu

¹¹⁹ The World Bank: *India Development Update*.

¹²⁰ Tamtéž.

¹²¹ The World Bank: *World Development Indicators*.

¹²² The World Bank: *Population density (people per sq. km of land area)* [online]. [cit. 2017-11-29]. Dostupné z: <https://www.citacepro.com/dok/bAJ6GMfRZPSEKICt>.

¹²³ PHUKAN, R. S. *Overpopulation in India – Causes, Effects and How to Control it?* [online]. 2014 [cit. 2017-09-20]. Dostupné z: <https://www.mapsofindia.com/my-india/india/overpopulation-in-india-causes-effects-and-how-to-control-it>.

populace a Indie byla první zemí, která implementovala program plánovaného rodičovství. Většina vládních programů však nebyla příliš úspěšná.¹²⁴

Nejpoužívanější metodou plánovaného rodičovství v Indii je zatím stále sterilizace (asi třetina vdaných žen), zatímco užívání antikoncepce je relativně vzácné (přibližně 4 % žen používají antikoncepční pilulky a 5,6 % mužů prezervativy). Mužská sterilizace je velmi výjimečná (asi 0,3 %).¹²⁵ Řešením populačního růstu by mohlo být především zvýšení povědomí obyvatel Indie o možnostech plánovaného rodičovství a jeho přínosu. Tyto metody by měly ženám pomoci snížit počet nechtěných dětí, které si nemohou finančně dovolit a snížit počet potratů.

2.3.5 Chudoba

Nejzávažnějším problémem Indie je vysoký počet chudých lidí, jejichž situace se i přes silný ekonomický růst příliš nezlepšuje. V roce 2011 žilo téměř 60 % obyvatel Indie za méně než 3,1 USD na den a přibližně třetina obyvatel za méně než 1,9 USD na den.¹²⁶ Indie je tak zemí s nejvyšším počtem lidí žijících v extrémní chudobě.¹²⁷ S největší chudobou se potýkají lidé na venkově, kde žije 80 % indických chudých obyvatel.¹²⁸ Závažným problémem je také vysoký počet obyvatel žijících ve slumech - 24 % populace, jejichž životní úroveň je extrémně nízká.¹²⁹

Vysvětlením takto vysokého počtu chudých lidí v ekonomice se sedmým největším HDP na světě je kromě vysokého počtu obyvatel především značná nerovnost v rozdělení bohatství (viz graf 2.2), kdy 10 % nejbohatších obyvatel Indie drží více než 70 % bohatství země a majetek 1 % nejbohatších obyvatel tvoří téměř polovinu celkového bohatství Indie (45 %).¹³⁰ Vysoká nerovnost odráží také skutečnost, že Indie jakožto země s nejvyšším počtem chudých lidí je současně zemí s lidmi, kteří patří mezi ty nejbohatší na světě. Tato problematika je také jednou z oblastí kritiky rozvojové spolupráce (podrobněji viz kapitola 3.2).

¹²⁴ COUSINS, Sophie. Beyond sterilisation: the need for sex education and contraceptives in India. *The Guardian* [online]. 2017 [cit. 2017-09-23]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/global-development-professionals-network/2017/apr/13/sterilisation-family-planning-contraception-india>.

¹²⁵ Tamtéž.

¹²⁶ The World Bank: World Development Indicators.

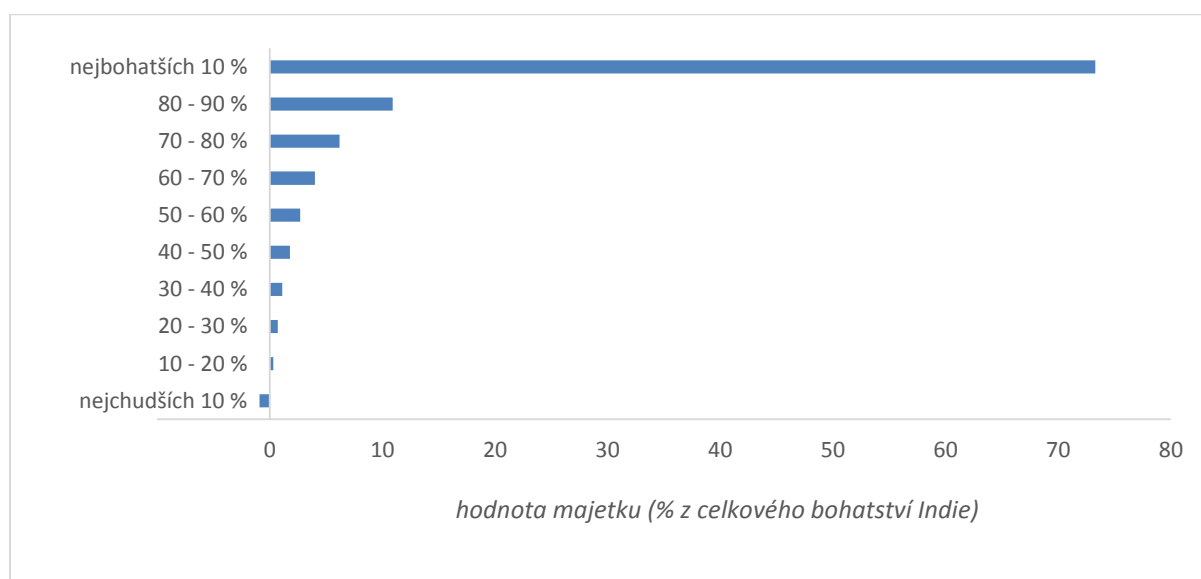
¹²⁷ ROSER, Max a Esteban ORTIZ-OSPINA. Global Extreme Poverty. *Our World in Data* [online]. 2017 [cit. 2017-09-21]. Dostupné z: <https://ourworldindata.org/extreme-poverty/>.

¹²⁸ The World Bank: *India's Poverty Profile* [online]. 2016 [cit. 2017-08-14]. Dostupné z: <http://www.worldbank.org/en/news/infographic/2016/05/27/india-s-poverty-profile>.

¹²⁹ The World Bank: *World Development Indicators*.

¹³⁰ Credit Suisse: *Global Wealth Databook 2017* [online]. [cit. 2017-11-22]. Dostupné z: <http://publications.credit-suisse.com/tasks/render/file/index.cfm?fileid=DA9BD63F-A6D0-6CF2-95A732487B7D1E21>.

Graf 2.2: Rozdělení bohatství v Indii v roce 2017

Zdroj: Credit Suisse: *Global Wealth Databook 2017*.

Chudoba je velkou překážkou dalšího rozvoje a úzce souvisí s ostatními výše uvedenými problémy (zejména s nízkou úrovní vzdělání, zdravotními problémy aj.) – buďto tyto problémy přímo způsobuje, nebo je jejich důsledkem, nejčastěji však obojí. Chudí lidé bývají velmi často negramotní (45 %), přičemž pouze 15 % z nich má dosažené vyšší než základní vzdělání. Téměř 80 % chudých obyvatel Indie nemá přístup k toaletám ani latrínám a 94 % nemá v domácnostech tekoucí vodu apod.¹³¹ Chudoba je tedy značně komplexní problém a pro její řešení je potřeba zohlednit velké množství faktorů.

Boj s chudobou by se měl stát hlavní prioritou indické vlády, která by k tomuto účelu měla přijmout řadu reforem a opatření. Dosavadní systém však zatím směřuje spíše k prohlubování rozdílů ve společnosti a některé kroky indické vlády situaci chudých lidí ve skutečnosti dokonce ještě zhoršují. Příkladem byla snaha vlády o vyvlastnění půdy chudých rolníků v roce 2007 bez zaplacení tržní ceny. Po vzepření rolníků, kteří pouze bránili svůj majetek, došlo k zavraždění 14 z nich a zranění mnoha dalších.¹³² Pokud ovšem bude indická vláda postupovat i nadále tímto způsobem, mohlo by dojít k závažným konfliktům, neboť počet chudých obyvatel převažuje. Nízká priorita boje proti chudobě je navíc jednou z dalších oblastí kritik rozvojové spolupráce v Indii (viz kapitola 3.2).

¹³¹ The World Bank: *India's Poverty Profile*.

¹³² MLÁDEK, Josef. INDIE: Těžké břímě indického reformního batohu. *Liberální institut* [online]. 2007 [cit. 2017-02-11]. Dostupné z: www.libinst.cz/clanky.php?id=746.

Z druhé kapitoly je patrné, že v indické ekonomice došlo v posledních letech k velkému rozmachu, a proto se někteří domnívají, že již postupuje směrem k vyspělým zemím a není potřeba Indii poskytovat rozvojovou pomoc. I přes veškeré pozitivní údaje týkající se růstu indické ekonomiky však ve skutečnosti dochází k rozvoji jen v určitých oblastech a pro omezenou skupinu lidí. Proto je pro posouzení nezbytnosti rozvojové spolupráce nutné se podívat spíše na velké množství problémů a vysoký počet chudých obyvatel. Z tohoto hlediska Indie rozvojovou pomoc potřebuje. Rozhodně by však měla směřovat do těch nejproblematictějších oblastí jako je vzdělání, hygiena, zdravotní péče, nerovnost, růst populace aj., přičemž hlavním cílem by měl být boj proti chudobě.

3 Rozvojová pomoc v Indii

Indie je již řadu let jedním z největších příjemců rozvojové spolupráce na světě. Rozvojovou spolupráci zde zajišťuje množství vládních i nevládních organizací a vzhledem k velikosti objemu poskytnuté rozvojové spolupráce je často diskutovaným tématem, nakolik Indie tuto pomoc potřebuje a zda si ji vůbec zaslouží. Patrně nejproblematictější faktorem je skutečnost, že se Indie postupně stává také samotným poskytovatelem zahraniční rozvojové spolupráce jiným zemím.

Předchozí kapitola se zaměřila na určité problematické oblasti v Indii, do nichž by měla rozvojová spolupráce směřovat v prvé řadě. Tato kapitola podává určitý náhled na to, zda tomu tak skutečně je. Kapitola dále shrnuje časté kritiky rozvojové spolupráce v Indii. Současně nechybí uvedení důvodů, proč by Indie měla i nadále přijímat rozvojovou pomoc a doporučení, co by mělo být v této oblasti zlepšeno.

3.1 Analýza rozvojové spolupráce v Indii

Ještě před první světovou válkou se Indie zdráhala využít rozvojovou pomoc především z nejrůznějších ideologických důvodů. Po druhé světové válce a získání nezávislosti došlo k obratu a nová vláda začala otevřeně přijímat zahraniční kapitál. Od druhé poloviny 20. století tak docházelo k postupnému zvyšování objemu přijaté rozvojové spolupráce. Mezi první poskytovatele patřila Světová banka, která poskytla Indii v roce 1949 první půjčku na modernizaci indické železniční dopravy.¹³³ Postupně přibývala pomoc dalších mezinárodních organizací a vyspělých zemí, současně rostl význam také rozvojové spolupráce neziskových organizací.

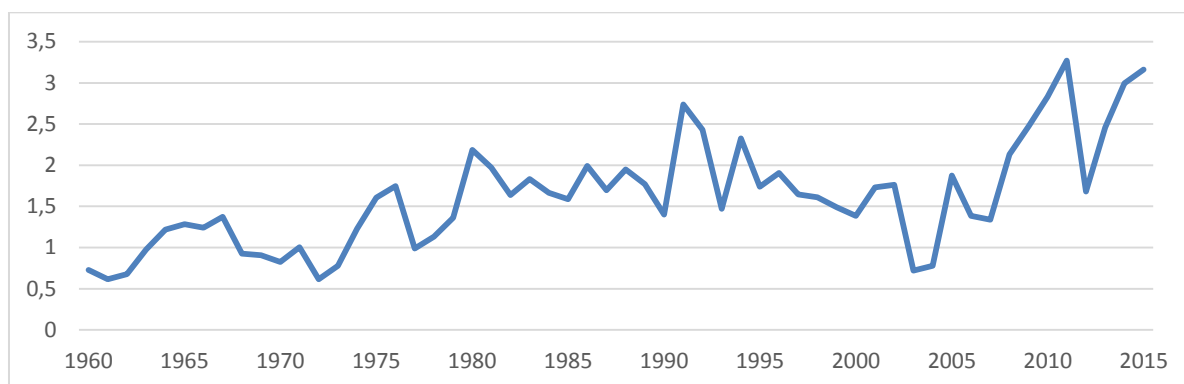
3.1.1 Oficiální rozvojová pomoc

Výše oficiální rozvojové pomoci dosáhla v Indii svého vrcholu na počátku 21. století. Po roce 2011 došlo k výraznému poklesu patrně také v souvislosti s její častou kritikou, v posledních letech však její objem opět roste (podrobněji viz graf 3.1). V roce 2015 činila čistá oficiální

¹³³ SETHI, Narayan a Kalpana SAHOO. Effect of Foreign Aid on Economic Growth and Development in India. *South Asian Journal of Management* [online]. 2013 [cit. 2017-09-23]. Dostupné z: <https://search-proquest-com.zdroje.vse.cz/docview/1370705501/fulltext/84B98A8AB0EB4281PQ/1?accountid=17203>.

rozvojová pomoc v Indii 3,2 miliard USD, Indie tak byla druhým největším příjemcem ODA na světě (po Afghánistánu).¹³⁴

Graf 3.1: Vývoj oficiální rozvojové pomoci v Indii od roku 1960 (mld. USD)

Zdroj: The World Bank: *Net official development assistance and official aid received*.

Největšími poskytovateli **bilaterální oficiální rozvojové pomoci** v Indii v roce 2015 bylo Japonsko, Německo a Spojené Království. Rozvojová pomoc těchto tří států dohromady tvořila více než polovinu celkové oficiální rozvojové pomoci Indii. Dalšími důležitými poskytovateli byla například Francie a USA.¹³⁵ Zatímco oficiální rozvojová pomoc Japonská i Německa v posledních letech v Indii roste, oficiální rozvojová pomoc Spojeného království se snižuje.¹³⁶

Z předchozí kapitoly vyplývá, že mezi nejproblematictější oblasti, jejichž zlepšení by mohlo přispět k celkovému rozvoji Indie a k boji s chudobou, patří především vzdělání a zdraví včetně hygienických podmínek a přístupu k pitné vodě. Ve skutečnosti však na tyto oblasti připadla v roce 2015 pouze menší část celkové bilaterální ODA - do rozvoje vzdělání mířilo 9 % a do oblasti zdraví a hygieny jen 3 %. Většina bilaterální ODA byla určena na rozvoj dopravy, energetického průmyslu a komunikační infrastruktury (viz graf 3.2).

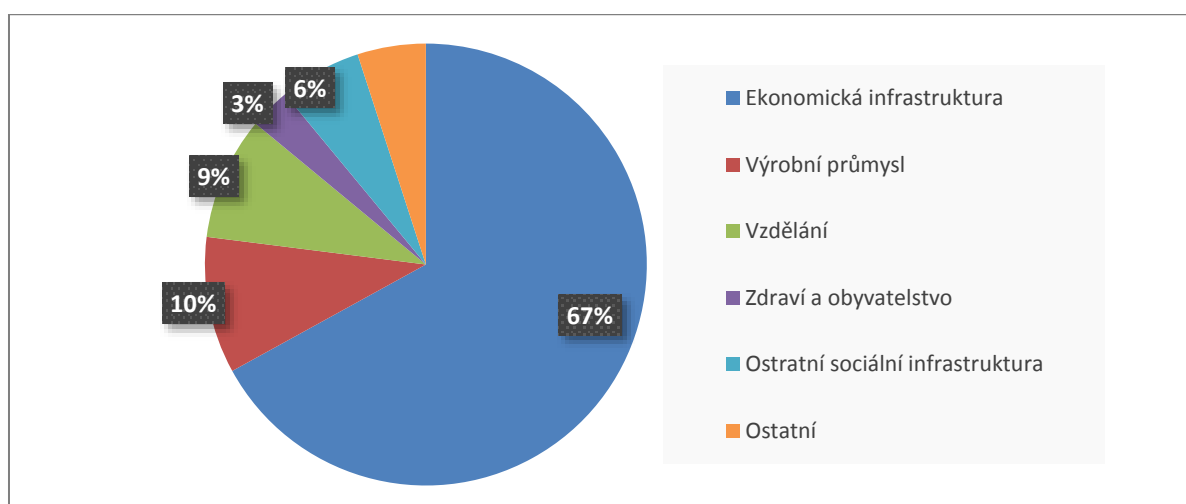
¹³⁴ OECD: *Interactive summary charts for total DAC, DAC and non-DAC members* [online]. [cit. 2017-11-22]. Dostupné z:

https://public.tableau.com/views/AidAtAGlance/DACmembers?:embed=y&:display_count=no&:showVizHome=no#1.

¹³⁵ OECD: *Interactive summary charts by aid (ODA) recipients* [online]. [cit. 2017-08-06]. Dostupné z: https://public.tableau.com/views/OECDDACaidataglancebyrecipient_new/Recipients?:embed=y&:display_count=yes&:showTabs=y&:toolbar=no&:showVizHome=no.

¹³⁶ OECD: *Aid (ODA) disbursements to countries and regions* [online]. [cit. 2017-03-07]. Dostupné z: <http://stats.oecd.org/viewhtml.aspx?datasetcode=TABLE2A&lang=en>.

Graf 3.2: Bilaterální ODA dle sektorů (2014–2015)

Zdroj: OECD: *Interactive summary charts by aid (ODA) recipients*.

Předchozímu grafu víceméně odpovídá také rozvojová pomoc největších poskytovatelů rozvojové pomoci v Indii (viz příloha 1-3). Oficiální rozvojová pomoc *Japonska* mířila především do oblasti dopravního průmyslu a infrastruktury (85 %), zbývající část připadla na oblast zdraví a hygieny.¹³⁷ Oficiální rozvojová pomoc *Německa* se zaměřovala nejvíce na oblast průmyslu a služeb, do které spadalo 74 % německé oficiální rozvojové pomoci Indii, necelých 20 % bylo určeno na podporu vzdělání a zdraví.¹³⁸ Pouze *Spojené království* směřovalo skutečně největší část své oficiální rozvojové pomoci (téměř 60 %) do oblasti vzdělání a zdraví.¹³⁹

Multilaterální oficiální rozvojová pomoc činila přibližně třetinu z celkové oficiální rozvojové pomoci v Indii. Největším poskytovatelem v roce 2015 byla *Světová banka*, tedy především její instituce *Mezinárodní asociace pro rozvoj (IDA)*, která podpořila Indii formou zvýhodněných nízko-úročných či bezúročných půjček o celkové hodnotě 1 383 miliard USD.¹⁴⁰

Druhým největším poskytovatelem multilaterální ODA byla *Evropská unie*,¹⁴¹ která má v Indii aktuálně 130 spuštěných projektů o celkové hodnotě 400 milionů Euro. Rozvojová spolupráce

¹³⁷ Ministry of Foreign Affairs of Japan: *Japan's ODA Data for India* [online]. [cit. 2017-11-02]. Dostupné z: <http://www.mofa.go.jp/files/000142555.pdf>.

¹³⁸ BMZ: *Bilaterale Netto-ODA nach Förderbereichen und Ländern 2015* [online]. [cit. 2017-11-02]. Dostupné z: http://www.bmz.de/de/ministerium/zahlen_fakten/oda/leistungen/bilaterale_oda_foerderbereiche_laender_2015/index.html.

¹³⁹ DFID: *Development Tracker, India* [online]. [cit. 2017-11-02]. Dostupné z: <https://devtracker.dfid.gov.uk/countries/IN>.

¹⁴⁰ OECD: *Interactive summary charts by aid (ODA) recipients*.

¹⁴¹ Tamtéž.

se zaměřuje zejména na podnikatelské příležitosti, energetickou bezpečnost, výzkum a inovace, vyšší vzdělání a mnoho dalších. Obecně je možné projekty EU rozdělit do tří kategorií – na ekonomický sektor, který se zaměřuje na rozvoj ekonomických příležitostí; na oblast životního prostředí, která zahrnuje především projekty týkající se ochrany životního prostředí, obnovitelných energií a změn klimatu; a na sociální sektor, který zahrnuje spolupráci v oblasti vzdělání, zdraví a sociální spravedlnosti.¹⁴²

Třetím největším poskytovatelem multilaterální ODA byla *Globální aliance pro vakcíny a očkování (GAVI)*¹⁴³, která usiluje o posílení indického zdravotního systému a zvyšování prevence nebezpečných chorob formou očkování. V roce 2015 poskytla Indii na tyto účely rozvojovou pomoc o celkovém objemu 114 milionů USD.¹⁴⁴

Z organizací OSN hrál nejdůležitější roli *Dětský fond OSN (UNICEF)*, čtvrtý největší indický poskytovatel multilaterální ODA.¹⁴⁵ Mezi hlavní cíle UNICEF v Indii patří snižování novorozenecké úmrtnosti a dětský rozvoj. Konkrétně se jedná se o projekty na podporu zdraví dítěte i matky, podporu očkování, projekty usilující o zlepšení základních hygienických podmínek, výživové projekty a projekty zaměřené na rozvoj vzdělání. Organizace UNICEF v Indii dále bojuje proti dětské práci a usiluje o dodržování základních dětských práv.¹⁴⁶

Z předchozích údajů je možné vyvodit, že bilaterální oficiální rozvojová pomoc v Indii rozhodně není vždy zacílená na pomoc chudým a na nejproblematictější oblasti a je otázkou, zda v některých případech nevstupují při rozhodování o směřování rozvojové pomoci do popředí také jiné aspekty než čistě snaha pomoci. Naopak multilaterální rozvojová pomoc může být v mnoha případech velmi dobře zacílená na nejproblematictější oblasti, zvláště u více specializovaných organizací, jako například UNICEF či GAVI.

¹⁴² EU: *Cooperation and Development Assistance to India* [online]. 2016 [cit. 2017-10-10]. Dostupné z: https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/eu_india_cooperation_oct_2016.pdf.

¹⁴³ Organizace GAVI byla založena v roce 2000 za podpory Nadace Billa a Melindy Gatesových v úzké spolupráci se Světovou zdravotnickou organizací.

¹⁴⁴ OECD: *Interactive summary charts by aid (ODA) recipients*.

¹⁴⁵ Tamtéž.

¹⁴⁶ UNICEF India: *What We Do*.

3.1.2 Rozvojová pomoc neziskových organizací

Rozvojová pomoc neziskových organizací hraje v Indii čím dál významnější roli mimo jiné také v souvislosti s častou kritikou některých oficiálních forem rozvojové spolupráce. Rozvojová pomoc může být realizována buďto zahraničními neziskovými organizacemi nebo organizacemi indickými. Co se týče zahraničních neziskových organizací, mohou v Indii působit přímo formou vlastních rozvojových projektů nebo mohou podporovat jiné existující projekty často realizované právě místními neziskovými organizacemi. Specifickou formou pomoci je mezinárodní dobrovolnictví, které se obvykle odehrává rovněž v kontextu neziskových organizací.

Mezi největší **zahraniční neziskové organizace** poskytující pomoc Indii patří například *Nadace Billa a Melindy Gatesových*, jejíž projekty jsou v Indii zaměřené především na oblast zdraví a hygieny a boj proti hladu a proti extrémní chudobě.¹⁴⁷ V roce 2016 poskytla nadace na tyto účely Indii finanční podporu ve výši 245 milionů USD.¹⁴⁸ Další organizací je například *Fordova nadace*, která se v Indii zaměřuje na zrovnoprávnění žen, mikrofinance, zemědělství a mnoho dalších oblastí.¹⁴⁹ Nemalý význam má také finanční podpora *Dětského nadačního investičního fondu (CIFF)*, která směřuje do projektů zaměřených na pomoc dětem především v oblastech zdraví, hygieny a vzdělání.¹⁵⁰ Z indických neziskových organizací hraje důležitou roli *Nadace Azima Premjiho*, která podporuje vzdělání.¹⁵¹

Indie má pravděpodobně nejvíce **vlastních aktivitních neziskových organizací** na světě. Po roce 2000 došlo k značnému růstu jejich počtu a aktuálně je jich oficiálně zaregistrovaných 3,1 milionů.¹⁵² Mnoho indických neziskových organizací je financováno zahraničními dárci, zejména z USA, Spojeného Království, Německa a Nizozemí. Podpora ze zahraničí organizacím umožňuje úspěšně realizovat své projekty, současně se ovšem objevuje také kritika ze strany indické vlády narážející na to, že některé zahraniční organizace prostřednictvím financování projektů prosazují své vlastní zájmy. Příkladem byla organizace Greenpeace, která

¹⁴⁷ Bill & Melinda Gates Foundation: *Our Work in India* [online]. [cit. 2017-09-06]. Dostupné z: <https://www.gatesfoundation.org/Where-We-Work/India-Office>.

¹⁴⁸ OECD: *Aid (ODA) disbursements to countries and regions*.

¹⁴⁹ Ford Foundation: *India, Nepal and Sri Lanka* [online]. [cit. 2017-10-07]. Dostupné z: <https://www.fordfoundation.org/regions/india-nepal-and-sri-lanka/history/>.

¹⁵⁰ CIFF: *Grant Portfolio* [online]. [cit. 2017-10-07]. Dostupné z: <https://ciff.org/grant-portfolio/regions/>.

¹⁵¹ Azim Premji Foundation: *Who we are* [online]. [cit. 2017-10-07]. Dostupné z: <http://azimpremjifoundation.org/about/who-we-are>.

¹⁵² ANAND, Utkarsh. India has 31 lakh NGOs, more than double the number of schools. *The Indian Express*. [online]. 2015 [cit. 2017-09-23]. Dostupné z: <http://indianexpress.com/article/india/india-others/india-has-31-lakh-ngos-twice-the-number-of-schools-almost-twice-number-of-policemen/>.

se tímto způsobem snažila prosadit své ekologické požadavky. Dle názoru indické vlády svým počínáním však blokovala ekonomický rozvoj Indie.¹⁵³ Některým organizacím bylo proto zakázáno přijímat zahraniční pomoc.

Neziskové organizace hrají důležitou roli také v rámci specifického způsobu rozvojové spolupráce - **zahraničního dobrovolnictví**. Dobrovolníci pomáhají v Indii v nejrůznějších projektech nejčastěji zaměřených na technickou pomoc, pomoc dětem, chudým, nemocným aj. Dobrovolnictví bývá zpravidla realizováno na základě smlouvy mezi zahraniční (vysílací) neziskovou organizací a místní (přijímající) indickou neziskovou organizací, popřípadě je zprostředkováno pouze jednou mezinárodní organizací, která zajišťuje obě tyto stránky. Význam dobrovolnictví je konkrétněji rozebrán v kapitole 4.2.5.

Obecný význam rozvojové pomoci neziskových organizací v Indii nelze jednoznačně posoudit, neboť zde působí velké množství indických i zahraničních neziskových organizací a forma, objem i cíl jejich pomoci se liší případ od případu. O jejich činnostech navíc neexistují žádné souhrnné statistické údaje, tak jak je tomu u oficiální rozvojové pomoci. Jako výhoda neziskových organizací by však ve většině případů mohlo být uvedeno například to, že jejich motivací bývá skutečná pomoc, tedy obvykle zde nefigurují další ekonomické, mocenské či jiné motivy, které by ovlivňovaly rozhodování o směřování rozvojové pomoci. Neziskové organizace bývají financované soukromými dárci, což na jednu stranu znamená, že jsou ve své činnosti mnohdy více limitovány nedostatečnými finančními prostředky, na druhou stranu jsou nuceny zajistit, aby byly projekty skutečně smysluplné a tím pádem lákavé pro případné dárce. Neziskové organizace jsou méně formální a díky tomu více nezávislé ve svém rozhodování. Většinou také nejsou nuceny vykazovat okamžité měřitelné výsledky, což jim umožňuje flexibilněji rozmísťovat své prostředky dle aktuální potřeby. Charakteristickým znakem některých neziskových organizací může být také to, že jsou více specializované nebo místně koncentrované, díky čemuž mohou v dané oblasti realizovat skutečně patrnou pomoc i v rámci omezených disponibilních zdrojů.

I přes výše zmíněné výhody neziskových organizací existuje také množství studií, které jejich význam popírají. Mezi nejčastější argumenty patří, že neziskové organizace jsou příliš malé a mají proto jen nepatrný význam. Jejich pomoc je navíc často irelevantní, protože nemají dostatečné znalosti o potřebách přijímající země i o případných řešeních. Jak již bylo uvedeno,

¹⁵³ SINGH, Karan. Intelligence Report Claims Foreign-Funded NGOs Hurt India's Economy. *AllGov* [online]. 2014 [cit. 2017-09-23]. Dostupné z: <http://www.allgov.com/india/news/top-stories/intelligence-report-claims-ngos-hurt-indias-economy-140615?news=853415>.

však není možné v této oblasti příliš zobecňovat a je vždy nutné posuzovat jednotlivé organizace samostatně. Jako efektivní způsob rozvojové spolupráce poskytovaný místní neziskovou organizací v kombinaci se zahraniční podporou může být hodnocena například činnost organizace BREADS, která dokazuje, že neziskové organizace mohou mít značný význam pro rozvoj i boj s chudobou. Problematikou se podrobněji zabývá kapitola 4.

3.2 Kritika rozvojové spolupráce v Indii

Význam poskytování rozvojové spolupráce v Indii se v posledních letech velmi často řeší například ve Spojeném království, které patří dlouhodobě k jednomu z největších indických poskytovatelů rozvojové spolupráce. Vzhledem k rostoucí kritice související mimo jiné také s povýšením Indie na zemi se středním příjmem oznámila v roce 2012 britská vláda, že již nebudou podepsány žádné nové finanční projekty rozvojové pomoci Indii a veškeré spuštěné projekty budou zcela ukončeny do roku 2015.¹⁵⁴

Podle údajů OECD ovšem poskytlo Spojené království Indii rozvojovou pomoc i v roce 2015 (viz graf 3.3) a to ve výši 300 mil. USD. Tato částka je sice nižší než v předchozích letech, ale rozhodně není snížena o tolik, jak se předpokládalo. Ve skutečnosti totiž vláda neukončila poskytování pomoci, pouze změnila její formu. Veškeré nové programy by měly mít formu technické asistence a sdílení zkušeností v oblasti obchodu, investic a zdraví.¹⁵⁵ Také pro období 2016-2017 plánuje tedy Spojené království podpořit Indii poměrně vysokou částkou – 36 milionů dolarů na technickou asistenci a 50 milionů dolarů ve formě investic. Britská vláda se přitom snaží vytvářet dojem, jako by byla veškerá finanční pomoc Indii ukončena. Její počínání se proto neobejde bez kritiky a otázek, proč se vláda zdráhá informovat veřejnost o této zcela legální činnosti.¹⁵⁶ Důvodem je patrně již zmíněná velká kontroverze poskytování rozvojové spolupráce Indii. Nejčastější oblasti kritiky jsou shrnuty v této kapitole.

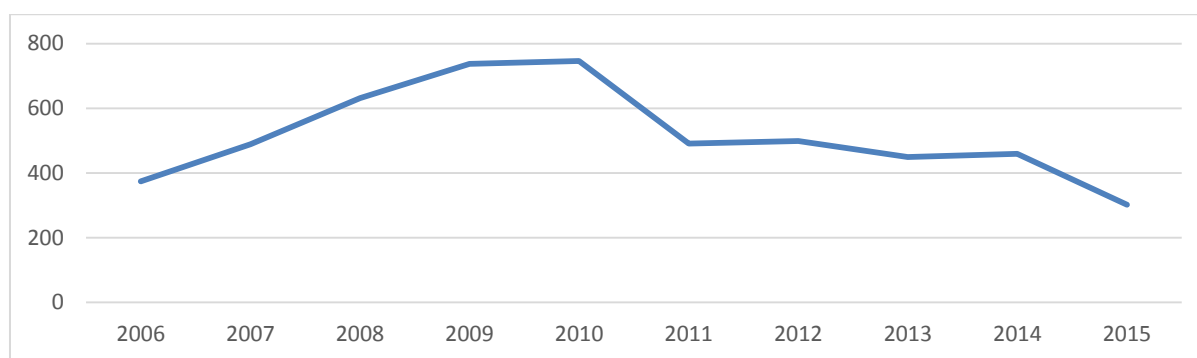
¹⁵⁴ UK to end financial aid to India by 2015. BBC [online]. 2012 [cit. 2017-10-07]. Dostupné z: <http://www.bbc.com/news/uk-politics-20265583>.

¹⁵⁵ DFID: *Greening announces new development relationship with India*. [Online]. 2012 [cit. 2017-03-07]. Dostupné z:

<http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20130128103201/http://www.dfid.gov.uk/Documents/publications1/press-releases/Greening-announces-new-development-relationship-with-India.pdf>.

¹⁵⁶ ICAI: *When aid relationships change: DFID's approach to managing exit and transition in its development partnerships*. [online]. 2016 [cit. 2017-03-07]. Dostupné z: <http://icai.independent.gov.uk/html-report/transition/>.

Graf 3.3: ODA poskytovaná Spojeným královstvím Indii v letech 2006–2015 (mil. USD)

Zdroj: OECD.¹⁵⁷

3.2.1 Paradox rozvoje v Indii

Časté kritiky v otázce poskytování rozvojové spolupráce se týkají tzv. paradoxe rozvoje v Indii. Jak bylo uvedeno v druhé kapitole, je Indie jednou z nejrychleji rostoucích ekonomik na světě, avšak ukazuje se, že ekonomický růst zde nijak nenapomáhá v boji proti chudobě. Počet chudých lidí se dokonce ještě zvyšuje. Nedochází ani k výraznému pokroku v oblasti vzdělání, zdraví a ekonomické participaci žen. Paradox rozvoje úzce souvisí s vysokou sociální nerovností v zemi. Ta způsobuje, že díky ekonomickému růstu dochází ve skutečnosti pouze k zvyšování bohatství již bohatých, zatímco životní podmínky chudých se nijak nemění.¹⁵⁸

Indie je zemí s nejvyšším počtem chudých lidí na světě, paradoxně je však také pátou zemí s největším počtem miliardářů (84 v roce 2016).¹⁵⁹ Je zcela pochopitelné, že se proto objevuje mnoho kritik poskytování rozvojové pomoci do země s takovým počtem extrémně bohatých lidí, kteří by měli převzít zodpovědnost za chudé ve své zemi v první řadě. Současně bývá z tohoto důvodu kritizována veškerá forma rozvojové spolupráce, která je zaměřená na ekonomický růst a nikoliv přímo na boj proti chudobě, protože ekonomický růst v případě Indie chudým lidem nepomáhá.

¹⁵⁷ OECD: *Aid (ODA) disbursements to countries and regions*.

¹⁵⁸ GHANI, Ejaz. Is growth incomplete without social progress? India's development paradox. *Vox* [online]. [cit. 2017-10-07]. Dostupné z: <http://voxeu.org/article/growth-incomplete-without-social-progress-india-s-development-paradox>.

¹⁵⁹ The World's Billionaires. 2016 Ranking. *Forbes*. [online]. 2017 [cit. 2017-03-07]. Dostupné z: https://www.forbes.com/billionaireWorld's/s/list/#version:static_country:India.

3.2.2 Indie jakožto poskytovatel rozvojové spolupráce

Vůbec největší kritice podléhá v posledních letech skutečnost, že se Indie, která patří mezi největší příjemce rozvojové spolupráce na světě, současně stává také jejím významným poskytovatelem. Některá média dokonce uvádí, že se Indie přesouvá z pozice příjemce rozvojové spolupráce do pozice globálního dárce či dokonce jednoho z největších dárců na světě.¹⁶⁰

V roce 2015 přijala Indie více než 3 miliardy dolarů čisté oficiální rozvojové pomoci. Při přičtení ostatních oficiálních zdrojů a soukromých zdrojů byla výše zahraniční pomoci 12,1 miliard USD.¹⁶¹ Konkrétní údaje o rozvojové spolupráci poskytované Indií jsou hůře dostupné, neboť Indie (stejně jako Čína) neeviduje svoji rozvojovou pomoc u žádných oficiálních zdrojů, jako například u organizace OECD (v statistikách oficiální rozvojové pomoci je Indie uvedena pouze v roli příjemce). Podle analýzy Devex byl však pro období 2015-2016 vyčleněn rozpočet na poskytování rozvojové pomoci ve výši 1,6 mld. USD.¹⁶² Z těchto údajů je patrné, že v Indii zatím sice převažuje přijatá zahraniční rozvojová pomoc, na druhou stranu se Indie skutečně stává velmi významným dárce a druhým největším dárce globálního jihu (po Číně).¹⁶³

Rozvojová spolupráce Indie se zaměřuje především na své nejbližší okolí. 84 % směřuje do sousedních států, zejména Bhútánu, který je největším příjemcem indické rozvojové spolupráce (63 %), ale také do Afghánistánu (7 %), na Srí Lanku (5 %), do Nepálu (4 %), Barmy (3 %), Bangladéše (3 %) a na Maledivy (2 %). Současně roste podíl poskytnuté rozvojové spolupráce do Afriky (3 %).¹⁶⁴

Rozvojová spolupráce Indie zahrnuje poskytování úvěrů a grantů, technické poradenství, humanitární pomoc, vzdělávací stipendia, školící programy aj.¹⁶⁵ Již v roce 1994 vznikl program Indické technické a ekonomické spolupráce (ITEC), který nabízí tréninkové

¹⁶⁰ Např. BIJOY, C. R. India: *Transiting to a Global Donor* [online]. [cit. 2017-04-07]. Dostupné z: <http://www.realityofaid.org/wp-content/uploads/2013/02/ROA-SSDC-Special-Report6.pdf>.

¹⁶¹ OECD: *Interactive summary charts by aid (ODA) recipients*.

¹⁶² PICCIO, Lorenzo. India's 2015-16 foreign aid budget: Where the money is going. *Devex* [online]. 2015 [cit. 2017-05-03]. Dostupné z: <https://www.devex.com/news/india-s-2015-16-foreign-aid-budget-where-the-money-is-going-85666>.

¹⁶³ THAROOR, Shashi. From Aid-Taker to Donor, India is Now Global Rule-Maker. *The Quint* [online]. 2016 [cit. 2017-04-08]. Dostupné z: <https://www.thequint.com/voices/opinion/being-aid-donor-establishes-india-as-the-globes-fulcrum-tharoor-g-20-president-obama-africa-india-summit>.

¹⁶⁴ PICCIO, Lorenzo. *India's 2015-16 foreign aid budget: Where the money is going*.

¹⁶⁵ ITEC: *Welcome to India's Development Partnership* [online]. [cit. 2017-04-14]. Dostupné z: <https://www.itecgoi.in/index.php>.

programy, technologické know-how, ale také finanční podporu, nebo stipendia pro studenty rozvojových zemích. Kromě toho buduje Indie v některých rozvojových zemích továrny, nemocnice a parlamenty a posílá na tato místa své doktory, učitele a IT profesionály, aby zde zaškolili místní pracovníky. Dále poskytuje zvýhodněné půjčky při nákupu zboží a služeb z Indie.¹⁶⁶

V roce 2015 se v Novém Dillí konal již třetí *Indicko-africký summit* (předchozí dva se konaly v letech 2008 a 2011) za účelem zhodnocení možností zahraniční rozvojové spolupráce Indie. Výsledkem bylo vydání Deklarace z Dillí 2015, ve které je rozvojová spolupráce Indie stanovena jakožto základ indicko-afrického partnerství, současně Indie přislíbila africkým státům 10 mld. USD půjček, které budou poskytnuty během následujících pěti let a finanční dary ve výši 600 milionů USD. Tuto spolupráci s 54 africkými státy označuje Indie jako „*moc padesáti pěti*“.¹⁶⁷ Jedná se o skutečně významnou spolupráci, neboť obyvatelé zúčastněných zemí tvoří přibližně třetinu všech obyvatel světa. Posílení moci se proto jeví jako hlavní motiv indické rozvojové spolupráce.

Vzhledem k množství vlastních problémů Indie, je těžké posoudit, jaké jsou skutečné motivy její rozvojové spolupráce. Indie uvádí, že hlavním motivem je „*posílení obchodu a investic, podpora míru, bezpečí a protiteroristických aktivit a boj s chudobou, hladem, nemocemi a nevdělaností*“.¹⁶⁸ Jak bylo uvedeno, je však velmi pravděpodobné, že primárním cílem indické rozvojové spolupráce ve skutečnosti v první řadě posílení moci. V této souvislosti bývá často zdůrazňován také motiv soupeření Indie s Čínou o upevnění pozice v jižní Asii.¹⁶⁹ Podle studie A. Fuchse a K. C. Vadlamannatiho hrají navíc důležitou roli také komerční cíle, což je dokázáno mimo jiné skutečností, že největší podíl indické rozvojové spolupráce je směřován do komerčních sektorů. (45 % v roce 2010).¹⁷⁰

Ať už je však motiv indické rozvojové spolupráce jakýkoliv, faktem zůstává, že by si Indie měla v první řadě vyřešit svoje vlastní problémy a investovat spíše do vlastního zdravotnictví, školství aj. Indická rozvojová spolupráce je navíc velmi negativně vnímána zeměmi, které

¹⁶⁶ THAROOR, Shashi. *From Aid-Taker to Donor, India is Now Global Rule-Maker*.

¹⁶⁷ MEA: *India - Africa Forum Summit* [online]. 2015 [cit. 2017-04-14]. Dostupné z: <http://mea.gov.in/india-africa-forum-summit-2015/index.html>.

¹⁶⁸ THAROOR, Shashi. *From Aid-Taker to Donor, India is Now Global Rule-Maker*.

¹⁶⁹ BHOGAL, Preety. The Politics of India's Foreign Aid to South Asia. *Global Policy* [online]. 2016 [cit. 2017-04-14]. Dostupné z: <http://www.globalpolicyjournal.com/blog/07/11/2016/politics-india%E2%80%99s-foreign-aid-south-asia>.

¹⁷⁰ FUCHS, Andreas a Krishna Chaitanya VADLAMANNATI. *The Needy Donor: An Empirical Analysis of India's Aid Motives*. University of Heidelberg Department of Economics [online]. 2012 [cit. 2017-04-14]. Dostupné z: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2140949.

poskytují rozvojovou spolupráci do Indie a mohla by vést až k úplnému ukončení poskytování rozvojové spolupráce Indii. Dokud je tedy Indie sama závislá na přijímání rozvojové spolupráce, měla by od poskytování vlastní rozvojové pomoci jiným zemím ustoupit.

3.2.3 Další kritiky výdajů indické vlády

Výdaje indické vlády na vlastní rozvojovou pomoc jsou aktuálně jedním z největších terčů kritiky, ovšem zdaleka ne jediným. Obecně je silně kritizováno, že výdaje nesměřují zdaleka do těch nejproblematictějších oblastí, což může vypovídat o tom, že boj s chudobou zjevně není pro Indickou vládu na prvním místě.

Vůbec nejvyšší část indického rozpočtu připadá každoročně na obranu. Například pro období 2016-17 vyčlenila vláda na obranu více než 50 mld. USD (téměř 20 % celkového rozpočtu),¹⁷¹ díky čemuž je Indie na pátém místě v pořadí zemí s nejvyššími výdaji na obranu na světě.¹⁷² Indie má čtvrté největší vojenské letectvo a je největším dovozcem zbraní na světě.¹⁷³

Vysoké výdaje na obranu by mohly být ještě určitým způsobem chápány vzhledem ke komplikované politické situaci a mnoha hrozącím konfliktům uvnitř země (zejména v severní části Indii) i na hranicích (především na hranicích s Pákistánem). Zcela nepochopitelné jsou však pro většinu poskytovatelů rozvojové pomoci vysoké výdaje například na vlastní vesmírný program, na který je ve vládním rozpočtu 2016-17 vyčleněna přibližně 1 miliarda dolarů.¹⁷⁴ Indie tento program ospravedlňuje jako důležitou součást rozvoje a vědecké soběstačnosti, která v budoucnu povede také k socio-ekonomickému rozvoji.¹⁷⁵ Tento postup je ovšem poněkud netypický a mnohem logičtější by pravděpodobně bylo začít od socio-ekonomického rozvoje a teprve poté investovat do takto specifického vědeckého rozvoje, jakým je vesmírný program.

Naopak výdaje na oblasti, které by mohly výrazně přispět ke snížení chudoby a dlouhodobému rozvoji jsou extrémně nízké. Výdaje indické vlády na zdravotnictví jsou jedny z nejnižších

¹⁷¹ BANSAL, Samarth. Budget 2016: Where the money comes from and where it goes. *The Hindu* [online]. 2016 [cit. 2017-04-14]. Dostupné z: <http://www.thehindu.com/business/Budget/Budget-2016-Where-the-money-comes-from-and-where-it-goes/article14130547.ece>.

¹⁷² TIAN, Nan a kol. Trends in World Military Expenditure, 2016. *SIPRI* [online]. 2017 [cit. 2017-04-14]. Dostupné z: <https://www.sipri.org/sites/default/files/Trends-world-military-expenditure-2016.pdf>.

¹⁷³ BAKER, Barry. *World Development book case study: Does India need aid?*

¹⁷⁴ Tamtéž.

¹⁷⁵ BHOLA, Gaurav. *India and China Space Programs: From Genesis of Space Technologies to Major Space Programs and what that means for the International Community* [online]. 1998 [cit. 2017-11-14]. Dostupné z: http://etd.fcla.edu/CF/CFE0002745/Bhola_Gaurav_200908_MA.pdf.

na světě - 1,4 % z HDP.¹⁷⁶ a skoro desetkrát menší než výdaje na obranu. Stejně tak jsou velmi nízké výdaje na vzdělání - 3,8 % z HDP.¹⁷⁷

3.2.4 Korupce

Zdaleka ne veškerá zahraniční rozvojová spolupráce je ve výsledku skutečně využita ke stanovenému účelu. Velká část se ztratí vlivem korupce, neefektivitou institucí, nevhodnou ekonomickou politikou apod. Podle údajů indické vlády bylo skutečné využití rozvojové spolupráce v 80. letech v průměru jen něco málo přes 50 %, v 90. letech cca 85 % a po roce 2000 kolem 90 %.¹⁷⁸

Tato procenta jsou oficiálními údaji indického vlády. Ve skutečnosti je však odhadováno, že je problém korupce ještě mnohonásobně vyšší. V 80. letech přiznal premiér Rajiv Gandhi, že se v korupci ztratí až 85% rozvojové spolupráce a odhaduje se, že v průběhu let nedochází v této situaci k přílišnému zlepšení. Toto neefektivní využití rozvojové spolupráce je velkou překážkou dosažení očekávaných cílů rozvojových programů. Rozvojová spolupráce se tak stává pouze způsobem nepoctivého obohacení, zatímco situace chudých lidí se nijak nemění.¹⁷⁹

3.2.5 Kritika z pohledu Indie

Především z výše zmíněných důvodů se objevují časté názory, že by měla být rozvojová pomoc Indii omezena či dokonce zcela ukončena. Avšak impulsy k zastavení toků rozvojové pomoci nevychází vždy pouze od jejich poskytovatelů, ale někdy také přímo ze strany Indie, která kritizuje některé negativní stránky rozvojové spolupráce a současně zpochybňuje její skutečný význam.

Nejčastějším důvodem kritiky je skutečnost, že poskytovaná rozvojová spolupráce bývá často svázaná s určitými podmínkami a strategiemi, především obchodními, které nemusí být pro Indii příliš výhodné. Tyto praktiky jsou zakázané, přesto však bývají u některých poskytovatelů dodnes zakořeněné (viz kap. 1.3). Příkladem může být aféra z roku 2012, kdy se Indie rozhodla pro nákup francouzských stíhaček společnosti Dassault v hodnotě 10,4 mld.

¹⁷⁶ The World Bank: *Health expenditure, public (% of GDP)*. [online]. [cit. 2017-03-08]. Dostupné z: http://data.worldbank.org/indicator/SH.XPD.PUBL.ZS?year_high_desc=false.

¹⁷⁷ The World Bank: *Government expenditure on education, total (% of GDP)*. [online]. [cit. 2017-03-08]. Dostupné z: http://data.worldbank.org/indicator/SE.XPD.TOTL.GD.ZS?year_high_desc=false.

¹⁷⁸ Government of India: *Overall External Assistance* [online]. [cit. 2017-10-14]. Dostupné z: <https://data.gov.in/catalog/overall-external-assistance>.

¹⁷⁹ BEDI, Rahul. No, my country doesn't need British aid. It's patronising, stifling and just enriches a corrupt elite. *Daily Mail* [online]. 2012 [cit. 2017-03-08]. Dostupné z: <http://www.dailymail.co.uk/debate/article-2097436/No-country-doesnt-need-British-aid-Its-patronising-stifling-just-enriches-corrupt-elite.html#ixzz4alpVDFyq>.

USD namísto stíhaček Typhoon britské výroby.¹⁸⁰ Ačkoliv byla francouzská nabídka nejvýhodnější, vzbudilo velké rozhořčení, že Indie nezvolila raději nabídku Spojeného království, jakožto svého téměř největšího poskytovatele rozvojové spolupráce. Andrew Michell, tehdejší britský ministr pro státní a mezinárodní rozvoj, dokonce sám přiznal, že jedním z motivů britské rozvojové spolupráce Indii bylo mimo jiné získání této zakázky¹⁸¹, což dokládá také skutečnost, že jen několik měsíců po oné události oznámila britská vláda plánované ukončení rozvojové spolupráce Indii.¹⁸² Počinání britské vlády vyvolalo velmi negativní reakce také ze strany Indie, která upozorňuje na nelegálnost svazování rozvojové spolupráce s obchodem a zdůrazňuje, že rozvojová pomoc má být založená na potřebách rozvojové země a nikoliv na prosazování vlastních zájmů.¹⁸³

V souvislosti s kritikou rozvojové spolupráce bývá také uváděno, že příliš velká část padne na náklady za drahé mezinárodní konzultanty, kteří přitom přispívají jen nepatrně k procesu rozvoji. Statistiky výdajů za mzdy a další položky konzultantů (cestovné, ubytování - mimo jiné také v pětihvězdičkových hotelích aj.) jsou značně vysoké a potvrzují, že rozvojová spolupráce může být ve skutečnosti velmi výhodná v první řadě pro dominantní konzultantské firmy.¹⁸⁴

Indická ekonomka Jayati Ghosh dále kritizuje, že velká část spolupráce bývá spojená s prosazováním ekonomických a sociálních politik, které často nemusí být v zájmu příjemců. Rozvojové projekty bývají přizpůsobené měnícím se trendům, které jsou vnucovány všem rozvojovým zemím bez ohledu na kontext, relevanci, aplikovatelnost a to až do doby než jsou nahrazeny dalším novým trendem. Stále totiž přetrvává názor, že donoři musí současně

¹⁸⁰ GOKHALE, Nithin a Sudhi R SEN. Dassault Rafale wins USD 10.4 billion Indian Air Force jet fighter deal: Sources. *NDTV* [online]. 2012 [cit. 2017-11-13]. Dostupné z: <https://www.ndtv.com/india-news/dassault-rafale-wins-usd-10-4-billion-indian-air-force-jet-fighter-deal-sources-571309>.

¹⁸¹ SHIPMAN, Tim a Sue REID. Well that's gratitude! We give India £1bn in aid, THEY snub the UK and give France a £13bn jet contract. *Daily Mail* [online]. 2012 [cit. 2017-08-14]. Dostupné z: <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2094610/France-swoops-rob-UK-13bn-Indian-jet-contract.html>.

¹⁸² GREENING, Justine. India: Greening announces new development relationship. *DFID* [online]. 2012 [cit. 2017-08-14]. Dostupné z: <https://www.gov.uk/government/news/india-greening-announces-new-development-relationship>.

¹⁸³ Aid for trade policy rears its ugly head. *The Guardian* [online]. 2012 [cit. 2017-08-14]. Dostupné z: <https://www.gov.uk/government/news/india-greening-announces-new-development-relationship>.

¹⁸⁴ GILLIGAN, Andrew. 'Poverty barons' who make a fortune from taxpayer-funded aid budget. *The Telegraph* [online]. 2012 [cit. 2017-12-04]. Dostupné z: <http://www.telegraph.co.uk/news/politics/9545584/Poverty-barons-who-make-a-fortune-from-taxpayer-funded-aid-budget.html>.

reformovat politiku v přijímajících zemích. Otázkou je zda by nebylo lepší dát zemím prostor k vytvoření vlastních rozvojových strategií.¹⁸⁵

Podle Jayati Ghosh rozvojová spolupráce ve skutečnosti není klíčem rozvoje ani zásadním požadavkem pro snížení chudoby v Indii. Důvodem je, že přijatý objem rozvojové spolupráce je příliš malý na to, aby mohl něco změnit v takto velké ekonomice.¹⁸⁶ V roce 2012 dokonce indický ministr financí Pranab Mukherjee veřejně oznámil, že nestojí o rozvojovou pomoc Spojeného království, neboť je zcela zanedbatelná v celkových vládních výdajích,¹⁸⁷ což je poměrně odvážné tvrzení vzhledem k tomu, že Britská ODA byla v té době druhou nejvyšší (po Japonsku).¹⁸⁸ Někteří Indové navíc považují rozvojovou spolupráci pouze za udržování dávno přežitého obrazu Indie z dob kolonializmu jakožto bezmocné a zbídačené země, která je závislá na svém kolonizátorovi.¹⁸⁹

3.3 Důvody pro poskytování rozvojové spolupráce

Ačkoliv jsou argumenty proti poskytování rozvojové spolupráce poměrně přesvědčivé, navíc vychází jak od poskytovatelů, tak od samotné Indie jakožto příjemce, ve skutečnosti se jedná o mnohem komplikovanější problém. Přestože dochází k růstu ekonomiky a bohatství některých obyvatel Indie, není možné ignorovat skutečnost, že je Indie stále zemí s nejvyšším počtem chudých obyvatel, kterých se tento rozvoj dotýká pouze minimálně nebo vůbec.

Jako přesvědčivé argumenty pro poskytování rozvojové spolupráce stačí zopakovat některé údaje z druhé kapitoly, například to, že téměř 50 milionů dětí v Indii trpí určitou formou podvýživy, 60 % obyvatel nemá přístup k základnímu zdravotnickému zařízení a více než třetina obyvatel žije stále za méně než 2 dolary denně. Podle výzkumu světové banky v roce 2012 vyšlo najevo, že ani mezi indickou elitou všech nejbohatších lidí není dost peněz na to, aby mohla pomoci takovému množství chudých lidí. Stejně tak na to není dostatek finančních prostředků ve středních vrstvách. Pokud by Indie zabavila veškeré peníze svých obyvatel žijících za víc než 13 USD denně (hranice chudoby v USA v době výzkumu) a dala je všem

¹⁸⁵ GHOSH, Jayati. Should rich countries stop sending development aid to India? Yes. *BMJ* [online]. 2013 [cit. 2017-08-14]. Dostupné z: <http://www.bmj.com/content/346/bmj.f78>.

¹⁸⁶ Tamtéž.

¹⁸⁷ If India doesn't want our aid, stop it now, Cameron told after country labels £280m-a-year donations as 'peanuts'. *Daily Mail* [online]. 2012 [cit. 2017-08-14]. Dostupné z: <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2096628/British-foreign-aid-India-tells-Britain-dont-need-peanuts-offer-us.html>.

¹⁸⁸ OECD: *Aid (ODA) disbursements to countries and regions*.

¹⁸⁹ BEDI, Rahul. *No, my country doesn't need British aid*.

lidem žijícím za méně než 1.25 USD denně (mezinárodní hranice chudoby v době výzkumu), došlo by jen k nepatrnému snížení indické chudoby.¹⁹⁰

V první kapitole je uvedeno, že nezbytnost rozvojové spolupráce bývá občas spojována s existencí tzv. pastí chudoby. Z údajů druhé kapitoly je patrné, že v Indii rozhodně neexistuje jedna past chudoby, která by bránila celkovému růstu indické ekonomiky, protože v té dochází v posledních letech k velkému rozmachu. Na druhou stranu, u některých skupin chudých či sociálně vyloučených lidí je možné pozorovat určité pasti chudoby. Příkladem může být negramotnost chudých lidí, která vede k velmi omezeným možnostem získání lépe placeného zaměstnání. V důsledku nízkých příjmů si tito lidé obvykle nemohou dovolit zaplatit kvalitnější vzdělání pro své děti, popřípadě děti do školy neposílají vůbec. V budoucnu se tedy i jejich děti budou vzhledem k nízkému vzdělání pravděpodobně muset spokojit se špatně placeným zaměstnáním a vlivem chudoby opět nebudou moci svým potomkům zajistit lepší vzdělání. Pokud nedojde k vnějšímu zásahu, pak bude tento kruh pokračovat a chudí lidé se tak z chudoby možná nikdy nedostanou.

Rozvojová spolupráce může hrát v boji proti pastím chudoby významnou roli, v žádném případě však ne jedinou. V prvé řadě je pochopitelně nezbytné zapojení vlády. Má-li být však rozvojová spolupráce účinná, je důležité, aby byla zaměřená skutečně na největší problémy Indie, které mohou pasti chudoby způsobovat, tedy na oblast vzdělání, zdraví a hygieny, nerovnosti a mnoha dalších. Současně je nutné se vyhnout některým častým kritikám rozvojové spolupráce ze strany Indie především tím, že motivem rozvojové spolupráce bude skutečně pomoc chudým lidem a nikoliv prosazování vlastních cílů, dále přizpůsobením rozvojových programů potřebám Indie, nebo také snahou o minimalizaci nákladů na konzultantské firmy.

Obecně by se dalo se shrnout, že argumenty proti poskytování rozvojové spolupráce jsou zaměřené na otázku, zda si Indie rozvojovou spolupráce zaslouží. Vzhledem k nízkému vlastnímu zapojení indické vlády do boje proti chudobě a jejím výdajům, které směřují do jiných oblastí, než by se zdálo logické, jejímu poněkud nevděčnému přístupu k rozvojové spolupráci, vysoké korupci a mnoha dalším problémům by se dalo říci, že si Indie rozvojovou pomoc nezaslouží. Na druhou stranu jsou oprávněné rovněž některé kritiky ze strany Indie,

¹⁹⁰ RAVALLION M. Should we care equally about poor people wherever they may live? [online]. 2012 [cit. 2017-08-14]. *World Bank*. Dostupné z: <http://blogs.worldbank.org/developmenttalk/should-we-care-equally-about-poor-people-wherever-they-may-live>.

kteřá naráží například na skutečnost, že rozvojová spolupráce patrně není vždy motivovaná pouze snahou pomoci, což vyplývá také ze sektorového složení bilaterální oficiální rozvojové spolupráce.

Naopak obhájci rozvojové spolupráce se zaměřují výhradně na skutečnost, že Indie rozvojovou spolupráci potřebuje, což jasně vyplývá z vysokého počtu chudých lidí a množství problémů, s kterými se potýkají. Zatímco kritiky rozvojové spolupráce se tedy vztahují především na vládní politiku, obhájci rozvojové spolupráce se zaměřují přímo na chudé obyvatele. Barry Baker ve své studii uvádí, že „rozvojová spolupráce měla zaměřovat na chudé lidi, ne na chudé země“.¹⁹¹ Z tohoto hlediska by tedy bylo odmítnutí rozvojové spolupráce chudým lidem v Indii, kvůli jednání indické vlády, popřípadě skutečnosti, že v zemi žijí také bohatí lidé, nespravedlivé.

¹⁹¹BAKER, Barry. *World Development book case study: Does India need aid?*

4 Působení organizace BREADS na jihu Indie – případová studie

Z předchozí kapitoly vyplývá, že rozvojová spolupráce v Indii je v mnoha aspektech problematická a o její efektivnosti by se mnohdy spekulovat. Cílem poslední kapitoly je proto navrhnout způsob, jak by mohla vypadat efektivní rozvojová spolupráce. Z tohoto důvodu se kapitola věnuje organizaci BREADS, která svými projekty pomáhá řešit některé závažné problémy v jižní Indii a přispívá tak k jejímu celkovému rozvoji.

Projekty BREADS i jejich dopady jsou dále konkrétněji vysvětleny na příkladu organizace Don Bosco Hospet, jedné z několika organizací působících v síti „Don Bosco“ organizací BREADS. Význam těchto projektů jsem měla možnost pozorovat osobně díky vlastní zkušenosti dobrovolné služby v organizaci DB Hospet (srpen 2015–červen 2016). Organizace DB Hospet, je v oblasti svého působení velmi dobře známá, avšak vydává jen minimum informací o své činnosti. Hlavním zdrojem informací v této části diplomové práce jsou proto především vlastní zkušenosti nabyté během dobrovolné služby a osobní rozhovory se salesiány, kteří zde v dané době působili – otcem Siju, otcem Lawrenceem a otcem Sebastianem.

4.1 Organizace BREADS

Organizace BREADS neboli *Bengalúrská společnost pro vzdělání a rozvoj venkova*¹⁹², je salesiánská¹⁹³ nezisková organizace se sídlem v Bangalore¹⁹⁴. Jak lze vyvodit již ze samotného názvu, je primárním posláním organizace podpora vzdělání a rozvoj, ze salesiánského pojetí organizace navíc vyplývá hlavní cílová skupina, kterou jsou nejchudší děti a mládež. Jednotlivé projekty realizuje BREADS prostřednictvím svých lokálních neziskových organizací „Don Bosco“, umístěných v nejproblematictějších lokalitách jižní Indie. Samotná organizace BREADS je dále součástí mezinárodní sítě salesiánských organizací, které působí ve více než 130 zemích světa.¹⁹⁵

¹⁹² Bangalore Rural Educational and Development Society.

¹⁹³ Salesiáni Dona Bosca je katolická kongregace založená v roce 1859 italským knězem Donem Bosko, který zasvětil svůj život chudým chlapcům v Turíně. Po vzoru Dona Bosca dnes salesiáni pomáhají po celém světě především chudým dětem a mládeži.

¹⁹⁴ Hlavní město státu Karnataka.

¹⁹⁵ BREADS: *Who we are* [online]. [cit. 2017-02-03]. Dostupné z: <http://www.breadsbangalore.org/>.

4.1.1 Územní působení BREADS – analýza indických států Kerala a Karnataka

Organizace BREADS zaštiťuje všechny salesiánské organizace spadající pod bengalúrskou salesiánskou provincii, tzn. veškerou činnost salesiánů působících na území dvou vzájemně sousedících indických států Kerala a Karnataka. Ačkoliv je tedy působení BREADS omezeno pouze na tyto dva státy, jedná se o poměrně rozsáhlou oblast se 100 miliony obyvatel (66 mil. obyvatel v Karnatace,¹⁹⁶ 34 mil obyvatel v Kerale¹⁹⁷).

Státy Kerala a Karnataka jsou v mnoha aspektech velmi rozdílné a to především v celkové úrovni vyspělosti, problémech, s kterými se potýkají, ale také například z hlediska náboženské struktury, kdy Karnataka je stejně jako většina ostatních indických států silně hinduistická (84 %) s minimálním podílem křesťanů (méně než 2 %), zatímco Kerala je jedním z indických států s největším počtem křesťanů (18 %). Také v Kerale však převažuje hinduismus (55 %) následovaný islámem (13 % Karnataka, 27 % Kerala).¹⁹⁸ K tomuto tématu je důležité podotknout, že ačkoliv je BREADS katolickou organizací, pomáhá pochopitelně všem potřebným lidem bez ohledu na jejich náboženskou příslušnost.

Patrně také díky odlišné náboženské struktuře je Kerala státem s minimálním výskytem úmyslných potratů dívčích plodů či zabíjení dívčích nemluvňat, což je problém postihující velkou část Indie. Kerala je jediným ze dvou indických států, kde převažuje počet žen nad počtem mužů (1084 žen na 1000 mužů), a tím pádem také státem s nejvyšším podílem žen v Indii. V Karnatace převažuje jako u většiny indických států počet mužů (973 žen na 1000 mužů).¹⁹⁹

Na rozdíl od ostatních indických států má Kerala kvalitní systém vzdělávání, s čím souvisí nejvyšší míra gramotnosti v celé Indii (94 %) a na indické poměry velmi nízký rozdíl mezi úrovní gramotnosti mužů a žen (96 % muži, 92 % ženy). Naopak Karnataka je až na 23. místě (z 36 Indických států a teritorií) s pouze 75% celkovou gramotností a velkým rozdílem mezi gramotností mužů a žen (82 % muži, 68 % ženy).²⁰⁰

¹⁹⁶ Population of Karnataka. *India Online Pages* [online]. [cit. 2017-02-03]. Dostupné z: <http://www.indiaonlinepages.com/population/karnataka-population.html>.

¹⁹⁷ Population of Kerala. *India Online Pages* [online]. [cit. 2017-02-03]. Dostupné z: <http://www.indiaonlinepages.com/population/kerala-population.html>.

¹⁹⁸ Census 2011: *Religion* [online]. [cit. 2017-02-03]. Dostupné z: <http://www.census2011.co.in/religion.php>.

¹⁹⁹ Census 2011: *States Census 2011* [online]. [cit. 2017-02-03]. Dostupné z: <http://www.census2011.co.in/states.php>.

²⁰⁰ Census 2011: *Literacy in India* [online]. [cit. 2017-02-03]. Dostupné z: <http://www.census2011.co.in/literacy.php>.

Také v počtu chudých lidí má Kerala v rámci Indie na rozdíl od Karntatoky relativně příznivé hodnoty. Kerala je čtvrtým státem v Indii s nejmenším podílem lidí žijících pod hranicí extrémní chudoby (7 % - 2,4 mil obyvatel), zatímco Karnataka je sedmým státem s nejvyšším počtem těchto lidí (13 milionů – 21 %).²⁰¹

V mnoha ohledech je tedy **Kerala** jedním z neoptimálnějších indických států pro život. Kromě výše zmíněných výhod je navíc Kerala jedním z nejčistších států v Indii a díky krásné přírodě a plážím je také oblíbenou turistickou destinací. V rámci Indie je proto dokonce běžně označována jako „Boží země“.²⁰² Přesto se i Kerala potýká s určitými problémy. Jedním z nich je například vysoký počet emigrantů do zahraničí, především do Spojených Arabských Emirátů a dalších států Blízkého východu, například do Saudské Arábie, Ománu a Kataru (více než 70 %).²⁰³ Hlavním důvodem je rostoucí úroveň vzdělání, ale nedostatečné možnosti uplatnění. Většina emigrantů bylo vzdělaných, avšak téměř 60 % z nich nesehnalo v Keralě zaměstnání.²⁰⁴ Hlavní prostor pro rozvoj tedy spočívá mimo jiné ve vytvoření optimálních pracovních pozic.

Karnataka je naopak státem s vysokou mírou chudoby, velmi nízkou gramotností a mnoha dalšími problémy, jako například vysoký počet obyvatel žijících ve slumech (3,2 milionů).²⁰⁵ Z těchto důvodů Karnataka rozhodně potřebuje pomoc, například v oblastech boje proti chudobě a zvýšení gramotnosti, což jsou přesně oblasti, na které se zaměřuje pomoc organizace BREADS.

Rozdílnost obou států lze tedy spatřovat nejen v celkové úrovni vyspělosti, ale také v mentalitě lidí žijících v těchto státech, což se projevuje v odlišném vztahu k vzdělání, k ženám nebo také k životnímu prostředí. Právě z těchto důvodů je spojení obou států do jedné provincie velmi výhodné. Většina salesiánů totiž pochází z Keraly, státu s vysokým počtem křesťanů a velmi kvalitním vzděláním a tedy díky tomu z ideálního prostředí pro formaci budoucích salesiánů.

²⁰¹ Reserve Bank of India: *Handbook of Statistics on Indian States.State-Wise Poverty Rate*. [Online]. [cit. 2017-03-17]. Dostupné z: <https://rbi.org.in/SCRIPTs/AnnualPublications.aspx?head=Handbook%20of%20Statistics%20on%20Indian%20States>.

²⁰² O'DWYER, Davin. Kerala, India: They don't call it 'God's Own Country' for nothing. *The Washington Post* [online]. 2014 [cit. 2017-05-03]. Dostupné z: https://www.washingtonpost.com/lifestyle/travel/kerala-india-they-dont-call-it-gods-own-country-for-nothing/2014/03/06/12e1d956-98f4-11e3-b88d-f36c07223d88_story.html?utm_term=.5dbc91915b50.

²⁰³ Population of Kerala. *India Online Pages*.

²⁰⁴ ZACHARIAH, K. C. a S. Irudaya RAJAN. *Dynamics of Emigration and Remittances in Kerala: Results from the Kerala Migration Survey 2014* [online]. 2015 [cit 2017-03-18]. Dostupné z: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:http://cds.edu/wp-content/uploads/2015/10/WP463.pdf&gws_rd=cr&ei=PTvNWKKqAoHvsgGtKpiwBg.

²⁰⁵ Census 2011: *Slum Population* [online]. [cit. 2017-02-03]. Dostupné z: <http://www.census2011.co.in/slums.php>.

Mnoho z nich pak působí v Karnatace, kde se snaží hledat konkrétní řešení výše zmíněných problémů.

4.1.2 Projekty BREADS

Během své více než 20leté existence, realizoval BREADS již přes 500 projektů zaměřených především na znevýhodněné děti a mládež.²⁰⁶ Aktuální počet projektů je uvedený v následující tabulce.

Tabulka 4.1: Počet aktuálních projektů BREADS

Projekty	Kerala	Karnataka
Vysoké školy	6	2
Základní a střední školy	6	5
Technická učiliště	17	12
Rehabilitační centra (pro děti z ulice a „child labourers“).	2	11
Dětské domovy	6	-
Centra pro komunitní rozvoj	4	13

Zdroj: BREADS: *Who we are*.

Projekty BREADS je možné rozdělit do čtyř skupin dle oblastí, kterých se týkají - na projekty zaměřené na děti a mládež, technická učiliště, hnutí pro dětská práva a projekty komunitního rozvoje.

Projekty zaměřené na děti a mládež jsou nejširší kategorií působení BREADS, neboť pomoc chudým dětem je primárním posláním salesiánů. Hlavní cílovou skupinou jsou děti, které musely pracovat, a nemohly proto chodit do školy (tzv. „child labourers“)²⁰⁷, děti z ulice, sirotci, děti ze slumů a z extrémně chudého či jiným způsobem komplikovaného prostředí (například děti alkoholiků aj.).

Projekty jsou zaměřené především na podporu vzdělání. Jedním z hlavních projektů jsou rehabilitační střediska určená pro děti, které nemohly chodit do školy, tedy především pro „child labourers“ a děti z ulice. Dále organizuje BREADS různá školicí a doučovací centra pro děti z venkova a ze slumů, jejichž hlavním cílem je zvýšit úroveň vzdělání a snížit počet

²⁰⁶ BREADS: *Annual Report 2015-2016* [online]. [cit. 2017-02-23]. Dostupné z: <http://www.breadsbangalore.org/wp-content/uploads/2016/12/Breads-Annual-Report-2015-16.pdf>, s. 3.

²⁰⁷ Anglickým termínem „child labourers“ jsou v Indii běžně označovány děti z velmi chudých poměrů, které musely, ať už doma, nebo jinde pracovat a nikdy proto nemohly chodit do školy. V češtině se obvykle setkáváme s termínem „dětská práce“, ovšem přímo pro označení těchto dětí neexistuje přesný adekvátní překlad. Proto je v této práci dále raději používán také anglický termín „child labourers“.

děti, které nechodí do školy. V některých doučovacích centrech probíhají současně nutriční programy, které mají zajistit pravidelnou docházku dětí a zároveň bojují proti podvýživě. V Bangalore byl tento projekt spuštěn rovněž pro předškolní děti ze slumů. V rámci podpory vzdělání byl dále realizován například projekt na poskytnutí solárních svítilen chudým dětem, což jim umožňuje studovat i během častých výpadků elektrického proudu. BREADS nabízí také vysokoškolská stipendia pro nadané studenty, kteří by si jinak studium nemohli dovolit.²⁰⁸

Kromě toho BREADS pravidelně monitoruje rizikové oblasti a snaží se tak eliminovat počet dětí na ulici, především ve městech, kde je jejich počet nejvyšší. Do velkých měst přijíždí totiž každodenně také množství dětí z venkova, aby zde hledalo práci. Je nesmírně důležité dítě zachytit co nejrychleji, neboť každé dítě na ulici je vystavováno extrémnímu riziku zneužití a porušování dětských práv a čím více času na ulici stráví, tím obtížnější je dítě získat a posléze s ním pracovat. V Bangalore, kde je počet dětí na ulici extrémně vysoký, zajišťuje proto BREADS 24hodinové monitorování strategických míst, jako vlakové a autobusové nádraží. Díky tomu bylo jen v Bangalore v loňském roce zachráněno více než 6000 dětí. Přibližně 70 % z nich se podařilo vrátit domů, zbývající děti byly umístěny do salesiánských nebo jiných zařízení.²⁰⁹

Technická učiliště, druhá kategorie projektů BREADS, jsou určená pro mládež z velmi chudého prostředí a z venkova. Jedná se především o mladé ve věku 15- 25 let, kteří nedokončili ani základní vzdělání, ale již přesáhli věk základní školní docházky, a není proto možné je umístit do rehabilitačních středisek či podobných zařízení. Technická učiliště obvykle nemají skutečný statut školy, ale jedná se spíše o tříměsíční či roční kurzy. BREADS nabízí obory jako elektrikář, truhlář, svářeč, číšník, švadlena, kosmetička aj. Pro chudé, kteří mají alespoň nějaké vzdělání, jsou nabízeny také kurzy počítačových dovedností, retail managementu a mnoho dalších. Díky dobré pověsti salesiánských institucí mají absolventi kurzů obvykle vysoké šance na nalezení vhodného zaměstnání.

Hnutí pro dětská práva (CREAM²¹⁰), bylo založeno v roce 2012 s hlavním cílem zajištění dodržování a ochrany dětských práv a zvýšení povědomí dětí o svých právech a možnostech, jak je hájit. Projekt je zaměřený především na nejvíce ohrožené děti. Úspěchem hnutí CREAM

²⁰⁸ BREADS: *Our works* [online]. [cit. 2017-03-23]. Dostupné z: <http://www.breadsbangalore.org/works/>.

²⁰⁹ BREADS: *Rescue, Rehabilitation and Prevention of Street children through 24 hours Street presence at Bosco Bangalore* [online]. 2014 [cit. 2017-03-24]. Dostupné z: <http://www.breadsbangalore.org/works/>.

²¹⁰ Child Rights Education and Action Movement.

bylo například uznání jeho zásluhy na snížení počtu dětských sňatků v některých oblastech jižní Indie v rámci studie realizované s podporou UNICEF.²¹¹

Projekty komunitní rozvoje jsou jedinou kategorií, která není zaměřená výhradně na děti a mládež. V rámci těchto projektů se BREADS snaží pomoci venkovským a znevýhodněným městským obyvatelům zlepšit jejich životní podmínky prostřednictvím podpory zdraví, živobytí aj. Příkladem pomoci bylo například zajištění bydlení pro několik extrémně chudých rodin, které do té doby neměly žádné stabilní bydlení a žily v slaměných chýších či v přechodných přístřešcích. Domy byly postaveny také s pomocí těchto rodin a jejich blízkých, kteří nabídli materiál zdarma či pomoc na stavbě.²¹²

Některé projekty této kategorie jsou zaměřené také na boj proti genderové nerovnosti a násilí vůči ženám. Jedná se například o rehabilitační centra pro týrané a zneužívané ženy nebo přednášky o právech žen, díky kterým se ženy mohly dozvědět mimo jiné o možnostech řešení domácího násilí. Ke zrovnoprávnění žen přispívá také projekt mikrofinancí, v jehož rámci pomáhá BREADS chudým ženám, zejména na venkově, získat mikroúvěry od bank. Úlohou BREADS je asistence při vytváření úvěrových skupin, monitorování projektu a organizace školení. Díky tomuto projektu se mohou ženy finančně osamostatnit a začít s malým podnikáním, současně projekt napomáhá rozvoji venkova.²¹³

BREADS provozuje také několik mobilních klinik, které zajišťují základní zdravotní péči v některých velmi chudých vesnicích. Kromě akutního ošetření nabízí mobilní kliniky také zdravotní služby pro těhotné ženy, preventivní prohlídky a očkování.²¹⁴

4.1.3 Podpora ze zahraničí, dobrovolnictví

Projekty BREADS jsou podporovány indickou vládou, mnoha soukromými dárci a řadou nevládních organizací a jiných institucí z Indie i ze zahraničí, například z Belgie, České republiky, Irska, Itálie, Německa, Nizozemí, Malty, Rakouska, Spojeného království, Švýcarska, USA aj. (viz příloha 4). BREADS je také příjemcem oficiální rozvojové spolupráce

²¹¹ BREADS: *Impact of CREAM Project in 'Reducing Child Marriage in India' – by UNICEF* [online]. 2016 [cit. 2017-03-24]. Dostupné z: <http://www.breadsbangalore.org/impact-of-cream-project-in-reducing-child-marriage-in-india/>.

²¹² BREADS: *Housing for the Marginalized families* [online]. 2015 [cit. 2017-03-24]. Dostupné z: <http://www.breadsbangalore.org/housing-for-the-marginalized-families/>.

²¹³ BREADS: *Annual Report 2015-2016*.

²¹⁴ BREADS: *Primary Health Care and Health Education for the Marginalised community from 20 villages in Deodurga Taluk, Karnataka through Mobile Clinic* [online]. 2014 [cit. 2017-03-25]. Dostupné z: <http://www.breadsbangalore.org/primary-health-care-and-health-education-for-the-marginalised-community-from-20-villages-in-deodurga-taluk-karnataka-through-mobile-clinic-2/>.

Německa, jehož vláda, podpořila několik projektů prostřednictvím německé salesiánské organizace Don Bosco Mondo. Díky této spolupráci bylo v posledních letech podpořeno například technické učiliště v Hospetu, projekty komunitního rozvoje a projekty zaměřené na dětská práva nebo na podporu venkova. Celková částka poskytnuta německou vládou na tyto projekty činila přibližně 1,7 milionů Euro.²¹⁵

Zahraniční neziskové organizace pomáhají nejen finančně, ale také například školením dobrovolníků a zprostředkováním jejich dobrovolné služby. Pomoc zahraničních dobrovolníků je nedílnou součástí činnosti BREADS. Dobrovolníci přichází obvykle na jeden rok z nejrůznějších zemí, kde byli na dobrovolnou službu připraveni tamními salesiánskými organizacemi. Nejčastěji pak působí ve střediscích pro ohrožené děti, kde těmto dětem pomáhají se studiem, učí angličtinu, organizují hry a dohlíží na plnění jejich každodenních povinností. Někteří dobrovolníci však pomáhají také s propagačními a jinými aktivitami, popřípadě zajišťují odborné technologické poradenství apod. Kromě zahraničních dobrovolníků působí v BREADS každoročně také několik indických dobrovolníků.

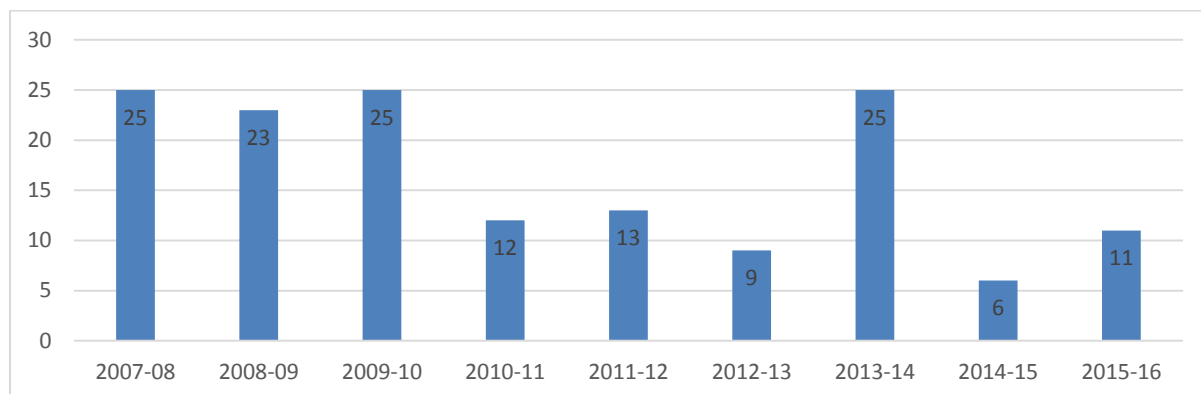
Mezinárodní dobrovolnictví bývá často spojeno také s určitým finančním přínosem, neboť projekt, v jehož rámci dobrovolník působí, má mnohem vyšší šanci získat podporu ze státu, ze kterého dobrovolník pochází. Důvodem je lepší přístup k reálným informacím o projektu od dobrovolníka a zajištění dohledu nad tím, aby byly peníze využity skutečně ke stanovenému účelu. Dobrovolník ve své zemi navíc obvykle realizuje také určité fundraisingové aktivity. Důležité je však nezaměňovat hlavní význam dobrovolnictví, kterým je samotné působení dobrovolníka, s finanční podporou, jako se to občas děje například v některých anglicky mluvících státech Afriky, což může vést k preferenci dobrovolníků z bohatších států bez ohledu na jejich motivaci a schopnosti. U organizace BREADS však nic takového možné pozorovat není. Z vlastní zkušenosti mohu soudit, že si BREADS velmi cení dobrovolnické práce a finanční podpora je zde brána pouze jako možnou (nikoliv nezbytnou) přidanou hodnotu dobrovolnictví.

Nejvíce dobrovolníků BREADS přichází každoročně z Německa, dále například z Rakouska, USA, České republiky, Nizozemí, Dánska, Spojeného království, Malty, Itálie, Francie nebo Polska. Obvykle v BREADS působí 10–20 dobrovolníků ročně (viz graf 4.1), umístěných

²¹⁵ Bundesministerium für wirtschaftliche Zusammenarbeit und Entwicklung. *Transparenz - Projekt und Organisationsdaten (IATI)*. [online]. [cit. – 2017-03-28]. Dostupné z: http://www.bmz.de/de/ministerium/zahlen_fakten/transparenz-fuer-mehr-Wirksamkeit/Veroeffentlichung-gemaess-IATI-Standard/index.html.

po jednom či po dvou na různých místech v Keralě a Karnatace. Ve skutečnosti je však tento počet mnohem nižší, než by organizace potřebovala a zdaleka nejsou pokryty všechna střediska, kde by byl dobrovolník zapotřebí.

Graf 4.1: Počet zahraničních dobrovolníků BREADS

Zdroj: BREADS: *Výroční zprávy jednotlivých let*. <http://www.breadsbangalore.org/breads-annual-reports/>.

Dobrovolníci si mohou sami zvolit místo dobrovolné služby v rámci BREADS, přičemž je však logické, že volí nejčastěji místa, na kterých již dříve působil někdo z jejich země, což jim umožňuje sdílení informací a určitou kontinuitu jejich činnosti.²¹⁶ V případě problémů je také možné místo působení během roku změnit. V některých letech organizuje BREADS setkání mezinárodních dobrovolníků, kde se mohou seznámit všichni aktuální dobrovolníci z různých zemí a sdílet své zkušenosti. Výhodou dobrovolnictví v rámci BREADS je také velmi dobrá komunikace s jeho vedením v Bangalore, například při domlouvání podmínek dobrovolné služby před cestou, která je mnohem snazší, než by bylo jednání přímo s konkrétním místem působení dobrovolníka, kde občas není k dispozici ani internet.

Pro české dobrovolníky zprostředkovává dobrovolnou službu v BREADS salesiánská organizace SADBA. Tato organizace každoročně vysílá celkem cca 10–20 českých dobrovolníků do různých států Afriky, jižní a střední Ameriky, Evropy a do Indie, kde dobrovolníci působí nejčastěji ve městě Hospet v rámci BREADS, popřípadě v severní Indii ve státě Asám či Manípur. Podmínkou je absolvování ročního přípravného kurzu, praxe v rámci některého českého salesiánského střediska a úspěšné splnění jazykového a vědomostního

²¹⁶ Například ve středisku Snehalya založila česká dobrovolnice Eva Těthalová malou knihovnu pro děti. Bez pokračování dalších českých dobrovolníků by však tento projekt zanikl, neboť by zde nebyl nikdo, kdo by si vzal půjčování knížek dětem na starosti.

testu²¹⁷. Tato příprava je poměrně náročná a rozsáhlejší než příprava v rámci salesiánských organizací v jiných zemích, ale také díky dobré přípravě mají čeští dobrovolníci v přijímacích střediscích velmi dobrou pověst.

4.2 Don Bosco Hospet

Organizace BREADS realizuje svoje projekty prostřednictvím podřízených organizací Don Bosco působících v těch nejproblematictějších oblastech států Kerala a Karnataka. Jednou z těchto organizací je Don Bosco Hospet, který byl založený v roce 1986 v oblasti, kde většina dětí nemohla chodit do školy a musela pracovat ve velmi těžkých podmínkách kvůli extrémní chudobě, nedostatečnému vzdělání a zneužívání ekonomicky vyššími třídami. Hlavním cílem bylo již od počátku zajištění lepších životních podmínek pro tyto děti.²¹⁸

V současné době realizuje Don Bosco Hospet většinu z projektů BREADS uvedených v kapitole 4.1.2. V následující kapitole jsou však vysvětleny podrobněji, tak jak jsem jejich fungování mohla během své roční dobrovolné služby pozorovat. Vůbec nejdůležitějším projektem je rehabilitační středisko pro „child labourers“, které je současně místem působení zahraničních dobrovolníků, proto se mu věnuje celá samostatná podkapitola. Poslední část doplňuje rovněž podkapitolu 4.1.3 a na základě vlastních zkušeností se pokouší zhodnotit skutečný význam zahraničního dobrovolnictví v BREADS.

4.2.1 Problémy Hospetu a okolí

Hospet je město s přibližně 200 tisíci obyvateli,²¹⁹ které se nachází ve střední Karnatace cca 300 km severně od Bangalore. Výhodou je blízkost historického města Hampi, díky čemuž je Hospet poměrně hojně navštěvovanou turistickou destinací. Na druhou stranu se však Hospet a venkovské oblasti v jeho okolí dodnes potýkají především s velkou chudobou a obrovským množstvím problémů.

Patrně nejzávažnějším z nich je *nelegální těžba železa* v okolí Hospetu, která má velmi negativní dopady na místní bezpečnost a ekologii a je původcem mnoha dalších problémů. Jedním z nich je migrace. Několik set rodin se totiž přesunulo do místa těžby, aby si zde vydělalo na živobytí. Děti z těchto rodin musely celé dny pracovat ve velmi těžkých

²¹⁷ Vědomostní test ověřuje znalosti formálních náležitostí dobrovolné služby, případných rizik spojených s konkrétním místem působení, nejdůležitějších znaků salesiánské pedagogiky aj.

²¹⁸ Don Bosco Hospet. *Annual report 2015-2016*.

²¹⁹ Census of India 2011: *Karnataka: District Census Handbook, Bellary* [online]. 2011 [cit. 2017-05-10]. Dostupné z: http://www.censusindia.gov.in/2011census/dchb/2911_PART_B_DCHB_BELLARY.pdf.

podmínkách bez jakékoliv možnosti vzdělání. Pochopitelně se proto staly jednou z nejnaléhavějších cílových skupin DB Hospet, který již během svého působení pomohl stovkám z nich.²²⁰ V posledních letech byly nelegální doly sice oficiálně uzavřeny, avšak většina místních obyvatel včetně salesiánů je přesvědčená, že těžba v omezené míře nadále pokračuje. Jedná se však o nebezpečnou horskou oblast, které se místní lidé raději vyhýbají, takže je těžké posoudit v jakém rozsahu.

S uzavřením nelegálních dolů souvisí *růst počtu slumů* v Hospetu i okolí (aktuálně je jich zde více než 70), jež jsou z velké části obývané právě rodinami, které se sem přesunuly z místa těžby. Životní úroveň ve slumech je velmi nízká a zvláště děti se často potýkají se závažnými zdravotními problémy, především průjmovými onemocněními, které souvisí se špatnou hygienou, konzumací závadné vody a nedostatkem zdravotní péče; a nemocemi dýchacích cest, způsobenými silně znečištěným životním prostředím a velmi prašným ovzduším vlivem těžby.²²¹

Také *dětská práce* zůstává i přes omezení těžby stále nevyřešený problém. Nejvíce se vyskytuje v rodinách, jejichž příjem byl původně závislý na nelegální těžbě, ale stejně tak v mnoha dalších chudých a nevzdělaných rodinách, zejména na venkově. Nejčastější povinnosti, které musí děti plnit místo docházky do školy, jsou stavební práce, obsluha v malých obchodech či stáncích s občerstvením, pomoc v domácnostech, práce na poli nebo pasení dobytka. Mezi další důvody, proč děti nechodí do školy, patří také například dětské sňatky nebo problémy s neznalostí místního jazyka, což je opět problém postihující děti migrantů a děti z kočovných kmenů, kteří sem přichází z okolních indických států.²²²

Don Bosco Hospet si je plně vědom všech těchto i mnoha dalších problémů a jejich řešení je jeho hlavní prioritou. Již řadu let proto usiluje o zlepšení místní situace a života chudých lidí, především nejchudších dětí, kterých se zmíněné problémy dotýkají nejvíce.

²²⁰ BREADS: *Slice October 2013* [online]. 2013 [cit. 2017-03-29]. Dostupné z: <http://www.breadsbangalore.org/wp-content/uploads/2014/09/Slice-October-2013.pdf>.

²²¹ India's childhood in the "pits": a report on the impacts of mining on children in India. HAQ: Centre for Child Rights, 2010. ISBN 978-81-906548-4-5, s. 57.

²²² Tamtéž.

4.2.2 Projekty a aktivity Don Bosco Hospet

Podle základního dělení projektů BREADS (viz kapitola 4.1.2) spadají téměř veškeré projekty DB Hospet **do první kategorie** – tzn. do projektů zaměřených na děti a mládež, z nichž většina se zaměřuje na podporu vzdělání. K nejdůležitějším projektům této kategorie patří *rehabilitační středisko Snehalaya pro „child labourers“*, tedy pro děti, které nikdy nechodily do školy. V tomto středisku stráví děti jeden až dva roky, během níž by měly dohnat veškerou zameškanou látku, tak aby poté mohly nastoupit do klasické státní školy do třídy dle svého věku. Středisko Snehalaya je podrobněji rozebráno v kapitole 4.2.3.

Určitým pokračováním rehabilitačního střediska jsou *školní hostely*, ve kterých děti sice také bydlí, avšak během dne z nich dochází do klasických veřejných základních škol (popřípadě i na střední či vysoké školy). Nejčastěji se jedná o bývalé „child labourers“, kteří již dokončili vzdělání v rehabilitačním středisku Snehalaya či dřívějším Makala Mane²²³, avšak nebylo možné je vrátit zpět do rodin (buďto tyto děti rodiny nemají, nebo pochází z podmínek, kdy není v zájmu dítěte vrátit se domů, popřípadě v případech, kdy by velmi pravděpodobně stále nebyla dítěti umožněna pravidelná školní docházka). V současné době provozuje DB Hospet dva hostely – jeden dívčí a jeden chlapecký, přičemž v každém z nich je ubytováno přibližně 50 dětí. Děti v hostelech mohou zůstat až do úplného dokončení vzdělání. Salesiáni se snaží zajistit, aby se všechny děti alespoň vyučily, pro ty nejlepší shánějí sponzory a podporují je ve studiu středních nebo i vysokých škol.

Kromě školních hostelů provozuje DB Hospet ještě dva další *hostely – pro dívky a pro muže z technického učiliště*, ve kterých je ubytováno přibližně 10 dívek a 20 mužů, kteří navštěvují technické učiliště Don Bosco (to bude podrobněji rozebráno v projektech druhé kategorie). Jedná se nejčastěji o mladé učně ve věku 16–25 let, kteří pochází ze vzdálenějších vesnic a nemohli by proto na kurzy denně dojíždět. Ubytování je za velmi nízký poplatek, případně je možné požádat o jeho prominutí. Na rozdíl od školních hostelů, ve kterých děti stráví třeba řadu let, je toto ubytování určeno pouze na dobu trvání kurzu – tedy 3–12 měsíců.

Ve všech výše uvedených projektech je kladen důraz na to, aby dětem středisko či hostel nebylo pouhým ubytovacím zařízením, ale také určitým domovem, což souvisí s promítáním zásad salesiánské pedagogiky (podrobně viz kap. 4.2.5). Přes den mají děti spoustu povinností, avšak současně se salesiáni snaží také o organizaci nejrůznějších volnočasových aktivit, například

²²³ Rehabilitační středisko, které muselo být z důvodu nedostatečné vládní podpory uzavřeno (viz kap. 4.2.4).

sportovních her, či tanečních večerů. Během důležitých svátků a jiných významných dnů bývají organizovány společné soutěže, hry nebo slavnostní programy pro všechny děti z hostelů i rehabilitačního střediska (tedy celkově pro téměř 200 dětí). Děti jsou podporovány také v mimoškolních aktivitách a mají úspěchy například na tanečních, výtvarných, sportovních či jiných soutěžích.

„Naše děti jsou chudé pouze z finančního hlediska, ale jsou velmi obdarované ve všech ostatních oblastech.“ (salesiáni DB Hospet, výroční zpráva 2015/16)

Kromě dětí, které bydlí přímo v zařízeních DB Hospet (často označované obecně jako „Don Bosco children“ – děti Dona Bosca) se DB Hospet snaží pomáhat také ostatním chudým dětem. Například o zvýšení kvality vzdělání usiluje prostřednictvím 25 *večerních školních center* pro velmi chudé děti z hospetských slumů a okolních vesnic, které sice mohou chodit do školy, avšak nemají doma vhodné podmínky pro studium. Centra bývají navštěvována v průměru 20-30 dětmi, které zde mohou studovat, psát úkoly, nebo je pro ně připravený jiný program. Hlavním cílem je zvýšit zájem dětí o studium, jeho zkvalitnění a omezení počtu dětí, které nechodí do školy.

V centrech je vždy přítomný učitel, který dětem pomáhá se studiem, popřípadě pro ně připravuje vlastní vzdělávací program. Školní centra mají význam především z toho důvodu, že jsou třídy ve státních školách v Hospetu velmi přeplněné, a výuka proto probíhá spíše přednáškovou formou bez jakékoliv možnosti zpětné vazby, zda děti učivo pochopily. Učitel ve školním centru tak může dětem probíranou látku dovysvětlit. Současně jim může pomoci s domácími úkoly, což je vhodné i z toho hlediska, že rodiče těchto dětí jsou obvykle negramotní, a nemohou proto dětem pomoci sami. V neposlední řadě je v některých centrech k dispozici generátor elektrického proudu, který je možný využít během častých výpadků, zatímco doma by děti v této době neměly možnost studovat. Jako jistá slabá stránka však může být hodnocena skutečnost, že učitelé nemají nad dětmi v podstatě žádnou moc. Děti sem chodí zcela dobrovolně, a pro učitele tak může být těžké u nich získat patřičný respekt a zároveň je neodradit od dalších návštěv centra. Kvalita center se potom jednoznačně odvíjí od schopností učitele děti zaujmout.

Salesiáni dále usilují o celkový růst vzdělanosti mládeže, kterou považují za nejlepší možnost trvalejšího boje s chudobou. Proto se snaží *finančně podporovat například studenty vysokých škol* a to nejen ty z hostelů DB Hospet, ale i místní mladé z chudých rodin, kteří by si sami nemohli dovolit uhradit poplatky za studium.

Kromě aktivit zaměřených na vzdělání se DB Hospet snaží rozvoj dětí podporovat také dalšími způsoby. Jednou ročně je například organizovaný *dětský den* s běžnou účastí okolo 2000 dětí. V rámci tohoto dne se koná mnoho soutěží, na kterých mohou děti na závěr získat věcné ceny (především školní pomůcky).

Za zmínku stojí také *ekologický klub*, který byl původně založen na impuls mezinárodních dobrovolníků pro všechny „Don Bosco Children“ (tzn. děti ubytované hostelech a rehabilitačním středisku). V rámci tohoto klubu děti pěstují vlastní zeleninu, květiny a sází stromy. Současně se děti učí o životním prostředí a o důležitosti jeho ochrany, což je oblast, které je v Karnatace přikládána zatím jen minimální důležitost. Objevily se i pokusy o třídění odpadu, avšak vzhledem k velmi nepropracovanému systému řešení odpadu v Hospetu (v celém městě s více než 200 tisíci obyvateli je pouze jeden malý kontejner pro smíšený odpad, odpadkový koš není k dispozici ani na nádraží), je zatím možné třídit pouze papír, který je odvážen do sběru (plasty a další odpad jsou spalovány na zahradě, tak jako se to řeší v celé této oblasti). Ekologický klub je postupně rozšiřován také na ostatní děti v Hospetu a okolí. Ve spolupráci s veřejnými školami tak bylo zatím založeno 20 klubů s celkem 350 dětmi, díky čemuž bylo již zasazeno téměř 3 000 stromů.²²⁴

Do druhé kategorie projektů dle rozdělení BREADS, se řadí *Profesionální akademie Dona Boska* (DBPA), což je technické učiliště určené pro mladé z nejhudších poměrů v Hospetu a okolí, kteří mnohdy nedokončili ani základní vzdělání. Hlavním cílem je snížení nezaměstnanosti mladých, především ve slumech a na vesnicích v okolí Hospetu. DBPA má velmi dobrou pověst a mnoho kontaktů, proto se jí mnohdy daří učňům po dokončení kurzu sehnat hned také placené zaměstnání. Jak již bylo uvedeno, mají mladí ze vzdálenějších vesnic možnost využít ubytování v hostelu.

DB Hospet nabízí tři základní tříměsíční kurzy pro švadleny, elektrikáře a počítačový kurz a roční kurzy svařování, tesařství a natěračství. Kurzy jsou velmi prakticky vedené. Například ve spolupráci svářečů a tesařů přijímá DBPA zakázky na celé školní lavice, což umožňuje pokrýt velkou část nákladů technického učiliště. Pozitivní je také zapojení dívek do kurzů pro švadleny. Nejčastěji se totiž jedná o chudé dívky z okolních vesnic, u kterých se tradičně považuje vzdělání za zbytečné, neboť se předpokládá, že zůstanou v domácnosti plně podřízené

²²⁴ Don Bosco Hospet, *Annual report 2015–2016*.

svým manželům. Díky vyučení si mohou najít placené zaměstnání, současně se navíc daří občas posunout věkovou hranici příliš časných sňatků těchto dívek.

DB Bosco dále organizuje nejrůznější kurzy a další možnosti pomoci mladým, jako například *sponzorování řidičských kurzů na nákladní auta* pro mladé nezaměstnané z velmi chudých poměrů, kteří by si jinak nemohli řidičský průkaz dovolit. Díky pomoci Salesiánů mohou takto bez problému sehnat práci, neboť je v této lokalitě vysoká poptávka po řidičích kamionů, mimo jiné v místních železárnách.

V rámci **třetí kategorie** (hnutí za dětská práva) organizuje DB Hospet řadu dalších aktivit, jejichž cílem je zvýšení povědomí o problematice dětské práce. Jedním z prostředků byla *radiová kampaň* vysílaná v několika lokálních rádiích, během níž promluvily také přímo některé děti z DB Hospet.

Nejúčinnějším projektem, který bojuje za dětská práva, je bezplatná *dětská linka*, na kterou může ohlásit dítě nebo kdokoli jiný jakýkoliv případ porušování dětských práv. V rámci tohoto projektu funguje DB Hospet jako určitá záchytná stanice, která přijímá 24 hodin denně zneužívané nebo opuštěné děti a to včetně nalezených policií či kýmkoliv jiným i mimo dětskou linku. Často se jedná o případy opuštěných sirotek žijících měsíce bez jakékoliv péče, děti z ulice, děti pracujících ve velmi těžkých podmínkách, popřípadě nucených k prostituci. Výhodou vedení linky organizací DB Hospet je široká možnost salesiánů vybrat pro dítě co nejvhodnější umístění, ať již přímo v DB Hospet (tzn. v rehabilitačním středisku nebo školním hostelu v závislosti na míře vzdělání dítěte), nebo ve středisku jiné organizace BREADS (což je vhodné u některých komplikovaných případech dětí pocházejících přímo z Hospetu, u nichž by setrvávání v tomto městě nebylo nadále vhodné), popřípadě v nějaké další instituci jiné organizace.

Ačkoliv jsou projekty DB Hospet zaměřené především na mládež, pomáhají salesiáni také dospělým nebo celým rodinám. Jedním z projektů **čtvrté kategorie** je *Centrum pro lidi trpící leprou*, které je určené pro celé rodiny, jejichž některý člen/členové jsou postižení leprou. Takovéto rodiny jsou v Indii obvykle určitým způsobem sociálně vyloučeny a tradičně se proto živí pouze žebráním. DB Hospet podporuje rodiny především tím, že jim každoročně věnuje prostředky na pěstování zeleniny, kterou od nich poté zpětně nakupuje. Tato spolupráce je oboustranně výhodná, neboť umožňuje rodinám pracovat, tak aby nemusely být odkázány pouze na dary druhých. Zelenina je využita v hostelech a rehabilitačním středisku.

Dalším projektem této kategorie jsou *mikrofinance*, které jsou zaměřené na chudé ženy, především z okolních vesnic. Prostřednictvím mikrofinancí podporuje DB Hospet větší zapojení žen a současně bojuje proti extrémní chudobě rodin. Vzhledem k dlouholetému působení salesiánů v této oblasti a především jejich neodmyslitelné roli křesťanských kněží²²⁵, která jim umožňuje navštěvovat místní rodiny a komunity, mají salesiáni velmi dobrou znalost zdejších lidí a jejich potřeb. Také díky tomu se podařilo vhodně vytvořit téměř 250 úvěrových skupin v Hospetu a okolí celkově zahrnujících 3 665 žen²²⁶, které dostaly malý úvěr a mohly tak začít s drobným podnikáním, například prodejem zeleniny, nebo otevřením malého obchůdku.

Důvodem pro zapojení pouze žen je kromě snahy o prosazení jejich větší emancipace také skutečnost, že jsou chudé ženy v této oblasti prokazatelně zodpovědnější než muži. Místní muži, kteří se potýkají s chudobou, totiž podle výzkumů BREADS poměrně často inklinují k alkoholu a hraní karet, ženy naopak přistupují k přijatým půjčkám velmi zodpovědně a jsou schopny je pravidelně splácet. Proto mají projekty zatím velký úspěch. Salesiáni organizují pro ženy pravidelná setkání a školení týkající se finančních a jiných stránek podnikání. V rámci tohoto projektu je každoročně organizován také velký průvod u příležitosti Mezinárodního dne žen za rovnoprávnost žen, kterého se účastní až 5 000 žen.

Úspěšnost mikrofinancí spočívá v prvé řadě v tom, že se jedná o přímou a konkrétní pomoc chudým lidem. Další výhodou je, že se nejedná se o jednostrannou pomoc, kdy jsou chudí lidé pouze v roli pasivních příjemců, ale naopak je nezbytné jejich aktivní zapojení. Lidé se tak mohou dostat z chudoby na základě vlastního úsilí.

Na závěr je možné uvést také jistý **plán do budoucna**, kterým je *založení vlastní školy*. Salesiánské školy v rámci BREADS bývají velmi prestižní, obvykle navíc vedené v angličtině, stejně jako většina lepších soukromých škol v Indii. Díky vynikající pověsti si tak salesiánské školy mohou dovolit účtovat vysoké školné, a proto jsou dostupné jen pro děti z lepších rodin. To je podstatný rozdíl oproti všem ostatním projektům, zaměřeným pouze na chudé. Avšak i tento projekt pomáhá zprostředkovaně také chudým dětem. Z vysokých poplatků za školné pro děti z lepších rodin jsou totiž uhrazena stipendia pro nejnadanější děti z chudých poměrů, které takto mají možnost získat velmi kvalitní vzdělání.

²²⁵ Katoličtí kněží jsou v zde velmi vážení i mezi nekatolickou populací.

²²⁶ Don Bosco Hospet: *Annual report 2015–2016*.

Organizace Don Bosco Hospet již několik let usiluje o získání povolení k založení vlastní školy. Cílem této školy má být v první řadě pozvednutí úrovně vzdělání v Hospetu a okolí. Zároveň by to byla možnost, jak zabezpečit co nejlepší vzdělání pro nadané děti ve svých hostelech. DB Hospet argumentuje tím, že v oblastech, kde salesiáni provozují svoji vlastní školu, je možné pozorovat prokazatelně rychlejší rozvoj (například v Chitradurze, kde místní organizace Don Bosco Chitradurga provozuje svou školu vedle ostatních projektů podobných DB Hospet). Otázkou však je, jestli by se v Hospetu uplatnila ještě další škola, vedle několika stávajících soukromých škol.

4.2.3 Rehabilitační středisko Snehalaya

Rehabilitační středisko Snehalaya je určené pro přibližně 50 dětí ve věku od 8 do 15 let z Hospetu a blízkých i vzdálenějších vesnic, které nikdy nechodily do školy, obvykle z důvodu, že musely pracovat. Kromě dětí z extrémně chudých rodin, například ze slumů, se jedná o sirotky a děti z neúplných rodin, děti z ulice²²⁷, děti alkoholiků nebo také děti chrámových prostitutek²²⁸. Mnoho z nich bylo určitým způsobem zneužíváno, a to především děti z ulice a sirotci. Poměrně běžnou praktikou bylo například, že se sirotka „ujal“ někdo z jeho příbuzných či zcela cizí člověk, který ho využil jako pracovní sílu. Dítě pak bylo nuceno celé dny pracovat bez jakéhokoliv nároku na mzdu, vzdělání a odpočinek. Dětská práce je ovšem problém postihující do vysoké míry také děti z úplných rodin. Jiné děti, nejčastěji ze slumů, musí zase místo školy žebrot. Některé děti ve středisku mají za sebou dokonce zkušenosti s alkoholovou či jinou závislostí apod.

Děti ve středisku stráví jeden až dva roky, což je doba, za kterou musí dohonit veškerou zameškanou školní látku, tak aby mohly posléze nastoupit do klasické školy do třídy dle svého věku. Po dokončení vzdělání ve Snehalaya se děti s alespoň částečně fungující rodinou vrací domů, přičemž se dohlíží na to, že již dětem není odepírána školní docházka. Ostatní děti jsou umístěny do školních hostelů.

Díky tomu, že děti ve středisku bydlí, mají zaručeno, že se mohou po celou dobu věnovat plně pouze studiu. Ráno do střediska přichází učitelé a celé dopoledne probíhá vyučování. Kromě

²²⁷ Děti na ulici nemusí být nutně sirotci. Často jsou to také děti, které z různých důvodů opustí svou rodinu. V Hospetu se již počet dětí na ulici také díky působení salesiánů velmi snížil.

²²⁸ Chrámová prostituce vychází z hinduistické tradice, podle níž mohla vesnice obětovat v určitých případech (neúrody apod.) mladou dívku „bohům“. Ve skutečnosti to však znamenalo, že tato dívka odešla do chrámu, kde byla již trvale nucena poskytovat sexuální služby mužům vyšších kast. Chrámová prostituce je v Indii sice oficiálně zakázaná, neoficiálně se stále vyskytuje v některých primitivních a izolovaných horských vesnicích. Důkazem jsou mimo jiné potomci těchto žen ve středisku Snehalaya.

toho je každý den vyhrazeno několik hodin k samostudiu. Vyučování probíhá ve skupinách přibližně po 15 dětech, které umožňují mnohem individuálnější přístup než v klasických indických školách, kde je v jedné třídě běžně až 50 dětí. Pokud by navíc děti měly začít chodit hned do klasické školy, musely by být zařazené do třídy s mnohem mladšími dětmi. Vyučování ve Snehalaya probíhá i během svátků a velkých prázdnin, které jsou v Karnatace dvakrát do roka vždy téměř na dva měsíce. Díky takto intenzivnímu studiu jsou téměř všechny děti skutečně schopné bez problému dohnat několikaletou školní absenci a posléze nemají ve státních školách obvykle naprosto žádný problém. To však souvisí mimo jiné také s velmi nízkou kvalitou státních škol. Za dobu fungování střediska se již několika dětem posléze podařilo vystudovat střední nebo i vysokou školu.

Jako jistá negativní stránka může být vnímaná skutečnost, že vlivem střediska dochází k odloučení dítěte od rodiny. Mnoho dětí nevidí své rodiče téměř celý rok. Tato problematika se dotýká pochopitelně pouze těch, kteří mají alespoň některého z rodičů, a i u nich je vždy naprosto zřejmé, že je pobyt ve středisku v jejich zájmu. Salesiáni si samozřejmě uvědomují tento problém a příbuzní mohou děti kdykoliv navštívit, avšak tyto návštěvy jsou spíše ojedinělé. Během významných svátků si mohou rodiče vzít dítě na několik dní domů, ale i toto minimum bývá problematické a často se stává, že rodiče dítě nepřivedou zpět. Pokud se dítě nevrátí, musí pro ně zajet někdo ze zaměstnanců, ale tento proces obvykle trvá poměrně dlouho a dítě pak zamešká velkou část probírané látky.

Důležité je podotknout, že dětská práce v žádném případě nemůže vyřešit chudobu rodin a odebrání dítěte většinou neznamena pro rodinu z hlediska obživy zásadní problém. Salesiáni se navíc snaží nejchudším rodinám pomáhat, tak aby se dokázaly uživit i bez dětské práce (například formou mikrofinancí). V těch nejkritičtějších případech, kdy by odebrání všech dětí znamenalo neřešitelný problém, je snaha přijmout do střediska alespoň některého ze sourozenců. Avšak nejčastějším důvodem, proč děti nechodily do školy, je ve skutečnosti spíše neinformovanost rodičů o důležitosti školní docházky a o zákonném právu dětí na vzdělání. Salesiáni proto pro rodiče organizují během roku dvě povinné přednášky o významu vzdělání, které je obvykle jedinou cestou k lepší budoucnosti. Téměř dvě třetiny dětí je po ukončení vzdělání ve středisku možné umístit zpět do rodin, které díky salesiánům změnily svůj přístup ke vzdělání a již dětem nebrání v každodenní docházce do školy. Zbývající děti jsou umístěny v hostelech.

4.2.4 Financování projektů DB Hospet a problémy s vládní podporou

Některé projekty DB Hospet jsou částečně financované vládou, nejdůležitější roli však hraje podpora soukromých dárců a organizací jak z Indie, tak ze zahraničí. Vládní podpora je navíc spojena s určitými problémy a ve skutečnosti se může zdát, že činnost DB Hospet v některých ohledech spíše podkopává. Celková problematika financování a vládní podpory je vysvětlena opět na příkladu střediska Snehalaya.

Ve středisku Snehalaya přispívá indická vláda na mzdy učitelů a zajišťuje pravidelný příděl rýže a mléka, což pochopitelně nestačí na pokrytí veškerých nákladů. Problém navíc nastává o velkých prázdninách, kdy vláda svůj příděl zastavuje, ačkoliv středisko probíhá i v této době. Ve skutečnosti tedy může Snehalaya fungovat jen díky další podpoře z Indie a ze zahraničí. Důležitou roli hraje také množství malých dárců přímo z Hospetu a okolí, kteří středisko zásobují drobnými dárky, jako například sešity či jinými školními pomůckami, rýží, ovocem a zeleninou, obnošeným oblečením, dekami, mýdly, aj. Mnoho z dárců je přitom ve skutečnosti také chudých, přesto chce středisko alespoň dle svých možností podpořit, což jen dokládá, jak pozitivně je činnost salesiánů místními lidmi vnímána.

DB Hospet se snaží také o určitou míru soběstačnosti, a proto se zde pěstuje rýže, banány, kokosové ořechy a další ovoce a zelenina a chová dobytek a drůbež. Některé z těchto produktů se využívají přímo v kuchyni střediska, ostatní jsou prodány na trhu a jsou z nich financované důležitější položky pro chod střediska. Do pomoci na zahradě se zapojují i děti, avšak na náročnější práce zaměstnává DB Hospet chudé ženy z okolních vesnic, protože v žádném případě není žádoucí zde bývalé „child labourers“ přehltit dalšími mimoškolními povinnostmi.

Přestože se DB Hospet snaží shánět co nejvyšší finanční i jinou podporu, žijí děti v poměrně prostých podmínkách, spí na zemi na karimatkách všechny v jedné místnosti (která je současně i vyučující třídou a jídelnou), pouze uprostřed přehrazené mezi chlapci a dívkami. Děti mají dostatek jídla, které ovšem znamená pouze třikrát denně rýži se zeleninou. Tyto podmínky jsou však pro děti velkým polepšením oproti místu, odkud pochází. Středisko je navíc pěkné a čisté a děti zde mají v podstatě vše, co potřebují.

Jak již bylo uvedeno, je vládní podpora poměrně nedostatečná. Přesto kvůli ní podléhá Snehalaya mnoha nařízením, předpisům a kontrolám. Některé z předpisů jsou vhodné, například povinnost závěrečných testů, které mají stanovenou formu a musí prokázat, zda se děti skutečně dostaly na požadovanou úroveň, což působí silně motivačně jak pro děti, tak

pro učitele. Naopak dlouhé formuláře o jednotlivých dětech vedou spíše k tomu, že učitelé tráví spoustu času jejich vyplňováním místo výuky.

Ačkoliv vláda navíc do jisté míry středisko podporuje, ve skutečnosti není fungování středisek tohoto typu vůbec nakloněná. Až do roku 2014 provozoval Don Bosco Hospet dvě rehabilitační střediska pro „child labourers“ - kromě Snehalaya ještě středisko Makala Mane, ve kterém bývalo občas i více než 100 dětí. Celkově tak bylo každoročně zachráněno cca 150 dětí, které nemohly chodit do školy. V roce 2014 však vláda rozhodla, že již nejsou zapotřebí dvě rehabilitační střediska a DB Hospet musel proto, i přes stále velmi vysoký počet „child labourers“, který nebylo v žádném případě možné pokrýt ani oběma středisky, středisko Makala Mane zavřít. Důvodem je podle mínění salesiánů snaha indické vlády předstírat, že díky jejím opatřením již téměř všechny děti do školy chodí a střediska pro „child labourers“ tak nejsou zapotřebí.

Vláda argumentuje především statistikami škol, podle kterých se školní docházka opravdu zlepšuje. Ve skutečnosti jsou však tyto statistiky značně zkreslené. Od zavedení povinné školní docházky v roce 2009 v rámci zákona o právu dětí na bezplatnou a povinnou školní docházku (RTE)²²⁹, bylo učiněno několik opatření k zajištění dodržování tohoto zákona, ovšem zdaleka ne všechny jsou efektivní. Podle RTE by totiž měla například *každá škola a její učitelé identifikovat „child labourers“ a zajistit jejich návrat do škol. Současně by měli zorganizovat náhradní školení, které by umožnilo dětem dohonit zameškanou látku.*²³⁰ V praxi to znamená, že v případě časté nebo stálé absence žáka, je povinností učitele navštívit rodiče a promluvit s nimi o tom, že by jejich dítě mělo docházet pravidelně do školy a současně zajistit každému takovému žákovi individuální doučování. Vzhledem k velmi vysokému počtu „child labourers“, kterými by se museli učitelé uvedeným způsobem zaobírat, však většina učitelů zcela pochopitelně tuto povinnost raději obchází nepravdivým zaznamenáváním žáka jako přítomného. Z tohoto důvodu se však potom stává, že se do střediska Snehalaya dostávají děti, které již několik let nebyly ve škole, ovšem dle školních záznamů jsou bez problémů evidovány jako pravidelně docházející žáci ve třídě dle svého věku. Pro salesiány tak vznikají dva problémy – značně podhodnocené statistiky o počtu dětí, které nechodí do školy vedoucí k tendenci indické vlády snižovat význam zařízení pro „child labourers“, a problém s přijetím dítěte, které dle záznamů do školy chodilo, do rehabilitačního střediska.

²²⁹ Right of Children to Free and Compulsory Education Act.

²³⁰ The Government of Karnataka: No. ED 77 YOYOKA 2010 [online]. [cit. 2017-11-03]. Dostupné z: http://righttoeducation.in/sites/default/files/Karnataka_rte-rules_2012.pdf#overlay-context.

4.2.5 Význam dobrovolnictví v DB Hospet na základě vlastní zkušenosti působení ve středisku Snehalaya

Vedle finanční podpory ze zahraničí má pro fungování organizace DB Hospet neodmyslitelný význam také zahraniční pomoc formou mezinárodního dobrovolnictví. Dobrovolník působí zpravidla ve středisku Snehalaya, popřípadě, je-li zde v daném roce více než jeden dobrovolník, mohou vypomáhat také v hostelech nebo v dalších projektech. Čeští dobrovolníci jsou v Hospetu velmi vítáni. První dva čeští dobrovolníci zde působili v roce 2008/2009, od té doby se jich v Hospetu vystřídal zatím sedm a několik dalších působilo v jiném středisku BREADS.

Hlavní úkolem dobrovolníků je v první řadě výuka angličtiny. Zde je důležité podotknout, že dobrovolník v žádném případě nezabírá místo jiným učitelům (tak jak se mnoho kritiků dobrovolnictví domnívá). Počet učitelů je pevně daný a financovaný vládou. Během působení dobrovolníka se tedy počet učitelů zvýší a děti mohou být rozděleny do více skupin, což umožňuje individuálnější přístup.

Znalost angličtiny je v Indii nesmírně důležitá, neboť se jedná o druhý úřední jazyk. Výuka na většině kvalitnějších soukromých škol probíhá v angličtině a téměř u všech lepších pracovních pozic se znalost anglického jazyka automaticky předpokládá. Angličtina má význam také vzhledem k obrovské různorodosti jazyků. Oficiálním jazykem Karnataky je kannada, kterou hovoří přibližně 70 % obyvatel, avšak odhaduje se, že jen v Karnatace se objevuje ještě minimálně 70 dalších jazyků. Výuka ve Snehalaya probíhá v kannadštině, ale také zde tento jazyk spousta dětí z počátku neovládá (celkově zde bylo mezi necelými 50 dětmi v době mého působení 6 různých jazyků). Samozřejmě je pro děti angličtina mnohem komplikovanější než obvykle vzájemně podobnější indické jazyky, přesto se pro některé děti, které jsou díky dobrovolníkovi s angličtinou v neustálém kontaktu, stává angličtina druhým dorozumívacím jazykem ve středisku.

Dalším úkolem dobrovolníka je organizace volnočasových aktivit. Každodenní program dětí je nabitý školními i mimoškolními povinnostmi (například prací na zahradě, úklidem, pomocí v kuchyni, praním apod.), ale přesto je během každého dne a zvláště v neděli vyhrazen prostor pro hry, sportování, či jiné aktivity, přičemž veškerá iniciativa v této oblasti je výhradně v rukou dobrovolníka. Velkým přínosem jsou také tvořivé aktivity, neboť děti ve středisku neměly obvykle dříve žádnou šanci cokoli vytvářet a často neznají ani nezákladnější dovednosti, například jak držet nůžky. Dobrovolník dětem dále pomáhá během veškerých denních aktivit -

dohlíží na jejich hygienu, pomáhá jim se studiem, plněním povinností a večer děti ukládá ke spánku. Obvykle má na starosti také lékárníčku, aby mohl dětem v případě potřeby poskytnout alespoň základní ošetření.

Význam dobrovolníka spočívá i v možnostech ukázat dětem i učitelům jiný přístup v některých oblastech. Dobrovolníci mohou například předvést moderní způsoby výuky, které nutí děti více přemýšlet, naučit děti základním hygienickým úkonům, na které se občas neklade dostatečný důraz, nebo dokázat učitelům, že účinná pozitivní motivace může mít v některých případech lepší výsledky než tělesné tresty. V žádném případě není cílem dobrovolníků zásadně něco měnit nebo kritizovat. Dobrovolníci by měly mít velký respekt k místním tradicím a zvykům, ale svým příkladem mohou poukázat na to, že některé věci lze řešit jinak (například vyhazování odpadků ve středisku, kdy děti nebyly původně zvyklé vyhazovat věci rovnou do koše, ale současně denně trávily spoustu času úklidem odpadků rozházených po celém středisku).

Dobrovolník plní ve středisku tedy mnoho úkolů, na druhou stranu není možné se na dobrovolnictví dívat pouze jako na „práci zadarmo“. Ve skutečnosti jsou s ním totiž spojené velmi vysoké náklady, například na letenku, pojištění, očkování, vízum, přípravné školení a samotný pobyt, které se mohou vyšplhat do mnoha desítek tisíc korun. Proto nastává otázka, zda by nebylo lepší tyto peníze využít jinak. Za moje vlastní náklady na cestu by například bylo možné uhradit obědy pro všechny děti ve středisku na celý rok. Velmi výstižně se k této problematice dobrovolnictví však vyjadřuje Markéta Lengálová, roční dobrovolnice Adoptce nablízko ve středisku pro kluky z ulice v Kongu.

„Stojí vůbec moje práce za účty za letenku, vízum, očkování, stravu, ubytování, školení...? Nebylo by lepší sem tyto peníze poslat místo mě? Ale až tady a až teď mi dochází, že salesiánská pedagogika nepotřebuje peníze, ale lidi. Můžete sem místo mě poslat dvě stě tisíc a kluci dostanou nové oblečení a možná na přilepšenou sušenky. Ale nové kalhoty a sušenky nezmění nic na tom, že jsou to kluci poznamenaní ulicí, zhrublí a neotesaní. Nové oblečení z nich neudělá ani dobré křesťany, ani čestné občany, jak chtěl Don Bosko a celý život zůstanou nejméně jednou nohou na ulici... A tak jsem tu místo sušenek já.“ (Markéta Lengálová)²³¹

Přes veškeré snahy dosáhnout celoplošného rozvoje a co nejrychlejších kvantifikovatelných výsledků bývá občas opomíjena skutečná osoba, které je pomoc poskytnuta. Tato problematika

²³¹ Adoptce nablízko: Markéta Lengálová - 3. dopis [online]. 2010 [cit. 2017-10-03]. Dostupné z: <http://www.adopcenablizko.cz/a/dopisy-dobrovolniku/kongo/kongo-marketa-lengalova-3-dopis-treti-pozdrav-z-konga-aneb-ryba-ryba-ryba-fotbal-ryba/>.

může být vysvětlena opět na příkladu střediska Snehalaya. Děti ve Snehalaya dostanou vše, co potřebují – jídlo, oblečení, střechu nad hlavou, základní hygienické potřeby i vzdělání. Z hlediska cílů rozvojové pomoci je tedy poslání střediska splněno. Ve skutečnosti však splnění těchto podmínek rozhodně nemusí znamenat, že zde budou děti šťastné. Žádný z rozvojových cílů totiž nestanovuje, že by dítě mělo mít právo také na lásku nebo alespoň na vlídné slovo.

Forma střediska Snehalaya vychází ze salesiánské pedagogiky Dona Boska, podle níž by mělo středisko pro děti plnit čtyři základní úlohy - domov, hřiště, školu a farnost.²³² Cílem střediska tedy není pouze poskytnutí dobrého vzdělání a ubytování, ale především by pro děti mělo být alespoň do jisté míry domovem, ve kterém budou mít také prostor pro hry a budou se cítit milováni.²³³ Salesiánští kněží v DB Hospet usilují o to, aby mohl být tento cíl co nejvíce naplněný. Vzhledem k tomu, že však nejsou přítomní ve středisku natolik často, neboť jsou vytiženi množstvím dalších povinností, hrají v jeho plnění naprosto zásadní roli dobrovolníci, kteří ve středisku přímo bydlí a tráví zde s dětmi veškerý svůj čas. Teprve jejich přítomnost tedy může z klasického vzdělávacího střediska vytvořit skutečné „salesiánské“ středisko.

Jako největší konkrétní přínosy mé vlastní dobrovolné služby hodnotím tedy spíše než to, že se děti naučily základní komunikaci v angličtině, například skutečnost, že se postupně minimalizoval počet dětí, které se v noci pomočují a v podstatě vymizely útky dětí ze střediska, které jsou běžné v dobách, kdy ve středisku není přítomen dobrovolník a děti má na starosti pouze jedna vychovatelka. Za největší přínos dobrovolnictví v DB Hospet či jiných organizací pracujících s dětmi tedy považuji dobrovolníkovu odhodlání, dětem alespoň nepatrně vynahradit lásku a pozornost rodičů.

„Nestačí mladé jen milovat, ale oni musí vědět, že jsou milováni.“ (Don Bosco)

²³²KAPLÁNEK, Michal. Pedagogika Dona Boska. *Katolický týdeník* [online]. 2015 [cit. 2017-11-03]. Dostupné z: <http://www.katyd.cz/clanky/pedagogika-dona-boska.html>.

²³³ Duchovní složka (farnost) je ve Snehalaya přizpůsobena skutečnosti, že většina dětí jsou zde hinduisté nebo muslimové. Proto se klade důraz pouze na to, aby děti byly dobré, měly správné hodnoty a dodržovaly pravidelnou modlitbu v rámci svého vlastního náboženství. Nikdo však dětem v žádném případě nevnucuje katolické vyznání.

4.3 Zhodnocení působení organizace BREADS v jižní Indii

Pro zhodnocení celkového dopadu působení organizace BREADS na státy Kerala a Karnataka není možné se dívat pouze na konkrétní čísla uvádějící, kolika lidem byla poskytnuta pomoc (což je občas jediným kritériem hodnocení rozvojových projektů). Důležité je totiž současně zohlednění toho, z jakých poměrů lidé původně pocházeli a kam se díky BREADS dostali. Jinými slovy, není možné porovnávat například pouze údaje o počtu podpořených vysokoškolských studentů, kdy v některých případech se jedná jen o uhrazení školních poplatků, zatímco v případě BREADS za touto podporou stojí často třeba zachránění dítěte na ulici a zajištění veškeré péče včetně vzdělání, od základního až po to vysokoškolské. Z těchto důvodů má tedy větší logiku se podívat nejprve na konkrétní působení BREADS ve vybrané lokalitě (v našem případě opět na působení organizace DB Hospet) a teprve na jeho základě shrnout celkové dopady působení organizace BREADS.

Dále je pro zhodnocení rozvojových projektů BREADS důležité posoudit také jejich efektivnost. V první kapitole je uvedeno, že hodnocení efektivnosti rozvojové spolupráce je velmi problematické a neexistuje univerzální způsob jejího měření. Tato kapitola se však pokouší dát alespoň určitý náhled na efektivnost projektů BREADS na základě srovnání jednoho z nich s podobným projektem oficiální rozvojové pomoci Spojeného království v Indii. Ze všech zjištěných výsledků a také na základě vlastních zkušeností působení v organizaci BREADS lze vyvodit největší výhody rozvojových projektů BREADS, které mohou být současně určitým doporučením toho, jak by měla vypadat efektivní rozvojová pomoc.

4.3.1 Dopady působení organizace BREADS

Jak již bylo uvedeno, jsou veškeré rozvojové projekty organizace BREADS realizovány prostřednictvím podřízených organizací „Don Bosco“. Tyto organizace byly založeny vždy v nejchudších a nejproblematictějších oblastech, ve kterých se snaží bojovat s chudobou a řešit nejnaléhavější problémy. BREADS tedy nerealizuje celoplošné projekty, ale jeho činnost je silně koncentrovaná pouze v daných lokalitách. Právě díky tomuto systému může být pomoc BREADS v těchto oblastech opravdu patrná i v rámci jeho omezených zdrojů a postupně tak může docházet ke skutečnému zlepšení situace místních obyvatel. Působení organizace BREADS může být nejprve vysvětleno na příkladu působení organizace DB Hospet.

Don Bosco Hospet byl založen ve velmi chudé a problematické oblasti, kde žilo mnoho lidí v extrémní chudobě. Situace se ještě zhoršila během nelegální těžby železa, kdy se do oblasti přesunulo množství rodin, aby zde hledalo možnost obživy, a stejně tak po jejím ukončení, kdy

zůstaly přistěhované rodiny zcela bez prostředků a musely se usídlit ve slumech. Životní úroveň těchto lidí i mnoha dalších je tedy extrémně nízká a spousta z nich se potýká se zdravotními a jinými problémy. Vzhledem k tomu, že je většina z nich negramotných a někteří neznají dokonce ani místní úřední jazyk (kannadu), nemají možnost získat lépe placené zaměstnání, a tím pádem ani šanci se z této situace dostat. Kvůli chudobě, ale také neinformovanosti přikládají velmi nízkou prioritu vzdělání, a jejich děti jsou proto obvykle nuceny místo školy pracovat. V budoucnu budou tyto děti vzhledem k nízkému vzdělání opět velmi obtížně hledat lépe placenou práci a kvůli chudobě možná rovněž nebudou moci posílat své děti do školy. Jedná se tedy o určitou formu „pasti chudoby“ (viz kap. 3.3), a pokud nedojde k vnějšímu zásahu, tyto lidé se patrně z chudoby nikdy nedostanou.

Don Bosco Hospet je nejspíš jedinou organizací v této oblasti, která se snaží skutečně intenzivně řešit špatnou situaci a pomoci místním lidem tuto „past chudoby“ překonat. To je možné v první řadě tím, že se zaměřuje právě na děti, které nechodí do školy. Tyto děti umístí do svého rehabilitačního střediska a po dohnání zameškané látky zajistí návrat dětí do klasické základní školy (ať již formou informačních schůzek, kterými přesvědčí rodiče o důležitosti vzdělání, či umístěním dítěte do školního hostelu). Od roku 1994 zachraňují rehabilitační střediska pro „child labourers“ každoročně desítky dětí, které musely místo školy pracovat. V letech 2007–2014 byla navíc otevřena dvě tato střediska (Snehalaya a Makala Mane) dohromady vzdělávající přibližně 150 dětí ročně. Pozitivní dopady těchto středisek na školní docházku jsou však ještě mnohonásobně vyšší. Díky přednáškám pro rodiče dětí o významu vzdělání je například běžné, že si rodiče, kteří neposílali své dítě do školy a muselo být proto umístěno v rehabilitačním středisku, uvědomí důležitost vzdělání a mladší sourozence rehabilitovaného dítěte již nechají docházet pravidelně do veřejné základní školy. Dopady na snížení počtu „child labourers“ jsou tedy vysoké, ovšem s větší podporou vlády by mohly být ještě mnohonásobně vyšší. Díky rehabilitačnímu středisku se současně daří také minimalizovat počet žebrajících dětí a dětí na ulici.

Kromě zajištění základního vzdělání zvyšuje DB Hospet také kvalitu tohoto vzdělání pomocí školních center. Díky stipendijním programům roste dále počet středoškolských a vysokoškolských studentů z nejchudších vrstev. Ostatní mladé podporuje DB Hospet alespoň možností vyučení v technickém učilišti. Výsledkem tedy má být nejen minimalizace dětí, které nechodí do školy, ale současně zajištění středoškolského až vysokoškolského vzdělání či alespoň vyučení pro všechny.

Všichni, kterým DB Hospet takto pomohl, mají mnohonásobně vyšší šanci získat lépe placené zaměstnání, díky čemuž jejich budoucí rodina patrně nebude nucena žít v takové chudobě a s největší pravděpodobností také nebude odepírat vzdělání svým dětem. V dlouhodobém horizontu tak může díky DB Hospet docházet ke skutečnému „vysvobození“ z pasti chudoby a trvalému rozvoji této lokality. K boji s chudobou však nemusí docházet pouze v dlouhodobém horizontu. Proti aktuální chudobě rodin pomáhá DB Hospet bojovat například formou mikrokreditů.

Pomoc organizace DB Hospet nezasahuje sice natolik velkou oblast, ovšem o to jasnější jsou pozitivní dopady v lokalitě, kde působí. Činností salesiánů se zde daří zvyšovat vzdělanost a díky tomu snižovat nezaměstnanost, což je hlavní cesta k trvalejšímu snižování počtu lidí žijících v extrémní chudobě a rozvoji. Jako největší přínos DB Hospet jsem však já sama během svého působení vnímala velké množství konkrétních případů dětí, jejichž extrémně nízká kvalita života se podařila díky DB Hospet mnohonásobně pozvednout.

Box 4.1: Konkrétní příklady působení BREADS

Zcela konkrétním příkladem pomoci DB Hospet mohou být tři osudy vybraných dětí, které jsem měla během svého pobytu možnost poznat. Prvním z nich je Shiva (22), sirotek, který se však do DB Hospet dostal až jako starší chlapec. Vzhledem k tomu, že nikdy nechodil do školy, byl umístěn nejprve do střediska Snehalaya, kde si doplnil chybějící základní vzdělání. Protože byl manuálně velmi zručný, úspěšně absolvoval tři učební obory na technickém učilišti (tesařství, svářečství a natěračství). Poté mu DB Hospet zajistilo ubytování a nyní je zaměstnaný přímo v technickém učilišti, kde pomáhá kompletovat výrobky v rámci všech tří vyučených oborů a současně zastává funkci pomocného technického mistra.

Dalším příkladem jsou dvě sestry Lakshmi (10) a Sharadha (13), které ve svých 6 a 9 letech přišly také o oba rodiče. Jejich „opatrovníci“ se poté stala teta, která jim nařídila šít od rána do večera pantofle, přičemž jejich jediným výdělkem bylo trochu polévky na den. Po nějaké době se však dívky díky dětské lince dostaly do střediska Snehalaya. Zde pohotově dohnaly zameškanou látku a nyní již navštěvují klasickou školu z dívčího hostelu. Obě dívky jsou výjimečně nadané, a proto není pochyb, že v hostelu zůstanou minimálně do dokončení středoškolského či i vysokoškolského vzdělání. Salesiáni jejich nadání podporují, během

prázdnin jim byl například zaplacen speciální kurz angličtiny. Kromě toho jsou dívky talentované i jiným způsobem. Lakshmi pravidelně vyhrává pěvecké soutěže, Sharadha má úspěchy na soutěžích výtvarných.

Třetím příkladem je Mavesh (12), chlapec z ulice, který se do střediska Snehalaya dostal v katastrofálním stavu - podvyživený, špinavý a sociálně nepřizpůsobivý a nebyl proto schopen ve středisku fungovat. Během roku jsem však mohla pozorovat až neuvěřitelnou proměnu, kdy se postupně naučil respektovat režim střediska, našel si kamarády a výrazně se zlepšil také ve škole. Pobyt na ulici, podvýživa a mnoholetá školní absence pochopitelně přispěla k tomu, že z Maveshe rozhodně nikdy nebude školní premiant a bude rád, pokud se mu podaří se alespoň vyučit. Patrně to tedy nebude nikdy člověk, který by mohl výrazně přispět k rozvoji indické ekonomiky. Díky pomoci DB Hospet se však stal jeho život nepopsatelně kvalitnější.

Celkový dopad působení organizace BREADS v jižní Indii můžeme tedy odvodit z působení DB Hospet v Hospetu a okolí. Ve spolupráci s BREADS působí v různých lokalitách Kerala a Karnataky 11 dalších organizací „Don Bosco“ umístěných v neméně chudých a problematických lokalitách. Všechny tyto organizace realizují podobné projekty jako DB Hospet, ačkoliv například organizace Bosco Bangalore pracuje pochopitelně s mnohonásobně vyšším počtem dětí, neboť počet ohrožených dětí v Bangalore je nesrovnatelně větší než kdekoli jinde v Karnatace či Kerale. Obecně je však možné shrnout, že každá z těchto organizací výrazně přispívá k růstu vzdělanosti, boji proti chudobě a celkovému rozvoji v oblasti svého působí a pomáhá zde měnit osudy místních dětí.

Díky těmto organizacím a jejím projektům se za minulý rok podařilo celkově podpořit 27 950 dětí v kategorii *projektů na pomoc dětem a mládeži*. 22 677 dětí bylo zachráněných na ulici, 1057 „child labourers“ získalo vzdělání v rehabilitačních střediscích, 3683 dětí navštěvovalo večerní školní centra, 3400 dětem byl zajištěn přístup k lepšímu zdravotnímu zařízení a 565 dětem bylo financováno studium na vysoké škole. Na *technickém učilišti* se minulý rok celkově vyučilo 8903 mladých, díky čemuž se většině z nich podařilo najít zaměstnání. Pomocí *hnutí CREAM* se 97 900 dětí se dozvědělo o svých právech.²³⁴ *Projekty komunitního rozvoje* pomohly 28 000 lidem. Například se jednalo o vytvoření 1760 úvěrových skupin v rámci

²³⁴ BREADS: Annual Report 2015-2016.

projektu mikrofinance.²³⁵ Jak již však bylo uvedeno, jsou skutečná čísla lidí, kterým BREADS pomohl zprostředkovat ještě mnohonásobně vyšší.

4.3.2 Srovnání činnosti BREADS a oficiální rozvojové spolupráce Spojeného království v Indii na vybraném projektu

Pro určení efektivnosti rozvojové spolupráce organizace BREADS je práce doplněna o srovnání její činnosti s oficiální rozvojovou spoluprací Spojeného království v Indii. Spojené království je vybráno zejména proto, že je to země, v níž je rozvojová spolupráce v Indii snad nejvíce diskutována. Vláda Spojeného království zde navíc realizuje ve vysoké míře také svoje vlastní projekty. Cílem srovnání má být posouzení, zda by rozvojová spolupráce v určitých oblastech nebyla efektivnější, kdyby Spojené království podpořilo raději například některý z projektů BREADS (stejně jako Německo) nebo jiné indické neziskové organizace.

Celkový objem výdajů na rozvojovou spolupráci Spojeného království Indii je mnohonásobně nižší než celkové výdaje na rozvoj organizace BREADS. V roce 2015 byly celkové výdaje BREADS přibližně 2,3 mld. USD, celková rozvojová spolupráce Spojeného království Indii bylo přibližně 200 mil. USD. I přes mnohonásobně nižší objem však dosahovala britská rozvojová spolupráce do značně větší oblasti a také většího počtu sektorů. Zatímco BREADS působí pouze ve státech Karnataka a Kerala a i tam je jeho spolupráce ještě omezená na konkrétní lokality, pomoc Spojeného království sahá do velké části severní Indie (viz příloha 5). Pomoc BREADS je v první řadě zaměřená na vzdělání, dále na boj s chudobou. Rozvojová spolupráce Spojeného království čítá 26 projektů zaměřených na různé sektory jako zemědělství, bankovní a finanční služby, vzdělání, životní prostředí, zdravotnictví aj.²³⁶ Celkový počet lidí, kterým byla poskytnuta pomoc v rámci jednotlivých programů, je u Spojeného království také několikanásobně vyšší. Při zohlednění pouze vzdělávacích programů Spojeného království, bylo za období 2011-2015 podpořeno 1,5 milionů dětí.²³⁷ Za tuto dobu pomohlo BREADS „pouze“ přibližně 125 tisícům dětí.²³⁸

Z hlediska množství realizovaných projektů, počtu sektorů, kterých se pomoc dotýká, a počtu lidí, kterým Spojené království pomáhá, je dopad jeho rozvojových projektů nesporný. Jak je tedy možné, že se někteří Indové domnívají, že ve skutečnosti nemá britská rozvojová pomoc

²³⁵ BREADS: *Who we are*.

²³⁶ DFID: *Active Projects* [online]. [cit. 2017-03-03]. Dostupné z: <https://devtracker.dfid.gov.uk/countries/IN/projects>.

²³⁷ DFID: *Results* [online]. [cit. 2017-03-03]. Dostupné z: <https://devtracker.dfid.gov.uk/countries/IN/projects>.

²³⁸ BREADS: *Who we are*.

téměř žádný význam (viz kap. 3.2.5)? Odpovědí může být podrobnější prostudování vybraného projektu realizovaného Spojeným královstvím v oblasti vzdělání, tedy v oblasti, která je považována za jednu z největších překážek dalšího rozvoje Indie. V současné době má spojené království v této oblasti dva aktivní projekty – školení učitelů a trénink dovedností.²³⁹ Druhý projekt je podobný projektu technická učiliště BREADS, která byla mimo jiné podpořena také vládou Německa. Proto jej rozebereme podrobněji. Projekt *trénink dovedností* má pomoci 48 000 mladých lidí ve vybraných indických státech s nízkým příjmem (to je přibližně stejný počet jako počet vyučených mladých za stejné období v rámci projektů BREADS). Cílem projektu je zajistit školení pro nejchudší obyvatele a díky tomu zvýšit jejich šance na nalezení zaměstnání (což se opět shoduje s cílem technických učilišť BREADS). Celkový rozpočet projektu je 5,5 milionů USD, z čehož bylo zatím uhrazeno 3,6 mil. USD a to za technické a poradenské služby společnosti PricewaterhouseCoopers, hlavnímu realizátoru projektu.²⁴⁰

Jako hlavní slabá stránka projektu se může zdát uzavření smlouvy právě se společností PricewaterhouseCoopers, sice úspěšnou firmou, která však na rozdíl od BREADS není neziskovou organizací a boj s chudobou pravděpodobně nestojí na prvním místě společnosti. Firma PricewaterhouseCoopers se zabývá se především auditorským a daňovým poradenstvím. Technické kurzy v oborech nejvíce relevantních pro nejchudší obyvatele Indie jsou z tohoto hlediska poněkud vzdálené oboru podnikání společnosti. Role PricewaterhouseCoopers je tedy pouze v poradenství, zprostředkování, nikoliv však přímé realizace kurzů. Většina nákladů projektu tak padne na poplatky manažerským agenturám a s tím spojené cestovní a úřední výdaje,²⁴¹ zatímco náklady na školení jsou hrazeny samotným účastníkem kurzu nebo zaměstnavatelem. Program sice zajišťuje lepší přístup k půjčkám na tato školení, avšak obvyklá cena tříměsíčního kurzu činí přibližně 15 000 Rupii (cca 5 800 Kč)²⁴², což je pro chudé obyvatele v zemi, kde třetina lidí žije za méně než 2 dolary na den, extrémně vysoká částka a pro většinu patrně naprosto nepřekonatelná bariéra. Naproti tomu BREADS usiluje o snižování cen kurzů na minimum, popřípadě zajišťuje také bezplatné kurzy či možnost různých stipendií.

²³⁹ DFID: *Active Projects*.

²⁴⁰ DFID: *Skills for Jobs programme* [online]. [cit. 2017-03-02]. Dostupné z: <https://devtracker.dfid.gov.uk/projects/GB-1-202865>.

²⁴¹ DFID: *Annual Review (2) - Summary Sheet*. [online]. 2016 [cit. 2017-03-17]. Dostupné z: <https://devtracker.dfid.gov.uk/projects/GB-1-202865/documents>.

²⁴² DFID: *Skills for Jobs. Business Case*. [online]. 2015 [cit. 2017-03-17]. Dostupné z: <https://devtracker.dfid.gov.uk/projects/GB-1-202865/documents>.

Celkové výsledky projektu nejsou zatím známy, ale z výše uvedených důvodů se tak jeví realizace vlastního rozvojového projektu a jeho zprostředkování společností PricewaterhouseCoopers jako zbytečně nákladný a neefektivní způsob rozvojové spolupráce, jehož pozitivní dopady na rozvoj Indie patrně nebudou nijak zásadní. Pokud by byly tyto peníze směřovány naopak například do již dlouhodobě fungujících úspěšných kurzů organizace BREADS či jiné organizace mající dlouhodobé zkušenosti s realizací kurzů pro nejchudší obyvatele, mohl by být přínos rozvojové spolupráce Spojeného království daleko vyšší.

Cílem tohoto srovnání nemá být kritika rozvojové spolupráce Spojeného království, ale spíše poukázání na některé charakteristiky rozvojových projektů BREADS, které jsou velmi efektivní. Domnívám se, že pokud existují v zemi podobně úspěšné rozvojové organizace, zahraniční rozvojová spolupráce by měla směřovat především do podpory těchto organizací (kromě BREADS to mohou být mimo jiné například ostatní salesiánské organizace, rozmístěné po celé Indii).

4.3.3 Výhody rozvojových projektů BREADS

Úspěch rozvojových projektů BREADS je dán patrně především vhodně zvolenou formou pomoci, jasným zacílením na chudé a nejvíce potřebné, ale také odhodláním salesiánů, kteří zasvětili svůj život pomáhání mladým po vzoru Dona Bosca. Obecně můžeme výhody rozvojových projektů BREADS shrnout do pěti bodů:

1. Pomoc je zaměřená především na *oblast vzdělání*, což je pomoc, která má velký potenciál. Mladí se mohou díky vzdělání skutečně trvale pozvednout z chudoby a zajistit lepší budoucnost nejen pro sebe, ale také své budoucí rodiny. Je to tedy pomoc, která zajišťuje dlouhodobé zlepšení situace chudých a dlouhodobý rozvoj lokalit, ve kterých žijí.
2. BREADS se snaží řešit skutečně vážné, ač v dnešní době indickou vládou občas přehlížené *problémy*, pomáhá těm *nejchudším lidem* a je zaměřený především na opomíjené a různým způsobem znevýhodněné menšiny. BREADS tedy směřuje svou pomoc skutečně na ty, kteří ji nejvíce potřebují.
3. Činnost BREADS je sice rozmístěna po celém území Karnataky a Keraly, ale konkrétní aktivity jsou silně *koncentrované* na oblast, ve které působí daná nezisková organizace Don Bosco. Kdyby se BREADS snažil pomoci úplně všem chudým lidem v jižní Indii, patrně by musel svou pomoc natolik rozptýlit, že by pro jednotlivce znamenala jen

nepatrné zlepšení. Naopak díky úzké koncentraci je možné v daných lokalitách skutečně pozorovat zlepšení životních podmínek místních lidí a celkový rozvoj. Pomoc BREADS ve vybraných lokalitách je navíc velmi *komplexní*. BREADS pomáhá dětem od zajištění nejzákladnějšího vzdělání až po možnost vyučení nebo dokonce vystudování vysoké školy. Zároveň pomáhá jejich rodinám, především ženám a snaží se vytvořit podmínky pro rozvoj celých místních komunit.

4. Pomoc je *realizována přímo* Indy, ne zahraničními organizacemi či vládami. BREADS je sice závislý na finanční podpoře ze zahraničí, ale hlavní rozhodnutí jsou realizována indickými salesiány v BREADS, což má několik výhod. Sami Indové mohou zhodnotit problémy v daných lokalitách nejkomplexněji, neboť nejlépe znají svou kulturu, mentalitu a další okolnosti, které mohou být příčinou některých problémů, ačkoliv pozorovatelé z vnějšku třeba ani nevnímají, že tyto problémy existují. Příkladem může být chrámová prostituce v zapadlých horských vesnicích, která je do značné míry utajená. Díky tomu, že DB Hospet ví o existenci tohoto problému, má možnost se postarat alespoň o děti těchto žen. Dobré znalosti salesiánů svého okolí a taky jejich výborné vztahy s místními obyvateli umožňují BREADS hledat skutečně nejefektivnější řešení problémů a napasovat je nejvhodněji na potřeby místních obyvatel. To, že je pomoc realizovaná přímo Indy, může navíc motivovat místní obyvatele k většímu vlastnímu zapojení. Mnoho Indů totiž vnímá zahraniční pomoc jako samozřejmost nebo dokonce negativně, avšak pomoc, která vychází od indických salesiánů, je velmi pozitivně vnímaná. Proto také dochází do střediska Snehalaya pravidelně množství dárců, kteří se zde snaží dle svých možností projekt alespoň nějakým způsobem podpořit.
5. V neposlední řadě je výhodou projektů BREADS také forma pomoci, která vychází ze *salesiánské spirituality*, díky čemuž proto nespočívá její podstata pouze v poskytnutí základního materiálního vybavení a vzdělání, ale také v tom, že by se dítě ve středisku mělo cítit dobře a v ideálním případě milováno. Důležitou roli v plnění tohoto poslání střediska hrají také mezinárodní dobrovolníci.

Na závěr práce je vhodné se vrátit k některým kritikám rozvojové spolupráce v Indii. Jednou z nich je například skutečnost, že se příliš mnoho peněz utopí v nákladech za drahé konzultanty, což jednoznačně sedí u zmíněného rozvojového projektu Spojeného království. Tomuto

problému by se však dalo předejít využitím již fungující místní organizace s dlouholetou zkušeností v dané oblasti. Činnost BREADS je řízená přímo indickými salesiány, kteří dokonale znají problémy zdejších obyvatel a nemusí proto vydávat vysoké náklady na studie místních poměrů. Kromě toho nemůže být podpora místní organizace tohoto typu označena jako prosazování vlastních zájmů, ani se v této souvislosti nedá hovořit o vnucování určitých rozvojových politik, neboť strategie pomoci, jsou zde výhradně v rukou Indů.

Jedním z argumentů ospravedlňujících rozvojovou spolupráci v Indii bylo, že rozvojová spolupráce by se měla „*zaměřovat na chudé lidi, ne na chudé země*“. Pokud se tedy darovací země přenesse přes veškeré negativní aspekty a kritiky rozvojové spolupráce do Indie a ztotožní se s tímto argumentem tak, že jediným motivem její rozvojové spolupráce bude skutečně pomoc nejchudším lidem v Indii, měla by rozhodně zvážit, jakou formou těmto lidem pomoci co nejefektivněji. Domnívám se, že vhodnou možností může být právě podpora rozvojových projektů místních indických neziskových organizací podobně úspěšných jako BREADS.

Závěr

Existuje mnoho protichůdných názorů na význam rozvojové pomoci pro rozvoj země a boj s chudobou. U Indie je však tato problematika ještě mnohonásobně komplikovanější, protože do rozhodování nevstupuje pouze otázka významu rozvojové pomoci a její efektivity obecně, ale také otázka toho, zda Indie rozvojovou pomoc vůbec potřebuje a jestli si tuto pomoc zaslouží.

První kapitola uvádí tři odlišné přístupy k obecnému významu rozvojové pomoci. Podle J. Sachse je rozvojová pomoc nezbytná, neboť umožňuje překonat tzv. „past chudoby“, která způsobuje, že chudé země zůstávají chudé (především kvůli nízkým úsporám a investicím). Odpůrci rozvojové pomoci naopak argumentují, že většina rozvojové spolupráce se ztratí v nákladech na drahé odborníky, v byrokracii a korupci. Podle třetího přístupu může být rozvojová pomoc účinná jen v zemích, které splňují určité předpoklady (kvalitní instituce apod.). Obtížnost posouzení významu rozvojové pomoci navíc komplikuje nemožnost jednoznačného měření její účinnosti. Podle A. V. Banerjeeho a E. Duflo však nemá až takový význam si klást obecné otázky jako, jestli existuje past chudoby, ale důkladně zkoumat a pochopit jednotlivé problémy, které tuto past způsobují. Každé účinné rozvojové spolupráci tedy musí předcházet důkladné zkoumání, pochopení a nalezení řešení konkrétních problémů, které prohlubují chudobu a brání rozvoji.

Pro posouzení toho, zda Indie potřebuje rozvojovou pomoc, je nutné nejprve zkoumat její socio-ekonomickou situaci. Z druhé kapitoly vyplývá, že indická ekonomika nabyla v posledních desetiletích velkého rozmachu a v současné době roste její hrubý domácí produkt takovým tempem, že se podle některých předpovědí dokonce očekává, že se Indie do roku 2050 stane druhou největší ekonomikou na světě. Dále roste význam zahraničního obchodu především v oblasti IT služeb a také konkurenceschopnost Indie je podle Globální zprávy o konkurenceschopnosti až překvapivě vysoká (39. místo ze 138 zkoumaných zemí). I přes veškerý pokrok se však Indie stále řadí mezi rozvojové země, ačkoliv v rámci některých klasifikací došlo v posledních letech k určitému postupu směrem k vyspělým státům.

Navzdory velmi pozitivním údajům o indické ekonomice je Indie ve skutečnosti především zemí s obrovskou chudobou a velkým množstvím problémů. V roce 2011 žilo téměř 60 % obyvatel Indie za méně než 3,1 USD na den a přibližně třetina obyvatel za méně než 1,9 USD na den. Indie je tak zemí s největším počtem lidí žijících v extrémní chudobě. 24 % populace

žije ve slumech. Takto vysoká chudoba a zoufale nízká úroveň života chudých lidí je pravděpodobně nejpádňším důkazem toho, že Indie rozvojovou pomoc potřebuje.

S chudobou souvisí množství problémů. V první řadě se jedná o nízkou míru vzdělání způsobenou nejčastěji tím, že děti z chudých rodin musí místo školy pracovat. Mezi další problémy patří růst populace, špatná hygiena, nedostatek pitné vody, podvýživa a množství zdravotních problémů, které vedou k tomu, že je Indie zemí s nejvyšší dětskou úmrtností na světě. Dalším problémem Indie je nerovné postavení žen a jejich nízká participace na pracovním trhu. Většina z uvedených problémů je buďto způsobená chudobou, nebo k chudobě přispívá, nejčastěji však obojí. Tyto problémy jsou také častou příčinou toho, proč chudí zůstávají chudí, a jsou největšími překážkami rozvoje. Rozvojová pomoc by se proto měla zaměřit především na tyto oblasti.

Z analýzy rozvojové spolupráce ve třetí kapitole však vyplývá, že do výše zmíněných oblastí zdaleka nesměruje nejvyšší podíl rozvojové spolupráce a především v rámci oficiální rozvojové pomoci některých zemí bývá upřednostňována spíše ekonomická oblast, rozvoj průmyslu, dopravy, infrastruktury aj. Na základě těchto údajů je možné se domnívat, že zde boj s chudobou není vždy na prvním místě. Naopak multilaterální pomoc některých organizací (zejména pak těch více specializovaných) bývá často zacílená skutečně na nejnaléhavější potřeby chudých obyvatel. Stejně tak se na ně zaměřují některé neziskové organizace, které mohou být v mnoha ohledech pozitivněji vnímány než oficiální rozvojová pomoc, neboť se často zaměřují na nejvíce problematické oblasti a jejich hlavní motivací bývá obvykle skutečná snaha pomoci.

Jak již bylo uvedeno, Indie rozvojovou pomoc potřebuje, a proto je stále jedním z největších příjemců rozvojové pomoci na světě, přesto se objevuje množství kritických názorů na její poskytování. Mezi nejčastější patří skutečnost, že ačkoliv v Indii dochází k velkému rozvoji, život chudých se nijak nemění. Ekonomický růst přispívá spíše k růstu bohatství již bohatých, a tím zvyšuje sociální nerovnost. Vzhledem k tomu, že v popředí rozvojové pomoci stojí často právě ekonomický růst země, nepomáhá rozvojová pomoc ve skutečnosti chudým, nýbrž bohatým. Velmi negativně je vnímána také vysoká korupce a nízká priorita boje proti chudobě v Indii, kdy výdaje indické vlády směřují do zcela jiných oblastí (například do vlastní rozvojové pomoci jiným zemím, nebo do vlastního vesmírného programu). Kritika rozvojové pomoci se navíc objevuje dokonce i ze strany Indie, která naráží především na některé negativní případy, kdy dárcovské země využívají rozvojovou pomoc k prosazování vlastních zájmů.

Současně je kritizováno, že poskytování rozvojové pomoci bývá spojeno s prosazováním ekonomických a sociálních politik, které často nemusí být v zájmu příjemce, nebo že se velká část rozvojové spolupráce utopí v nákladech za drahé konzultanty.

Argumentem ospravedlňujícím rozvojovou pomoc je, především velký počet lidí žijících v extrémní chudobě, kteří nemohou za počínání indické vlády, ani se jich nijak nedotýká ekonomický růst. V této souvislosti by se dalo navíc mluvit o určité formě pastí chudoby, které způsobují, že chudí lidé zůstávají chudými (např. kvůli nízké úrovni vzdělání) a bez vnější pomoci se tak z chudoby možná nikdy nedostanou. Jeden z argumentů ospravedlňující poskytování rozvojové spolupráce navíc říká, že by se rozvojová spolupráce měla zaměřovat na chudé lidi, ne na chudé země. Z tohoto hlediska je odmítnutí spolupráce chudým lidem v Indii kvůli jednání indické vlády, popřípadě skutečnosti, že v zemi žijí také bohatí lidé, nespravedlivé.

Hlavním cílem diplomové práce bylo zodpovězení otázky, zda by Indie měla přijímat rozvojovou pomoc či nikoliv a navržení vhodné formy této pomoci. Z předchozího shrnutí je možné vyvodit dva závěry:

1. Indie by měla přijímat rozvojovou pomoc proto, aby se vypořádala s obrovskou chudobou a především s množstvím problémů, které způsobují, že chudí v chudobě setrvávají i přes silný ekonomický růst. Rozvojová pomoc by však rozhodně neměla být vnímána jako jediné řešení. V první řadě je potřeba zapojení vlády.
2. Rozvojová pomoc by měla mířit do nejproblematictějších oblastí. Současně by měla být jasně zacílená výhradně na chudé a předejít tak tomu, aby se rozvojová spolupráce stala pouze dalším zdrojem obohacením již bohatých. Pro zvolení vhodné formy rozvojové pomoci je navíc nezbytné nejprve důkladně zkoumat a pochopit místní obyvatele a jejich problémy.

Pro posouzení toho, zda existuje forma, která by splňovala všechny tyto požadavky, je v práci představena indická nezisková organizace BREADS, která v několika lokalitách jižní Indie realizuje mnoho projektů na pomoc chudým, zejména chudé mládeži. Projekty BREADS jsou zaměřené na aktuálně největší problémy, které umožňují bojovat proti chudobě a vedou k dlouhodobému rozvoji. Konkrétně se jedná především o pomoc dětem z ulice, boj proti dětské práci, zvýšení kvality vzdělání chudých dětí a mládeže, podpora nejchudších rodin a zvýšení rovnoprávnosti žen. Pomoc je velmi komplexní. Například pro chudé dítě, které muselo místo

školy pracovat, zajistí BREADS ubytování, jídlo, nezbytné školní pomůcky a umožní mu nejen dohnat zameškanou látku, ale třeba také získat vysokoškolské vzdělání. Současně může podpořit také rodinu dítěte, například formou mikrokreditů. Další výhodou organizace BREADS je, že se jedná o indickou organizaci vedenou přímo indickými salesiány, tedy vzdělanými lidmi, kteří dokonale znají místní obyvatele i jejich poměry. Díky tomu dokážou pochopit problémy chudých včetně skrytých faktorů, které je způsobují, mnohem lépe, než by se mohlo podařit zahraničním odborníkům po mnoholetém zkoumání. Organizace BREADS tedy může být velmi dobrým příkladem rozvojové pomoci, která navíc splňuje všechny výše uvedené požadavky.

Na základě zjištěných údajů je možné postoupit také k dílčímu cíli práce, kterým bylo posouzení výhod zahraniční rozvojové spolupráce v podobě podpory existujících rozvojových projektů místních neziskových organizací.

Organizace BREADS je částečně financovaná vládou, současně je závislá na podpoře dárců z Indie i ze zahraničí. Podpora vlády je v mnoha ohledech problematická, a proto musel například DB Hospet nedávno ukončit jedno ze svých rehabilitačních středisek pro „child labourers“, přestože je v této oblasti počet dětí, které nechodí do školy, stále extrémně vysoký. Přístup indické vlády je poněkud nepochopitelný, avšak kdyby se BREADS podařilo získat alespoň větší podporu ze zahraničí, mohlo by být zachráněno ještě mnohem více dětských osudů.

Pro vhodnost zahraniční podpory organizace jako BREADS hovoří mimo jiné také srovnání jednoho z jeho projektů - rekvalifikačního kurzu, s podobným rozvojovým projektem, které v Indii realizovalo Spojené království. Z analýzy vyšlo najevo, že v případě Spojeného království byla téměř celá částka utracena pouze za zprostředkovací poplatky. Současně rozvojový projekt nevycházel dostatečně z možnosti příjemců pomoci, neboť ceny kurzů jsou pro místní chudé velmi vysoké. Pozitivní dopady projektu na rozvoj a boj s chudobou proto nejspíš nebudou příliš výrazné. Podporou již stávajícího projektu organizace s dlouholetou zkušeností v dané oblasti, jako například BREADS by tak mohla být rozvojová pomoc mnohonásobně účinnější.

Na úplný závěr bych si dovolila se vrátit ještě k jednomu aspektu, který je podle mého názoru velkou přidanou hodnotou projektů BREADS. Jedná se o samotnou podstatu dětských středisek, která vychází z myšlenek Dona Boska, na jejichž základě dítěti nemá být poskytnuta pouze základní péče a vzdělání, ale především láska. Mnoho dětí, o které jsem se ve středisku

starala, za sebou mělo velmi negativní zkušenosti od nejrůznějších forem strádání až po zneužívání. Tyto zkušenosti děti silně psychicky poznamenaly a pro to, aby se s nimi vypořádaly, rozhodně nestačí dítě umýt, obléct, dát mu najíst a naučit ho číst a psát. Naproti tomu laskavý přístup může být dobrým prostředkem k tomu, aby si dítě uvědomilo svoji hodnotu. To je také hlavní důvod, proč se domnívám, že cennou formou zahraniční podpory organizací jako je BREADS může být také činnost mezinárodních dobrovolníků, neboť přispívá ke zkvalitnění života dětí ve středisku a současně salesiánům pomáhá plnit jejich poslání, podle něhož *„nestačí mladé jen milovat, ale oni musí vědět, že jsou milováni.“* (Don Bosko).

Seznam použité literatury

1. ADAMCOVÁ, Lenka a Tereza NĚMEČKOVÁ. *Rozvojová ekonomika*. V Praze: Oeconomica, 2009. ISBN 978-80-245-1515-1.
2. Adoptce nablízko: *Markéta Lengálová - 3. dopis* [online]. 2010 [cit. 2017-10-03]. Dostupné z: <http://www.adopcenablizko.cz/a/dopisy-dobrovolniku/kongo/kongo-marketa-lengalova-3-dopis-treti-pozdrav-z-konga-aneb-ryba-ryba-ryba-fotbal-ryba/>.
3. Aid for trade policy rears its ugly head. *The Guardian* [online]. 2012 [cit. 2017-08-14]. Dostupné z: <https://www.gov.uk/government/news/india-greening-announces-new-development-relationship>.
4. AMO: *Oficiální rozvojová pomoc (ODA)*. [online]. 2011 [cit. 2017-11-10]. Dostupné z: <https://www.amo.cz/wp-content/uploads/2016/01/PSS-Ofici%C3%A1ln%C3%AD-rozvojov%C3%A1-pomoc-GA.pdf>.
5. ANAND, Utkarsh. India has 31 lakh NGOs, more than double the number of schools. *The Indian Express*. [online]. 2015 [cit. 2017-09-23]. Dostupné z: <http://indianexpress.com/article/india/india-others/india-has-31-lakh-ngos-twice-the-number-of-schools-almost-twice-number-of-policemen/>.
6. AVERT: *HIV and AIDS in India* [online]. [cit. 2017-08-14]. Dostupné z: <https://www.avert.org/professionals/hiv-around-world/asia-pacific/india>.
7. Azim Premji Foundation: *Who we are* [online]. [cit. 2017-10-07]. Dostupné z: <http://azimpremjifoundation.org/about/who-we-are>.
8. BAKER, Barry. World Development book case study: Does India need aid? *New Internationalist* [online]. 2013 [cit. 2017-03-07]. Dostupné z: <https://newint.org/books/reference/world-development/case-studies/india-need-foreign-development-aid/>.
9. BANERJEE, Abhijit V. a Esther DUFLO. *Poor economics: a radical rethinking of the way to fight global poverty*. New York: PublicAffairs, c2011. ISBN 978-1-58648-798-0.
10. BANSAL, Samarth. Budget 2016: Where the money comes from and where it goes. *The Hindu* [online]. 2016 [cit. 2017-04-14]. Dostupné z: <http://www.thehindu.com/business/budget/Budget-2016-Where-the-money-comes-from-and-where-it-goes/article14130547.ece>.
11. BAŠTECKÁ, Bohumila a kol. *Terénní krizová práce: Psychosociální intervenční týmy*. Grada Publishing, 2005, 300 s. ISBN 8024767155.
12. BEDI, Rahul. No, my country doesn't need British aid. It's patronising, stifling and just enriches a corrupt elite. *Daily Mail* [online]. 2012 [cit. 2017-03-08]. Dostupné z: <http://www.dailymail.co.uk/debate/article-2097436/No-country-doesnt-need-British-aid-Its-patronising-stifling-just-enriches-corrupt-elite.htmlbak#ixzz4alpVDFyq>.

13. BENDOVÁ, Hana. Měkké aspekty rozvojové spolupráce. *Rozvojovka* [online]. 2013 [cit. 2017-09-24]. Dostupné z: <http://www.rozvojovka.cz/analyzy/175-mekke-aspekty-rozvojove-spoluprace.htm>.
14. BHOGAL, Preety. The Politics of India's Foreign Aid to South Asia. *Global Policy* [online]. 2016 [cit. 2017-04-14]. Dostupné z: <http://www.globalpolicyjournal.com/blog/07/11/2016/politics-india%E2%80%99s-foreign-aid-south-asia>.
15. BHOLA, Gaurav. India and China Space Programs: From Genesis of Space Technologies to Major Space Programs and what that means for the International Community [online]. 1998 [cit. 2017-11-14]. Dostupné z: http://etd.fcla.edu/CF/CFE0002745/Bhola_Gaurav_200908_MA.pdf.
16. Bill & Melinda Gates Foundation: *Our Work in India* [online]. [cit. 2017-09-06]. Dostupné z: <https://www.gatesfoundation.org/Where-We-Work/India-Office>.
17. BMZ: *Bilaterale Netto-ODA nach Förderbereichen und Ländern* 2015 [online]. [cit. 2017-11-02]. Dostupné z: http://www.bmz.de/de/ministerium/zahlen_fakten/oda/leistungen/bilaterale_oda_foerderbereiche_laender_2015/index.html.
18. BODDIN, Dominik. The Role of Newly Industrialized Economies in Global Value Chains. *IMF* [online]. 2016 [cit. 2017-08-10]. Dostupné z: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2016/wp16207.pdf>.
19. BREADS: *Annual Report 2015-2016* [online]. [cit. 2017-02-23]. Dostupné z: <http://www.breadsbangalore.org/wp-content/uploads/2016/12/Breads-Annual-Report-2015-16.pdf>.
20. BREADS: *Housing for the Marginalized families* [online]. 2015 [cit. 2017-03-24]. Dostupné z: <http://www.breadsbangalore.org/housing-for-the-marginalized-families/>.
21. BREADS: *Impact of CREAM Project in 'Reducing Child Marriage in India' – by UNICEF* [online]. 2016 [cit. 2017-03-24]. Dostupné z: <http://www.breadsbangalore.org/impact-of-cream-project-in-reducing-child-marriage-in-india/>.
22. BREADS: *Our works* [online]. [cit. 2017-03-23]. Dostupné z: <http://www.breadsbangalore.org/works/>.
23. BREADS: Primary Health Care and Health Education for the Marginalised community from 20 villages in Deodurga Taluk, Karnataka through Mobile Clinic [online]. 2014 [cit. 2017-03-25]. Dostupné z: <http://www.breadsbangalore.org/primary-health-care-and-health-education-for-the-marginalised-community-from-20-villages-in-deodurga-taluk-karnataka-through-mobile-clinic-2/>.
24. BREADS: Rescue, Rehabilitation and Prevention of Street children through 24 hours Street presence at Bosco Bangalore [online]. 2014 [cit. 2017-03-24]. Dostupné z: <http://www.breadsbangalore.org/works/>.

25. BREADS: *Slice October 2013* [online]. 2013 [cit. 2017-03-29]. Dostupné z: <http://www.breadsbangalore.org/wp-content/uploads/2014/09/Slice-October-2013.pdf>.
26. BREADS: *Who we are* [online]. [cit. 2017-02-03]. Dostupné z: <http://www.breadsbangalore.org/>.
27. BRITNELL, Mark. *In Search of the Perfect Health System*. Palgrave, 2015, 248 s. ISBN 9781137496614.
28. Bundesministerium für wirtschaftliche Zusammenarbeit und Entwicklung. *Transparenz - Projekt und Organisationsdaten (IATI)*. [online]. [cit. – 2017-03-28]. Dostupné z: http://www.bmz.de/de/ministerium/zahlen_fakten/transparenz-fuer-mehr-Wirksamkeit/Veroeffentlichung-gemaess-IATI-Standard/index.html.
29. Census 2011: *Literacy in India* [online]. [cit. 2017-02-03]. Dostupné z: <http://www.census2011.co.in/literacy.php>.
30. Census 2011: *Religion* [online]. [cit. 2017-02-03]. Dostupné z: <http://www.census2011.co.in/religion.php>.
31. Census 2011: *Sex Ratio in India* [online]. [cit. 2017-08-14]. Dostupné z: <http://www.census2011.co.in/sexratio.php>.
32. Census 2011: *Slum Population* [online]. [cit. 2017-02-03]. Dostupné z: <http://www.census2011.co.in/slums.php>.
33. Census 2011: *States Census 2011* [online]. [cit. 2017-02-03]. Dostupné z: <http://www.census2011.co.in/states.php>.
34. Census of India 2011: *Karnataka: District Census Handbook, Bellary* [online]. 2011 [cit. 2017-05-10]. Dostupné z: http://www.censusindia.gov.in/2011census/dchb/2911_PART_B_DCHB_BELLARY.pdf.
35. Centre for Public Impact: *India's Total Sanitation Campaign* [online]. 2017 [cit. 2017-08-14]. Dostupné z: <https://www.centreforpublicimpact.org/case-study/total-sanitation-campaign-india/>.
36. CGD: *Aid Effectiveness* [online]. [cit. 2017-10-04]. Dostupné z: https://www.cgdev.org/topics/aid_effectiveness.
37. CGD: *The Commitment to Development Index 2017* [online]. [cit. 2017-09-25]. Dostupné z: https://www.cgdev.org/commitment-development-index-2017#CDI_MIG.
38. CIA: *India* [online]. 2017 [cit. 2017-09-12]. Dostupné z: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/in.html>.
39. CIFF: *Grant Portfolio* [online]. [cit. 2017-10-07]. Dostupné z: <https://ciff.org/grant-portfolio/regions/>.

40. COUSINS, Sophie. Beyond sterilisation: the need for sex education and contraceptives in India. *The Guardian* [online]. 2017 [cit. 2017-09-23]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/global-development-professionals-network/2017/apr/13/sterilisation-family-planning-contraception-india>.
41. Credit Suisse: *Global Wealth Databook 2017* [online]. [cit. 2017-11-22]. Dostupné z: <http://publications.credit-suisse.com/tasks/render/file/index.cfm?fileid=DA9BD63F-A6D0-6CF2-95A732487B7D1E21>.
42. DEKKER, Paul a Loek HALMAN. *The Values of Volunteering: Cross-Cultural Perspectives*. New York: Plenum Publishers, 2003. ISBN 0-306-47737-8.
43. DEY, Sushmi. India has highest number of deaths of children under five years of age. *The Times of India* [online]. 2015 [cit. 2017-11-13]. Dostupné z: <https://timesofindia.indiatimes.com/india/India-has-highest-number-of-deaths-of-children-under-five-years-of-age/articleshow/46722307.cms>.
44. DFID: *Active Projects* [online]. [cit. 2017-03-03]. Dostupné z: <https://devtracker.dfid.gov.uk/countries/IN/projects>.
45. DFID: *Development Tracker*, India [online]. [cit. 2017-11-02]. Dostupné z: <https://devtracker.dfid.gov.uk/countries/IN>.
46. DFID: *Greening announces new development relationship with India*. [Online]. 2012 [cit. 2017-03-07]. Dostupné z: <http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20130128103201/http://www.dfid.gov.uk/Documents/publications1/press-releases/Greening-announces-new-development-relationship-with-India.pdf>.
47. DFID: *Results* [online]. [cit. 2017-03-03]. Dostupné z: <https://devtracker.dfid.gov.uk/countries/IN/projects>.
48. DFID: *Skills for Jobs programme* [online]. [cit. 2017-03-02]. Dostupné z: <https://devtracker.dfid.gov.uk/projects/GB-1-202865>.
49. DFID: *Skills for Jobs. Business Case*. [online]. 2015 [cit. 2017-03-17]. Dostupné z: <https://devtracker.dfid.gov.uk/projects/GB-1-202865/documents>.
50. DFID: *Annual Review (2) - Summary Sheet*. [online]. 2016 [cit. 2017-03-17]. Dostupné z: <https://devtracker.dfid.gov.uk/projects/GB-1-202865/documents>.
51. Don Bosco Hospet: Annual report 2015–2016.
52. DUŠKOVÁ, Lenka. *Encyklopedie rozvojových studií*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2011. 421 s. ISBN 978-80-244-2948-9.
53. EASTERLY, William. *The white man's burden: why the west's efforts to aid the rest have done so much ill and so little good*. Pbk. ed. Oxford: Oxford University Press, 2007. ISBN 9780199226115.

54. Ekonomická a sociální rada OSN: *2016 Development Cooperation Forum Policy Briefs* [online]. 2015 [cit. 2017-09-24]. Dostupné z: http://www.un.org/en/ecosoc/newfunct/pdf15/2016_dcf_policy_brief_no.1.pdf.
55. EU: *Cooperation and Development Assistance to India* [online]. 2016 [cit. 2017-10-10]. Dostupné z: https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/eu_india_cooperation_oct_2016.pdf.
56. EU: *International Development Aid* [online]. [cit. 2017-11-22]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/economic-and-fiscal-policy-coordination/international-economic-relations/international-development-aid_en.
57. EXNEROVÁ, Věra a Andrea VOLFOVÁ. Chudoba. *Rozvojovka* [online]. 2008 [cit. 2017-11-10]. Dostupné z: <http://www.rozvojovka.cz/chudoba>.
58. Ford Foundation: *India, Nepal and Sri Lanka* [online]. [cit. 2017-10-07]. Dostupné z: <https://www.fordfoundation.org/regions/india-nepal-and-sri-lanka/history/>.
59. FUCHS, Andreas a Krishna Chaitanya VADLAMANNATI. *The Needy Donor: An Empirical Analysis of India's Aid Motives*. University of Heidelberg Department of Economics [online]. 2012 [cit. 2017-04-14]. Dostupné z: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2140949.
60. GHANI, Ejaz. Is growth incomplete without social progress? India's development paradox. *Vox* [online]. [cit. 2017-10-07]. Dostupné z: <http://voxeu.org/article/growth-incomplete-without-social-progress-india-s-development-paradox>.
61. GHOSH, Jayati. Should rich countries stop sending development aid to India? Yes. *BMJ* [online]. 2013 [cit. 2017-08-14]. Dostupné z: <http://www.bmj.com/content/346/bmj.f78>.
62. GILLIGAN, Andrew. 'Poverty barons' who make a fortune from taxpayer-funded aid budget. *The Telegraph* [online]. 2012 [cit. 2017-12-04]. Dostupné z: <http://www.telegraph.co.uk/news/politics/9545584/Poverty-barons-who-make-a-fortune-from-taxpayer-funded-aid-budget.html>.
63. GOKHALE, Nithin a Sudhi R SEN. Dassault Rafale wins USD 10.4 billion Indian Air Force jet fighter deal: Sources. *NDTV* [online]. 2012 [cit. 2017-11-13]. Dostupné z: <https://www.ndtv.com/india-news/dassault-rafale-wins-usd-10-4-billion-indian-air-force-jet-fighter-deal-sources-571309>.
64. Government of India: *Overall External Assistance* [online]. [cit. 2017-10-14]. Dostupné z: <https://data.gov.in/catalog/overall-external-assistance>.
65. GRACER, Tara, Zahra LALANI a Chi NGUYEN. The Obstacles Facing India on Its Journey to Becoming a Developed Country. *The Park Place Economist*, Volume XXI [online]. 2013 [cit. 2017-11-13]. Dostupné z: <http://digitalcommons.iwu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1386&context=parkplace>.
66. GREENING, Justine. India: Greening announces new development relationship. *DFID* [online]. 2012 [cit. 2017-08-14]. Dostupné z: <https://www.gov.uk/government/news/india-greening-announces-new-development-relationship>.

67. GROTENHUIS, René. Development Cooperation: From post-colonialism to interconnected globalization. *Development* [online]. 2015 [cit. 2017-09-24]. Dostupné z: <https://search-proquest-com.zdroje.vse.cz/docview/1758957716?pq-origsite=summon>.
68. HARRIS, Gardiner. Poor Sanitation in India May Afflict Well-Fed Children With Malnutrition. *The New York Times* [online]. 2014 [cit. 2017-11-13]. Dostupné z: https://www.nytimes.com/2014/07/15/world/asia/poor-sanitation-in-india-may-afflict-well-fed-children-with-malnutrition.html?_r=0.
69. HES, Tomáš. *Mikrofinance – nástroj řešení chudoby* [online]. 2012 [cit. 2017-09-27]. Dostupné z: http://www.rozvojovka.cz/download/docs/74_hes-mikrofinance.pdf.
70. Historic inflation India - CPI inflation. *Inflation.eu* [online]. [cit. 2017-09-12]. Dostupné z: <http://www.inflation.eu/inflation-rates/india/historic-inflation/cpi-inflation-india.aspx>.
71. HLADKÁ, Marie. Význam dobrovolnictví jako specifického lidského zdroje. *Centrum pro výzkum neziskového sektoru*. 2008. Dostupné z: https://dspace.upce.cz/bitstream/10195/38561/1/HladkaM_VyznamDobrovolnictvi_2008.pdf.
72. HODGE, Joseph Morgan, Gerald HÖDL a Martina KOPF. *Developing Africa: concepts and practices in twentieth-century colonialism*. Manchester, UK: Manchester University Press, 2014. Studies in imperialism. ISBN 978-0-7190-9180-3.
73. ICAI: When aid relationships change: DFID's approach to managing exit and transition in its development partnerships. [online]. 2016 [cit. 2017-03-07]. Dostupné z: <http://icai.independent.gov.uk/html-report/transition/>.
74. If India doesn't want our aid, stop it now, Cameron told after country labels £280m-a-year donations as 'peanuts'. *Daily Mail* [online]. 2012 [cit. 2017-08-14]. Dostupné z: <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2096628/British-foreign-aid-India-tells-Britain-dont-need-peanuts-offer-us.html>.
75. IMD: *World Competitiveness Ranking 1 Year Change* [online]. 2017 [cit. 2017-10-12]. Dostupné z: <https://www.imd.org/globalassets/wcc/docs/release-2017/wcy-2017-vs-2016---final.pdf>.
76. IMF: *World Economic Outlook* [online]. 2016 [cit. 2017-03-06]. Dostupné z: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2016/02/pdf/text.pdf>.
77. IndexMundi: *HIV/AIDS - Adult Prevalence Rate* [online]. [cit. 2017-08-14]. Dostupné z: <https://www.avert.org/professionals/hiv-around-world/asia-pacific/india>.
78. India's childhood in the "pits": a report on the impacts of mining on children in India. HAQ: Centre for Child Rights, 2010. ISBN 978-81-906548-4-5.
79. ITEC: *Welcome to India's Development Partnership* [online]. [cit. 2017-04-14]. Dostupné z: <https://www.itecgoi.in/index.php>.
80. KAPLÁNEK, Michal. Pedagogika Dona Boska. *Katolický týdeník* [online]. 2015 [cit. 2017-11-03]. Dostupné z: <http://www.katyd.cz/clanky/pedagogika-dona-boska.html>.

81. LEONARD, Thomas M. *Encyclopedia of the developing world*. New York: Routledge, 2006. ISBN 1579583881.
82. MEA: India - Africa Forum Summit [online]. 2015 [cit. 2017-04-14]. Dostupné z: <http://mea.gov.in/india-africa-forum-summit-2015/index.html>.
83. MEEHAN, Michael J. Outsourcing Information Technology to India: Explaining Patterns of Foreign Direct Investment and Contracting in the Software Industry. *SSRN* [online]. 2006 [cit. 2017-10-11]. Dostupné z: https://papers.ssrn.com/sol3/Delivery.cfm/SSRN_ID908928_code562558.pdf?abstractid=908928&mirid=1.
84. Ministerstvo financí ČR: *Koncepce zahraniční rozvojové spolupráce České republiky na období 2010-2017* [online]. [cit. 2017-09-26]. Dostupné z: http://www.mfcr.cz/assets/cs/media/ODA_Pr-001_2010_Koncepce-zahranicni-rozvojove-spoluprace-Ceske-republiky-na-obdobi-2010-az-2017.pdf.
85. Ministerstvo průmyslu a obchodu: *Aid for Trade shrnutí* [online]. 2016 [cit. 2017-09-25]. Dostupné z: <https://www.mpo.cz/cz/zahranicni-obchod/podpora-exportu/projekty-rozvojove-spoluprace-aid-for-trade/aid-for-trade-shrnuti--169027/>.
86. Ministerstvo zahraničních věcí ČR: *Humanitární pomoc* [online]. [cit. 2017-09-24]. Dostupné z: http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/rozvojova_spoluprace/humanitarni_pomoc/index.html.
87. Ministerstvo zahraničních věcí ČR: *Pařížská deklarace o efektivnosti rozvojové pomoci*. [online]. 2014 [cit. 2017-10-04]. Dostupné z: <https://www.evaltep.cz/soubor/dok-2014-pdf/>.
88. Ministry of Foreign Affairs of Japan: *Japan's ODA Data for India* [online]. [cit. 2017-11-02]. Dostupné z: <http://www.mofa.go.jp/files/000142555.pdf>.
89. Ministry of Health and Family Welfare, India: *National Health Policy 2017* [online]. [cit. 2017-11-29]. Dostupné z: <http://164.100.158.44/showfile.php?lid=4275>.
90. Ministry of Labour & Employment, India: *Report on Fifth Annual Employment - Unemployment Survey (2015–2016)* [online]. [cit. 2017-10-11]. Dostupné z: http://www.im4change.org/siteadmin/tinymce/uploaded/Report%20on%205th%20Annual%20Employment%20Unemployment%20Survey%202015-16_1.pdf.
91. MLÁDEK, Josef. INDIE: Těžké břímě indického reformního batohu. *Liberální institut* [online]. 2007 [cit. 2017-02-11]. Dostupné z: www.libinst.cz/clanky.php?id=746.
92. MURALIDHARAN, Karthik. The fiscal cost of weak governance: Evidence from teacher absence in India. *Science Direct* [online]. [cit. 2017-11-13]. Dostupné z: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0047272716301621>.

93. NARAYAN, Deepa, et al. Can Anyone Hear Us ? Voices From 47 Countries. *World Bank* [online]. 1999 [cit. 2017-11-12]. Dostupné z: http://siteresources.worldbank.org/BRAZILINPOREXTN/Resources/3817166-1185895645304/4044168-1186324101142/17voices_of_the_poor_1.pdf.
94. O'DWYER, Davin. Kerala, India: They don't call it 'God's Own Country' for nothing. *The Washington Post* [online]. 2014 [cit. 2017-05-03]. Dostupné z: https://www.washingtonpost.com/lifestyle/travel/kerala-india-they-dont-call-it-gods-own-country-for-nothing/2014/03/06/12e1d956-98f4-11e3-b88d-f36c07223d88_story.html?utm_term=.5dbc91915b50.
95. OECD: *Aid (ODA) disbursements to countries and regions* [online]. [cit. 2017-03-07]. Dostupné z: <http://stats.oecd.org/viewhtml.aspx?datasetcode=TABLE2A&lang=en>.
96. OECD: *DAC Glossary of Key Terms and Concepts* [online]. [cit. 2017-09-25]. Dostupné z: <http://www.oecd.org/dac/stats/dac-glossary.htm#Loans>.
97. OECD: *Frequently Asked Questions* [online]. [cit. 2017-09-24]. Dostupné z: <http://www.oecd.org/dac/stats/faq.htm>.
98. OECD: *Interactive summary charts by aid (ODA) recipients* [online]. [cit. 2017-08-06]. Dostupné z: https://public.tableau.com/views/OECDDACaidataglacebyrecipient_new/Recipients?:embed=y&:display_count=yes&:showTabs=y&:toolbar=no?&:showVizHome=no.
99. OECD: *Interactive summary charts for total DAC, DAC and non-DAC members* [online]. [cit. 2017-11-22]. Dostupné z: https://public.tableau.com/views/AidAtAGlance/DACmembers?:embed=y&:display_count=no?&:showVizHome=no#1.
100. OECD: *Official development assistance – definition and coverage* [online]. [cit. 2017-09-24]. Dostupné z: <http://www.oecd.org/dac/stats/officialdevelopmentassistancedefinitionandcoverage.htm#Definition>.
101. OSN: *Cíle udržitelného rozvoje (SDGs)* [online]. [cit. 2017-09-23]. Dostupné z: <http://www.osn.cz/osn/hlavni-temata/sdgs/>.
102. OSN: *Rozvojové cíle tisíciletí (MDGs)* [online]. [cit. 2017-10-05]. Dostupné z: <http://www.osn.cz/osn/hlavni-temata/rozvojove-cile-tisicileti-mdgs/>.
103. PERKINS, D H. *Economics of Development*. 7th, 7th ed. xxx: W. W. Norton & Company, 2012. ISBN 9780393123524.
104. PHUKAN, R S. *Overpopulation in India – Causes, Effects and How to Control it?* [online]. 2014 [cit. 2017-09-20]. Dostupné z: <https://www.mapsofindia.com/my-india/india/overpopulation-in-india-causes-effects-and-how-to-control-it>.
105. PICCIO, Lorenzo. India's 2015-16 foreign aid budget: Where the money is going. *Devex* [online]. 2015 [cit. 2017-05-03]. Dostupné z: <https://www.devex.com/news/india-s-2015-16-foreign-aid-budget-where-the-money-is-going-85666>.

106. PODDAR, Tushar a Eva YI. India's Rising Growth Potential. *Goldman Sachs* [online]. 2007 [cit. 2017-09-10]. Dostupné z: <http://www.goldmansachs.com/our-thinking/archive/archive-pdfs/brics-book/brics-chap-1.pdf>.
107. Population of Karnataka. *India Online Pages* [online]. [cit. 2017-02-03]. Dostupné z: <http://www.indiaonlinepages.com/population/karnataka-population.html>.
108. Population of Kerala. *India Online Pages* [online]. [cit. 2017-02-03]. Dostupné z: <http://www.indiaonlinepages.com/population/kerala-population.html>.
109. RAVALLION M. Should we care equally about poor people wherever they may live? [online]. 2012 [cit. 2017-08-14]. *World Bank*. Dostupné z: <http://blogs.worldbank.org/developmenttalk/should-we-care-equally-about-poor-people-wherever-they-may-live>.
110. Reserve Bank of India: *Handbook of Statistics on Indian States. State-Wise Poverty Rate*. [Online]. [cit. 2017-03-17]. Dostupné z: <https://rbi.org.in/SCRIPTs/AnnualPublications.aspx?head=Handbook%20of%20Statistics%20on%20Indian%20States>.
111. Right to Education [online]. [cit. 2017-11-13]. Dostupné z: <http://righttoeducation.in/know-your-rte/about>.
112. ROSER, Max a Esteban ORTIZ-OSPINA. Global Extreme Poverty. *Our World in Data* [online]. 2017 [cit. 2017-09-21]. Dostupné z: <https://ourworldindata.org/extreme-poverty/>.
113. SACHS, J D. *The end of poverty: economic possibilities for our time*. 2005 Softcover ed. New York, NY [u.a.]: Penguin Books, 2006. ISBN 9780143036586.
114. SACHS, Jeffrey D., Pejman ROHANI, Donald C. KEENAN a Matthew H. BONDS. Poverty trap formed by the ecology of infectious diseases. *The Royal Society* [online]. 2009 [cit. 2017-10-04]. Dostupné z: <http://rspb.royalsocietypublishing.org/content/277/1685/1185#sec-5>.
115. SALVE, Prachi. 63 million Indians do not have access to clean drinking water. *Hindustan Times* [online]. 2017 [cit. 2017-08-14]. Dostupné z: <http://www.hindustantimes.com/india-news/6-3-crore-indians-do-not-have-access-to-clean-drinking-water/story-dWIEyP962FnM8Mturbc52N.html>.
116. SETHI, Narayan a Kalpana SAHOO. Effect of Foreign Aid on Economic Growth and Development in India. *South Asian Journal of Management* [online]. 2013 [cit. 2017-09-23]. Dostupné z: <https://search-proquest-com.zdroje.vse.cz/docview/1370705501/fulltext/84B98A8AB0EB4281PQ/1?accountid=17203>.
117. SHIPMAN, Tim a Sue REID. Well that's gratitude! We give India £1bn in aid, THEY snub the UK and give France a £13bn jet contract. *Daily Mail* [online]. 2012 [cit. 2017-08-14]. Dostupné z: <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2094610/France-swoops-rob-UK-13bn-Indian-jet-contract.html>.

118. SINGH, Karan. Intelligence Report Claims Foreign-Funded NGOs Hurt India's Economy. *AllGov* [online]. 2014 [cit. 2017-09-23]. Dostupné z: <http://www.allgov.com/india/news/top-stories/intelligence-report-claims-ngos-hurt-indias-economy-140615?news=853415>.
119. SYROVÁTKA, M a J HARMÁČEK. *Klasifikace rozvojových zemí*. In: Nováček, P. (ed.) *Rozvojová studia – vybrané kapitoly*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014. ISBN 9788024439587.
120. THAROOR, Shashi. From Aid-Taker to Donor, India is Now Global Rule-Maker. *The Quint* [online]. 2016 [cit. 2017-04-14]. Dostupné z: <https://www.thequint.com/voices/opinion/being-aid-donor-establishes-india-as-the-globes-fulcrum-tharoor-g-20-president-obama-africa-india-summit>.
121. The Government of Karnataka: No. ED 77 YOYOKA 2010 [online]. [cit. 2017-11-03]. Dostupné z: http://righttoeducation.in/sites/default/files/Karnataka_rte-rules_2012.pdf#overlay-context.
122. The World Bank: *Doing Business 2016* [online]. [cit. 2017-11-13]. Dostupné z: <http://www.doingbusiness.org/~media/WBG/DoingBusiness/Documents/Annual-Reports/English/DB16-Full-Report.pdf>.
123. The World Bank: *GDP growth (annual %)* [online]. [cit. 2017-11-10]. Dostupné z: https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?end=2016&locations=IN&start=1960&view=chart&year_high_desc=true.
124. The World Bank: *GDP per capita (current US\$)* [online]. [cit. 2017-09-12]. Dostupné z: https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?year_high_desc=true.
125. The World Bank: *Government expenditure on education, total (% of GDP)*. [online]. [cit. 2017-03-08]. Dostupné z: http://data.worldbank.org/indicator/SE.XPD.TOTL.GD.ZS?year_high_desc=false.
126. The World Bank: *Health expenditure, public (% of GDP)*. [online]. [cit. 2017-03-08]. Dostupné z: http://data.worldbank.org/indicator/SH.XPD.PUBL.ZS?year_high_desc=false.
127. The World Bank: *Historical Classification* [online]. [cit. 2017-03-06]. Dostupné z: <https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/906519-world-bank-country-and-lending-groups>.
128. The World Bank: *India Development Update* [online]. 2017 [cit. 2017-10-06]. Dostupné z: <http://documents.worldbank.org/curated/en/107761495798437741/pdf/115297-WP-P146674-PUBLIC.pdf>.
129. The World Bank: *India's Poverty Profile* [online]. 2016 [cit. 2017-08-14]. Dostupné z: <http://www.worldbank.org/en/news/infographic/2016/05/27/india-s-poverty-profile>.
130. The World Bank: *Net official development assistance and official aid received (current US\$)* [online]. [cit. 2017-09-24]. Dostupné z: <https://data.worldbank.org/indicator/DT.ODA.ALLD.CD>.

131. The World Bank: *Population density (people per sq. km of land area)* [online]. [cit. 2017-11-29]. Dostupné z: <https://www.citacepro.com/dok/BAJ6GMfRZPSEKICt>.
132. The World Bank: *Services, etc., value added (annual % growth)* [online]. [cit. 2017-09-12]. Dostupné z: <https://data.worldbank.org/indicator/NV.SRV.TETC.KD.ZG>.
133. The World Bank: *Unemployment, total (% of total labor force)* [online]. [cit. 2017-10-11]. Dostupné z: <https://data.worldbank.org/indicator/SL.UEM.TOTL.ZS?locations=IN>. Data jsou založena na oficiálních údajích indické vlády.
134. The World Bank: *Why use GNI per capita to classify economies into income groupings?* [online]. [cit. 2017-03-06]. Dostupné z: <https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/378831-why-use-gni-per-capita-to-classify-economies-into>.
135. The World Bank: *World Bank Country and Lending Groups* [online]. [cit. 2017-03-06]. Dostupné z: <https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/906519-world-bank-country-and-lending-groups>.
136. The World Bank: *World Development Indicators* [online]. [cit. 2017-11-01]. Dostupné z: <http://api.worldbank.org/v2/en/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?downloadformat=excel>.
137. The World's Billionaires. 2016 Ranking. *Forbes*. [online]. 2017 [cit. 2017-03-07]. Dostupné z: https://www.forbes.com/billionaireWorld's/list/#version:static_country:India.
138. TIAN, Nan a kol. Trends in World Military Expenditure, 2016. *SIPRI* [online]. 2017 [cit. 2017-04-14]. Dostupné z: <https://www.sipri.org/sites/default/files/Trends-world-military-expenditure-2016.pdf>.
139. UK to end financial aid to India by 2015. *BBC* [online]. 2012 [cit. 2017-10-07]. Dostupné z: <http://www.bbc.com/news/uk-politics-20265583>.
140. UNDP: *About India: Challenges* [online]. [cit. 2017-10-23]. Dostupné z: <http://www.in.undp.org/content/india/en/home/countryinfo/challenges.html>.
141. UNDP: *Human Development Report 2015* [online]. [cit. 2017-03-06]. Dostupné z: http://hdr.undp.org/sites/default/files/2015_human_development_report_1.pdf.
142. UNESCO: *Education* [online]. [cit. 2017-08-13]. Dostupné z: http://data.uis.unesco.org/Index.aspx?DataSetCode=EDULIT_DS&popupcustomise=true&lang=en.
143. UNICEF India: *What We Do* [online]. [cit. 2017-11-29]. Dostupné z: <http://unicef.in/WhatWeDo>.
144. UNICEF: *Education and Literacy* [online]. [cit. 2017-08-13]. Dostupné z: <https://data.unicef.org/topic/education/overview/>.
145. UNICEF: *Joint child malnutrition estimates* [online]. 2017 [cit. 2017-09-20]. Dostupné z: <http://data.unicef.org/topic/nutrition/malnutrition/>.

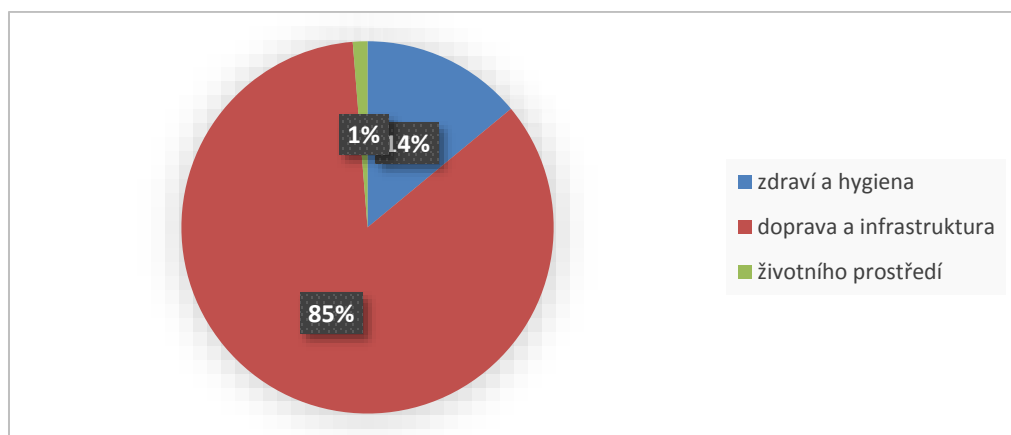
146. UNICEF: *Open Defecation* [online]. [cit. 2017-08-14]. Dostupné z:
https://www.unicef.org/rosa/wes_9490.html.
147. UNICEF: *Water, Environment and Sanitation* [online]. [cit. 2017-08-14]. Dostupné z:
<http://unicef.in/Story/1125/Water--Environment-and-Sanitation>.
148. Vláda České republiky: *Usnesení vlády České republiky ze dne 31. března 2004 č. 302* [online]. [cit. 2017-09-24]. Dostupné z:
http://www.mpsv.cz/files/clanky/1632/uv_302_2004.pdf.
149. WEF: *The Global Competitiveness Report 2016–2017* [online]. [cit. 2017-10-09].
Dostupné z: <https://www.weforum.org/reports/the-global-competitiveness-report-2016-2017-1>.
150. Which bottom billion? *The Guardian* [online]. 2010 [cit. 2017-10-06]. Dostupné z:
<https://www.theguardian.com/global-development/datablog/2010/sep/14/bottom-billion-poverty>.
151. WHO: *India Statistical Profile* [online]. 2015 [cit. 2017-09-13]. Dostupné z:
<http://www.who.int/gho/countries/ind.pdf?ua=1>.
152. WITS: *India Trade at a Glance: Most Recent Values* [online]. [cit. 2017-10-07].
Dostupné z: <http://wits.worldbank.org/countrysnapshot/en/IND>.
153. WORLEY, Heidi. Water, Sanitation, Hygiene, and Malnutrition in India. *Population Reference Bureau* [online]. 2014 [cit. 2017-11-13]. Dostupné z:
<http://www.prb.org/Publications/Articles/2014/india-sanitation-malnutrition.aspx>.
154. WORSTALL, Tim. India's Trade Deficit Rises - Don't Worry, India Should Have A Trade Deficit. *Forbes* [online]. 2017 [cit. 2017-10-09]. Dostupné z:
<https://www.forbes.com/sites/timworstall/2017/07/15/indias-trade-deficit-rises-dont-worry-india-should-have-a-trade-deficit/#12fc31249e49>.
155. ZACHARIAH, K. C. a S. Irudaya RAJAN. *Dynamics of Emigration and Remittances in Kerala: Results from the Kerala Migration Survey 2014* [online]. 2015 [cit 2017-03-18].
Dostupné z: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:http://cds.edu/wp-content/uploads/2015/10/WP463.pdf&gws_rd=cr&ei=PTvNWKKqAoHvsgGtKpiwBg.

Seznam příloh

Příloha 1: Japonská ODA Indii 2015.....	ii
Příloha 2: Německá ODA Indii 2015	ii
Příloha 3: ODA Spojeného království Indii 2015	ii
Příloha 4: Hlavní partneři BREADS (2015-2016)	iii
Příloha 5: Aktuální rozvojové projekty Spojeného království v Indii	iv

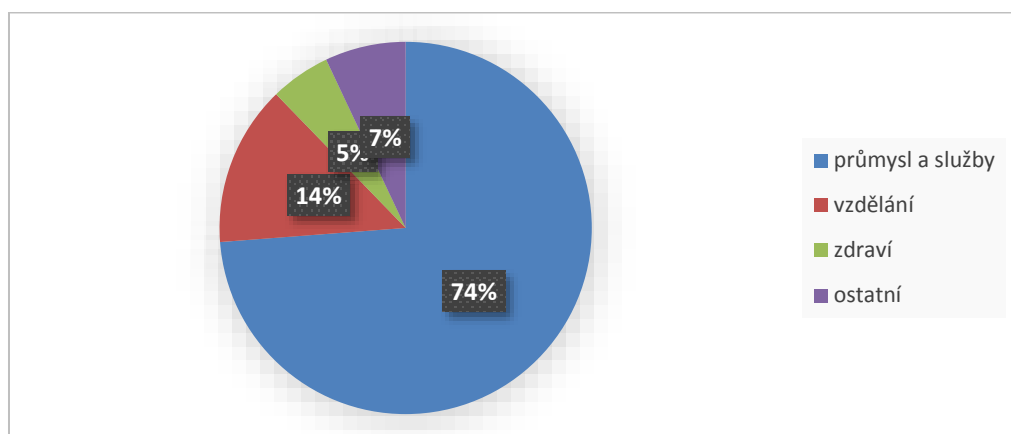
Přílohy

Příloha 1: Japonská ODA Indii 2015

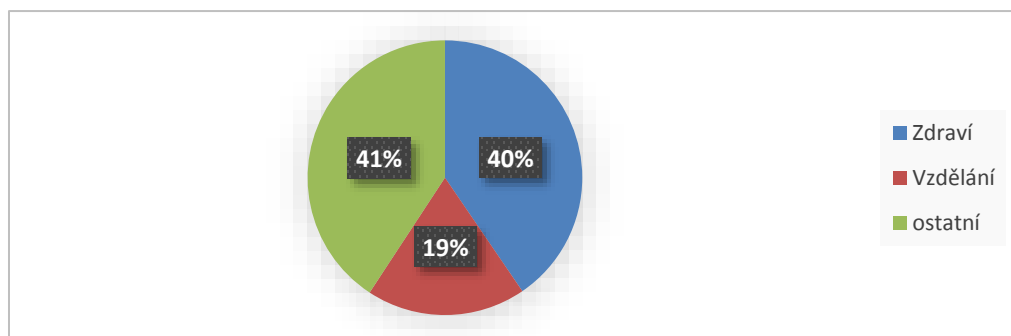
Zdroj: Ministry of Foreign Affairs of Japan: *Japan's ODA Data for India*.

Příloha 2: Německá ODA Indii 2015

Zdroj: BMZ: *Bilaterale Netto-ODA nach Förderbereichen und Ländern 2015*.

Příloha 3: ODA Spojeného království Indii 2015

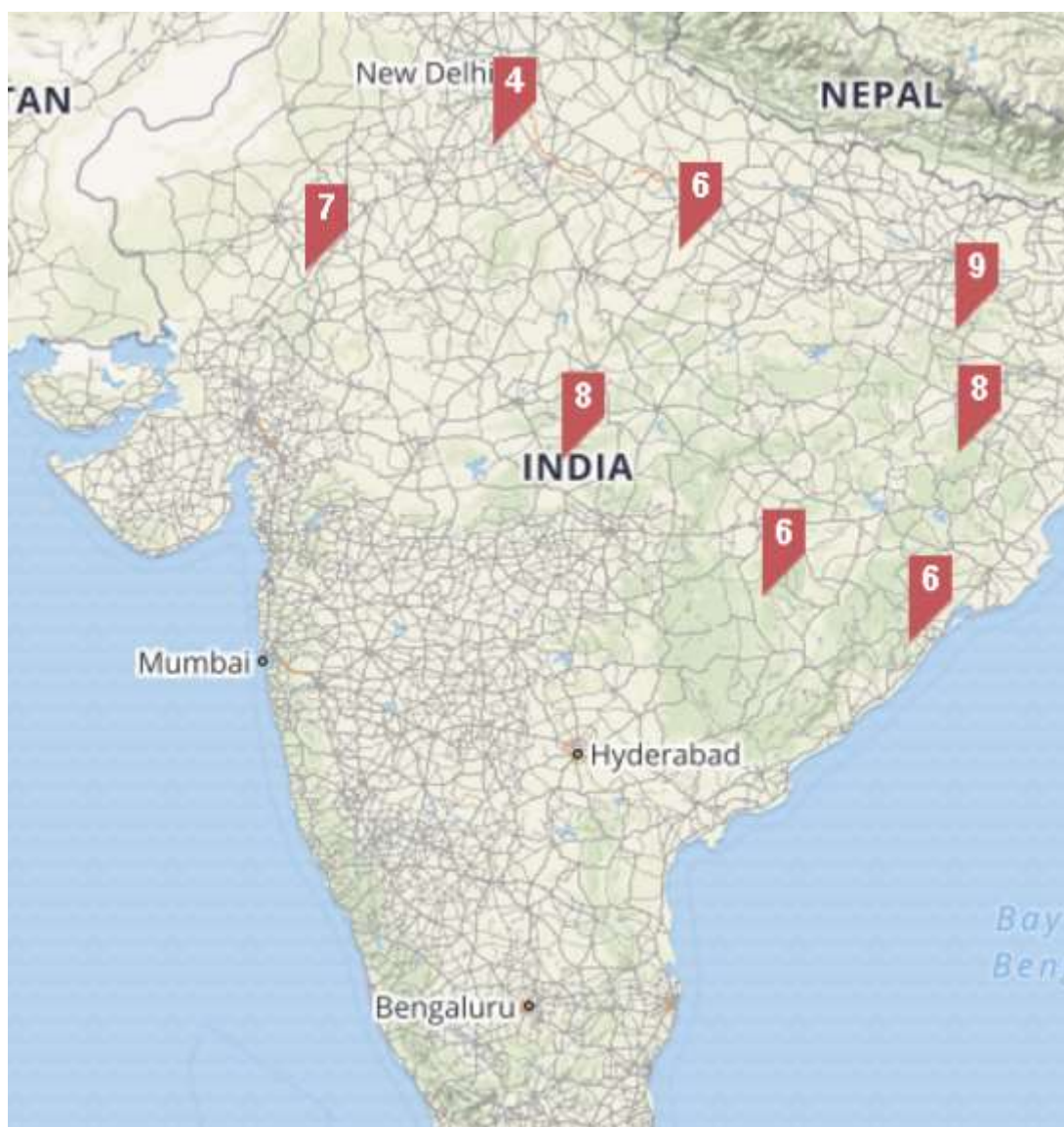
Zdroj: DFID: *Development Tracker, India*.

Příloha 4: Hlavní partneři BREADS (2015-2016)

- . Accenture CSR project
- . Associazione Padre Renzo Zola, Italy
- . Bangalore Salesian Society, India
- . BOSCO, New Delhi
- . Development Association of Active Volunteers (DAAV), Belgium
- . Don Bosco Action, India
- . Don Bosco Missions, Germany
 - . Dr. Hiltl, Lebensräume für Mensch und Natur
 - . Hilfswerk Deutscher Zahnärzte
 - . Horst Gellert
 - . Kindermissionswerk
 - . Kirche in Not
 - . Kolping Family Busenbach
 - . Missio München
 - . Regine Sixt Kinderhilfe Stiftung
 - . Schlayer - Stiftung
 - . Partnerschaft Dritte Welt
 - . e.VSaarlouis
 - . You-Stiftung
- . Don Bosco Mondo, Germany
 - . Erwin Langanke
 - . Federal ministry of economic cooperation and development (BMZ)
 - . Helene Bundil
 - . Help Alliance e. V.
 - . Horst & Karin Gellert Stiftung
 - . Klaus und Gertrud Conard Stiftung
 - . Leopold Bachmann Stiftung
 - . Mascheski Foundation
 - . Spenderkreis Ulrich Hermanski, Grit Lippisch
 - . Witron Logistik & Informatik GmbH
- . Don Bosco Tech India Network, India
- . Don Mascuillo and Friends, Italy
- . Enfance Tiers Mode, Belgium
- . ITC South
- . German Consulate, Bangalore
- . Giovanni Masciullo
- . GlobalGiving, the USA
- . Government of Karnataka
- . GSK, Bangalore
- . Jugend Eine Welt, Austria
- . Jugendhilfe Weltweit (JuWe), Switzerland
- . Kerala Aid Trust, Malta
- . KPMG, Bangalore
- . Loreto High School, England
- . Misesan Cara/Irish Aid, Ireland
- . Missioni Don Bosco, Turin, Italy
- . Mission Procurator, Netherlands
- . Orange County resorts and hotels
- . PACE Association, Bangalore
- . Pastorale Giovanile, Rome
- . Quest Alliance, Bangalore
- . Salesiánská asociace Dona Bosca, Czech Republic
- . Salesians of Ireland
- . Salesians (SDB Trustees) of the UK
- . Sindhi Academy, Bangalore
- . SPYS, Malta
- . St. Boniface Parish, Wirges, Germany
- . Tecnotree Foundation, Bangalore
- . TITAN Groups
- . Unbound USA
- . Yojana Projecthulp, the Netherlands
 - . De drie Dolfijnen (The Three Dolphins)
 - . ROTO
 - . Mr. Ron Vlaar (World Cup footballer, Netherlands)
- . Youth for Unity & Voluntary Action
- . Youth Reach

Zdroj: BREADS: *Annual Report 2015–2016*.

Příloha 5: Aktuální rozvojové projekty Spojeného království v Indii

Zdroj: DFID: *Development Tracker, India*.